

ЛІТЕРАТУРНИЙ
ЧЄРНІГІВ

№ 2\106

2024

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№ 2 (106)

квітень-червень 2024

*Заснований
у 1992 р.*

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Головний редактор

Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр БОБИР

Дмитро ІВАНОВ

Олександр ЗАБАРНИЙ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

Журнал отримує фінансову підтримку за рахунок коштів обласного бюджету
Чернігівської області в рамках обласної Програми підтримки розвитку
інформаційної та видавничої сфер Чернігівщини на 2023-2024 роки

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Євген Баран. Щоденник Пилата. Верлібри	3
Юля Полісянка (Юлія Сільчук). Вірити в казки... Букет для Бетті. Оповідання.	12
Станіслав Новицький. Земля і заповіт	20
Людмила Ромен. З пракореня калини. Коло ронделів.	32
Володимир Сенцовський. Троянди пізньої любови. Новели.	42
Аліна Шевченко. Вечорове... Поезія	50
Влерій Демченко. «Лаванда», «лаванда»... Новела	58
Оксана Ловцова. Поезія	64
Данило Кравченко. Ніневія за десять філерів. Оповідання	69
Олексій Крачило. Поезія	72

СКАРБИ СВІТОВОЇ ПОЕЗІЇ

Йоганн Вольфганг Гете. Тролів Король (Переклад з німецької і коментар Сергія І. Ткаченка)	82
Оксана Терещенко. Переклади сучасних поетів Еллади: Ангелікі Псакі-Ковеу, Тасос Лертас, Манос Мавромустакакіс, Ліас Папаконстантину, Васіліс Флорос, Калеля Харісі, Вікторія Халкя, Нулі Цагаракі, Христос Тзанакос, Панайота Блета.	97

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Владислав Савенок. Трагедія народу в долях людей: про Вороних, Тичину, Могілянських, Вербицьких...	106
---	-----

ЮВІЛЕЇ

Володимир Вербицький. Із любов'ю до України та материнської мови. . 122
Анатолій Шкуліпа. Без проміжних зупинок 128

ПАМ'ЯТЬ

Тамара Демченко. Світлої пам'яті незабутньої колеги 136
--

КРИТИКА, РЕЦЕНЗІЇ

Володимир Кузьменко. «А сонечко з ласкою мами дарує осіннє тепло...» 144
Юля Полісянка (Юлія Сільчук). Не загубитися в часі... 150
Олександр Забарний. Дещо про Майстра ілюзій 159
Григорій Заріцький. Геноцид Московії – як незагойна рана в Україні. . 163

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Лариса Ткач. Все нічка приспала. Вірші 170

НАМ ПИШУТЬ... Лист від Сергія Ткаченка. 175
--

Євген БАРАН

Євген Баран – критик, літературознавець, есеїст. Автор більше десяти книжок.

Лауреат всеукраїнських і міжнародних літературних премій. Заслужений працівник культури України.

Живе і працює в Івано-Франківську.

*Ці історії змусили мене звернутися до незвичної для мене форми.
Розумію, що програв, але історії вже живуть
своїм життям і на автора не звертають уваги.*

ЩОДЕННИК ПИЛАТА

Якби кожен поет жив так, як писав,
се б значило, що Месією може
стати будь-який смертний чоловік.
Бог жартує і нагадує:
Богочоловіка з благодаттю
скеровує ВІН.
Поети провіщають: чекайте, прихід близько...
Кожен із поетів ближчий до Юди,
Аніж Івана Богослова.
Найкращі – близькі до апостола Петра
(ніч трьох відречень)...

* * *

Поклав один камінь
два в кишеню
поклав два камені
вісім в кишеню
поклав три камені...
Запитає моя теща
з того світа:
Михалич, коли вони
накрадуться,
бо тут каміння
не треба
одного Сізіфа
забагато...

ПРО ЩО МОВЧАТЬ ХРЕСТИ...

*«Що, коли вишикувати у дві шеренги
Усі хрести на земній кулі»*

Марсель ІКТЕР. Хрести

Заходжу на сільський цвинтар
у Паушівці, як додому,
Тут прадід з прабабою,
Симеон та Ірина,
з роду Гошуляків;
тут дідо з бабою,
Василь та Юлія.
Там инчий прадід,
Іван Чикалюк,
Сільський вїт,
Біля нього
мама Катерина
і тато Йосип,
мої прапрадід і прапрабаба.
Поряд дві дружини,
Перва Софія,
з роду Пукерисів,
мати його дітей,
що вмерла

молодою від тифу,
залишивши
чотирьох сиріт;
втора Марія, жінка
його брата Михайла,
що загинув на первій світовій,
затонув у Дунаї,
та її донька Анна.
Десь тут лежать
Усі Барани –
Прапрадід Штефан із
жінкою Марією,
донькою Івана Ковбля,
мого прапрапрадіда, –
його сини Іван, Онопрій, Андрій.
Бо Дмитро в Канаді
Зі своїми синами і брата Симеона.
Моєму дідові Василю
було три роки,
коли Дмитро, Михайло та Іван
у 1900 поїхали у
благословенну Канаду.
Після них залишилася
земля, куплена на канадські доляри.
Братів мій дідो так і не бачив.
Землю забрали совіти
і залишилася лише пам'ять
про братів.
Вже й цьотки тут,
Софія і Ганна,
Молодші татові сестри,
які живили, як уміли,
мою пам'ять про рід.
Запитав раз свою цьотку,
Татову наймолодшу сестру Ганну,
ще коли жива була:
– Бачив хрест, а там похований
Юрій Іванович Баран,
то наш родич?
– Чи всі Барани – то наша родина? –
Відповіла запитанням на запитання цьотка,
яка уникала розмов про родину,
а коли діставав, кричала:

Треба було мою сестру Зоньку
питати, коли жила, бо я не знаю...
Посміялися. І все би нічого,
якби у метричній книжці не вчитав,
що Юрій Баран, син Івана, є
двоюридним братом мого
діда Василя і хресним тата Михайла.
Хрести, як птахи, говорять,
лиш люди не знають їхньої мови...

* * *

*Двоюридному небожеві
Андрієві ПАВЛЮКУ
із забутої Богом Паушівки,
який загинув, аби ми вміли розказати*

На БОЖОМУ ПОЛІ
ходить пасічник Андрій.
Нема бджіл, лише кров.
Нема меду, лише обгоріле
Людське м'ясо.
Ходить пасічник Андрій,
плаче за бджолами.
За людьми не плаче,
Збирає їхні тіла,
укладає у БОЖІ СОТИ...

* * *

Василеві Гануцаку

Читаю «Вибране» Еудженіо Монтале
зі штампом приватної бібліотеки.
Густий, терпкий присмак тютюну
Забиває ніздрі.
Василю, то вже більше десяти років
минуло, як тебе самотнього знайшли
у спекотній червневій хаті...
А книжка пам'ятає міцний
запах твоїх сигарет, і мені вчувається
твій скрипучий з притиском голос:

«Тобі добре, ти сильний»...
Перед очима
протікає чужий вірш:
«Він поряд, у всесвіті,
спаситель світу. Він себе не цінить,
такий самий, як і ми, звичайний...»
Василю, я не встиг тобі відповісти,
що ми завжди помиляємось,
коли поспішно оцінюємо інших...

ЗЕРНО ЖИТТЯ

Війна,
поштучно рахують ворогів
вагонами привозять
невпізнаних вояків
«300 000» вбитих орків
відзвітував Генштаб
Хто поверне старій жінці
Єдиного сина
Хто розрадить мою сестру
Син якої був кращим
за батька
хто переконає
молодшого брата
що вмирати легко
коли навіть не віриш
а знаєш за кого
– Діду, – пише правнук, –
ми їх як траву косимо
– Сину, – відповідає прадід, –
тішитися рано
бо тілами моїх побратимів
закидали Берлін
Війна
вона не поштучна
мільйони ляжуть
у землю
аби вкотре
проросло
зерно
Життя

* * *

Стефаник повернувся
у Коломию,
місто, яке його
принизило в дитинстві
й розбудило творчий ген
Стефаник застиг
У бронзі
Ніби впійманий поглядом
Медузи Горгони
Лише серце в грудях б'ється
Й намагається відповісти
Кобілянській
– Люди страшно злі,
Пане Стефаніку,
страшно
Як пояснити геніяльній
жінці-дитині
що люди инчими
не бувають
і ті, які ранили
за життя
ранять і через 150 літ
– Якби міг, пані Ольго,
посадив би Вас на коліна,
дав яблуко з молоком,
а потім поцілював
я сильний і цілюю mocno
Бо що мені
до бронзових ідолів,
мужика нема,
умер мужик,
і лише
бліда тінь нагадує
що тут
панувало
жите

* * *

Якось я зрозумів
Майже відразу
Дорослі мають
Здатність зникати
то моя бабця Настя
провиною
літо 65-го
сидимо в дворі
з дівчинкою
моєю одноліткою
перед хатою
лежить
голуб розпростертий
що то є
запитую бабцю
то є смерть
відповіла
що то є
перепитую
не знаю, онучку,
але коли намагаюся
дізнатися
завжди
когось втрачаю...

* * *

Чоловік шукає
в жінці
не пристрасть
і не молодість
лиш себе
Чоловіка не будить
пристрасть і молодість
чоловіка будить
сон
коли він хотів жінки
а дочекався
сестер Мойр
кожен мріє про
Данаїд

але не кожний
знає
що данаїди і мойри
це зворотня сторона
медалі
не за життя
і не за смерть
просто вийшов на сцену
як колись
мій старший брат
років чотири
йому було
коли в Паушівці
дошкільнята читали верші
і мій
пуцьвіринок-брат
який крові Браткових
більше ніж Баранових
глянув у залю
сільського клубу
й розпочав
я на маму
ой сердитий
підняв очі з-під лоба
глянув на залю
і втік
отак і чоловіки
скажуть пів слова
і втечуть
легше вмерти
на фронті
аніж
за жіночу правду

* * *

Митрофан Довгалевський
у своєму саді поетичному
є категоричним
щодо дефініції поезія
відносно назви

що таке поезія
твердить сей викладач
барокової піітики
то я відповідаю
поезія поема і поет
це грецькі терміни
які означають видумку
творіння наслідування
відтак киево-могилянський
наслідувач теорії
вказує на різницю
між поетом і віршописцем
віршописець описує у
віршовій формі готову річ
справжню й історичну
а поет у своєму вірші
зображує річ
яку він сам видумав
щодо того чи можна
навчити поезії
Митрофан не залишає
шансів ремісникам
вважаю що ані
природні здібності
без знання поетичного мистецтва
ані мистецтво без
природних здібностей
не може створити поета
нарешті висновкову
поезія як і бог
живе у серцях тих
хто вірить
для того
одні вигадують
інчі творять
треті наслідують
ніхто не може
впіймати

ЮЛЯ ПОЛІСЯНКА

Юля Полісянка (Юлія Сільчук), 1986 р.н., волинянка, поетеса, прозаїкня, критикня. Закінчила факультет україністики ВНУ, захистилася на кафедрі теорії літератури. Авторка трьох поетичних збірок та трьох книжок прози («У тілі жінки», Київ: «СаммітКнига», 2020; «8 кольорів веселки», Луцьк: «Надстир'я», 2023; «Люди без обличчя», Київ: «Склянка Часу», 2023). Переможниця IV Всеукраїнського літературного конкурсу ім. Григора Тютюнника (2020), фіналістка Міжнародного молодіжного конкурсу «Гранослов» (2021), лауреатка Міжнародної літературної премії ім. Пантелеймона Куліша (2020), фіналістка «Коронації слова» (2022, номінація «Романи»), лауреатка Другого Всеукраїнського літературного конкурсу малих прозових форм ім. Василя Стефаника (2023). Учасниця НСПУ і Товариства письменників та журналістів України ім. Івана Франка.

ВІРИТИ У КАЗКИ...

(оповідання)

«Пане Євген! А чи вірите ви у казки?» – вона й сама до кінця не усвідомлювала, навіщо ж саме це запитала у нього, цього мудрого сивочолого чоловіка. «Так! – відповів без вагань, а за мить додав: – І з роками все більше й більше...» Відповідь, відверто кажучи, здивувала. Не це, зовсім не це вона сподівалася почути, ставлячи чоловікові таке дивне, на перший погляд, запитання. Яна зазвичай знала наперед всі відповіді її співрозмовників і не без гордості захоплювалася власною інтуїцією. Хоча, якщо щиро, причина ховалася в іншому: всі чоловіки, з якими дівчині донині доводилося спілкуватися, були надто передбачливими. Навіть нецікавими. А тут...

Відповідь пана Євгена застала її зненацька. Тож деяку мить в електронному листуванні знайомих тривала пауза. Адже заготовлена Яною задалегідь фраза не була доречною. Тому на щирість співрозмовника дівчина відреагувала усмішкою і, сама того не помічаючи, зняла власну маску – свій віртуальний карнавальний костюм фатальної леді, оголивши таким чином тендітну і відверту сутність юнки: «Он як? Дивина... А я давно в них не вірю. Певно, з років одинадцяти... Життя – не казка, пане Євгене. Далєбі не казка...». Її слова відлунювали холодом (так, як пахнуть холодом молоді і тверді пуп'янки тюльпанів напередодні світанку, доки ще не в силі народити гарячі квіти...). Проте у відповідь чоловік чомусь усміхнувся смайликом і додав: «А даремно, дорога Яно. Даремно! Без віри в дива – життя не має жодного сенсу...».

Слова нового знайомого залишилися жити у її свідомості. Складалися враження, вони витіснили звідтам власні думки і переконання Яни. Вона не могла дозволити собі пройти мимо цього чоловіка. Їхнє віртуальне знайомство було незвичайним уже найпершим діалогом. «Але як? Як доросла людина може залишатися таким романтиком?...». Яна розуміла, що це, найімовірніше, була просто гра слів. Але якщо не гра, то натяк... Натяк на можливість власної казки – спільної з ним... Утім, вона нікуди не поспішала. До болю розчарована в людях, вона давно нікого не пускала на територію не те що власного серця – навіть на територію своєї довіри. Так буває. І насправді доволі тяжко дати цьому будь-яку раду...

Усіх, абсолютно всіх чоловіків без перебільшення Яна вважала вкрай слабкими істотами, якими в будь-якій ситуації керують інстинкти. А якщо інстинкти сильніші за характер, особистості як такої немає. Тож спілкуватися з приматами чоловічої статі дівчина не мала ані найменшого бажання. Шкода часу, нервів, та й взагалі... Вона була досить сильною дівчинкою, аби дати раду своєму земному життю самостійно. Ба більше: поряд із собою вона ніколи нікого не уявляла. Власне, не ніколи – а вже років з десять так точно. Відколи помудрішала. Відколи її колись наївна й дитинна душа нарешті досягла повноліття. І тут раптом дорогу їй, одинокій і самовпевненій леді, переходить досить незвичайний мужчина... Симпатичний не лише зовні – симпатичний уже власною своєю з'явою. Неповторний своїм характером врешті-решт! Ще й напередодні Різдва!.. Чи ж, бува, не знак? Самої долі, до речі...

Зрештою, в будь-які там знаки чи прикмети Яна також не вірила. Не дитя ж, аби гадати: «Любить – не любить, прийде – не прийде...». Їй

насправді було комфортно самій. «Усі наші біди – від чоловіків!» – висловлена товаришками начебто аксіома, яку вона давно прийняла і навіть забула про неї, насправді досі мешкала в її підсвідомості недоведеною теоремою... Адже чоловіків у її житті не було зовсім. Власне, можливо, десь там і були. Однак вона не помічала їх. Не брала до уваги навіть їхню банальну присутність, їхні примітивні знаки уваги їй. Навіщо? Це все давно було неважливим. Більше того: вона навіть жінкою себе не іменувала. А просто людиною. І цього було предосить, аби повноцінно існувати на планеті Земля... (Тільки чи ж повноцінно?..).

Натомість Яна багато спостерігала. Спостережливість стала чи не найкращою її якістю, відшліфованою до якоїсь взірцевої майстерності генія... Їй елементарно цікаво було начебто ненароком підглядати за чужим життям. Підглядати – і робити висновки. Навіть часті зміни праці приймала від долі зі вдячністю, адже щоразу мала можливість переймати новий досвід, бачити нових людей, вчитися високої науки у найкращого вчителя – самого Життя...

Щоразу повертаючись пізно ввечері з праці, Яна помічала дорогою одну цікаву пару. Щоразу о тій же порі, взявшись за руки, хідником повільно йшли двоє: він – старенький, згорблений станом на 90 градусів (так, що міг бачити, певно, лише дорогу) білий-білий дев'яносторічний (звісно, про його вік Яна дізналася пізніше) дідусь; вона – на років десять молодша пані, красива у своїй ніжній старості, з яскравим (о диво!) макіяжем і професійно вибіленим в перукарні волоссям. (Старалася, очевидно, для нього, свого судженого). І стільки любові було в цьому їхньому поєднанні долонь, у цій їхній природній рідній близькості на задрість усім молодим довкола. І тільки у ті моменти, коли Яна помічала цю пару (а її важко було не помітити), дівчина піддавала сумнівам оту саму аксіому, що всі нещастя, мовляв, від чоловіків... На дні крижаного Яниного серця навіть ворушилася ледь відчутним літеплом віра у земне почуття любові. Любові, яку, виявляється, можна пронести з собою кризь усе життя...

А сьогодні вони раптом зустрілися з Яною поглядом. Маленька жінка із неймовірним теплом у глибоких мудрих очах неочікувано запитала, чи не має Яна автівки, аби підвезти їх, стареньких людей, додому. Адже перед святом вони з дідом планували закупитися в супермаркеті. А донести пакети додому, звісно ж, їм не під силу... Яна з радістю погодилася...

Скільки ж ніжності було вже в одній ситуації посадки старенької в

автомобіль! Дідусь галантно подав дружині руку і, сам заледве тримаючись на ногах, допоміг їй сісти в салон. А дідусеві сісти в авто допомогла вже Яна... А дорогою ці літні люди не втомлювалися дякувати і водночас розповідали дівчині щасливі казки їхнього сімейного життя. Шкода лише те, що спільних дітей у них не було. Як і не було кому доглянути їхню спокійну старість. Проте вони і не потребували цього. Адже справжня любов здатна творити дива! А ще щирій любові усе, абсолютно все під силу! Яна переконалася в цьому вже після єдиної розмови з цими мудримися люблячими людьми. Пан Орест і пані Дануся запросили її на чашку чаю. І, хоча дівчина дуже поспішала додому, відмовитися не посміла, а ще не змогла побороти власну цікавість...

У маленькому, з неабияким смаком доглянутому будинку панували водночас спокій, порядок і таїна любові... Пан Орест допоміг дружині роздягнутися. Потім роздягнувся сам, теж з ненав'язливою допомогою дружини. Обоє вони (з поміччю Яни) розклали продукти на полички холодильника. Пані Дануся, мило усміхаючись, заварила малиновий чай і приязно запросила до столу. А скільки любові і ніжності було в оцій їхній тихій спільній вечірній бесіді!.. Мимохіть Яна навіть забула про мовно-культурно-менталітетні кордони (бо їх у той час просто не існувало). Існували Люди. І існувала Любов. І нічого більше не мало жодного значення... Навіть війна. Хоча про неї теж говорили. Про війну далеку, їхню, і про війну Яниного покоління. Дивно, але навіть про це висловлювалися зі світлим боєм і світлою-світлою любов'ю... Про речі навіть найстрашніші... Про непоправні втрати... Складалося враження, вони, закохані, і не вмiли говорити інакше... Не вмiли інакше мислити. Або просто не могли. Бо не втратили основного... Пані Дануся плакала, а пан Орест ніжно обтирав її старечі сльози тильною стороною долоні...

І саме сьогодні, у переддень Різдва, Яна повірила в любов. Повірила навіть, хоча й неспіливо, у казку. В цьому житті їй і справді так не вистачало добрих казок... «Зрештою, все ще попереду!» – тихо вторила її молода віра, розкриваючись ніжним-ніжним пуп'янком на дні її холодного серця і малюючи п'янким ароматом на білому-білому ватмані її підсвідомості романтичний образ пана Євгена...

26.12.2023

БУКЕТ ДЛЯ БЕТТИ (оповідання)

Беата завше вірила в знаки. І, якщо раптом у якомусь своєму рішенні вагалася, загадувала на обставини: мовляв, якщо сьогодні мені дорогою трапиться зелено- або синьокоса дівчина, таки варто мені нарешті прийняти пропозицію нової знайомої і змінити місце роботи... Знаки ці, звичайно, були безглуздими – супер-пупер-божевільними, на які лише була здатна людська фантазія... І що складніший життєвий вибір стояв перед дівчиною, то дивніших вона шукала знаків...

Беата була однією з тих нещасних українських біженок, які в одну мить втратили все своє минуле – дім, чоловіка, малу батьківщину... Спершу – переселенка з Донецька у Херсон, потім – вимушена утікачка з власної країни... Беата... Дивне ім'я... Її прадід був німцем, а звичка передавати від покоління до покоління певні німецькі наймення чомусь стала у їхній родині традицією. Прадід звався Лукасом, а доньку, яку дружина нарекла Марією, називав не інакше, як Марі. Сина ж наполог назвати Феліксом, насмішивши таким своїм рішенням усе маленьке українське селище, звідкіля була родом його дружина Анна. В доньки Марі народився син Леон і донька Ганна (яку нарекли на честь бабусі). Однак дідусь Лукас наполог на тому, аби внучку іменували тільки Йоанна, і ніяк інакше. Родина змирилася з дивною забаганкою діда... А Ганна, коли стала повнолітньою, і дійсно змінила власне ім'я на більш, як їй видавалося, милозвучніше – Йоанна, а новонароджену доньку від першого шлюбу не вагаючись нарекла Беатою...

Беата була справжньою німкенею – їй, вочевидь, таки повною мірою передалися гени прадіда. Блакитноока блондинка (яку, однак, можна було назвати в міру привабливою, однак далеко не красунею), з довгим худим обличчям і таки модельним зростом, а ще пунктуальна, педантична, надмір серйозна і якась замкнута сама в собі (навіть найближчі люди ніколи не могли здогадатися, що ж насправді діється в душі Бетти...). Креативна і запобіглива Беата мала в Донецьку власну маленьку перукарню і красиву квіткову крамничку неподалік своєї квартири. Чоловік Беати Іван (якого вона завжди називала Яном) ніколи не розпитував дружину про її дохід, як і вона – його. Дивно, але звичку мовчати про фінанси молода німкеня дуже вміло прищепила і своєму обранцю... Зрештою ні до чого доброго це не призвело: Іван, а чи Ян, втік з молодою чорнобривою гуцулочкою аж в Ужгород, як тільки з'явилася

така можливість (а можливість була завжди) – ще 2014 року. Тікав Ян від педантичної Беати, а чи банально від війни, нині це вже немає жодного значення... Беата лишилася одна з двійком хлопчаток-близнюків (голубооких і білобрових, як і їхня мама). Втрачати було нічого. Вона навіть встигла продати власний салон, орендований під перукарню. А крамничку просто зачинила на ключ (кому під час війни потрібні живі квіти?) й подалася до двоюрідної сестри у Херсон – на березі моря мріяла дати собі, діловій леді, нарешті перепочинок, а заодно підлікувати і власну поранену жіночу гордість...

Лікувала вісім літ, а таки не вилікувала... Здавалося, Беата назавше зачинила своє серце від чоловіків. І якби поруч неї не зростало двійко ангелів-охоронців, таки зненавиділа би сильну половину людства як таку (Беата завжди була безжальною і могутньою у власній образі, немов сама богиня; риси прощення і забуття, здавалося, були їй навіть не знайомими...). За кордон переїхала не вагаючись – як тільки відкрили зелений коридор до окупованого Херсона. Осіла в Польщі. Хоча частенько таки замислювалася про омріяну Німеччину... (Інакше, аніж покликом крові, сама собі своє бажання пояснити не могла...). І життя вирішило пожартувати – підготувало для Бетті сюрприз...

Працювала Беата в готелі для іноземців: пилососила коридори, змінювала постіль, витирала пил у кімнатах, проводжала гостей до їхніх номерів, пропонувала чай-каву-капучіно... Працювати тут їй було насправді вигідно – адже на таких засадах (як офіційно влаштована працівниця готелю та українка-біженка в одній особі) вона мала право на зовсім безкоштовне проживання в цьому ж готелі. До того ж їй із синами було виділено аж дві великі віп-кімнати.

На модельну зовнішність Беати таки частенько звертали увагу. І якби не двійко дітей, Беата уже давненько вискочила б заміж за першого-ліпшого іноземця (дарма, що ставилася до чоловіків скептично...). Однак сама Бетті не вважала себе красунею. Іноді, коли весь готель спав, вона допізна засиджувалася перед дзеркалом у ванній кімнаті і ревіла так, наче в її родині хтось помер... І не війна на Батьківщині найчастіше була причиною її сліз, а власний жалюгідний вигляд Беати... (Напевно, у дитинстві хтось таки добряче «проїхався» по самооцінці білявої худенької дівчинки...).

Тож одного разу, аби відродити в собі власну ж самооцінку, Бетті загадала: «Почну зустрічатися з тим, хто сьогодні мені найпершим усміхнеться... Ані національність, ані вік чоловіка, обіцяю, не стане мені на перешкоді...».

...І він усміхнувся: на всі свої білі ідеальні 32, а також чистими й погідними, як небо, синіми очима завойовника-арійця... Усміхнувся уже в першу ж мить, коли Бетті вручала йому ключ від його кімнати. Відступати було нікуди – і Беата здалася, переконуючи себе: «Це знак...».

Він колись був одруженим. Тепер мав двоє уже дорослих і влаштованих у житті дітей. (Донька – на Кіпрі, син – у Китаї, де проходив практику бізнес-перекладача). Мільйонер. І, що найприємніше, таки німець! Беата горіла і танула від щастя, мов церковна свічка – неминуче і на очах у парафіян... Залицявся красиво: щодня – то морозиво (найдорожче, до речі), то нові туфельки (О боги! І звідкіля він знав про розмір її ніжки?), то французькі вишукані парфуми, а то й гори подарунків для її дітей (останнє носив ящиками...). Минув місяць – а вже її хлопчики ні в чому собі не відмовляли. Абсолютно ні в чому! Навіть польоти на парашутах (що коштували, до речі, чималих грошей) стали для синів Беати найбуденнішою забавкою. А про водні серфінг-розваги на місцевому великому озері годі й говорити... Однак Бетті все ще вагалася. Нічого більшого, аніж поцілунки, між молодими людьми досі не було. Бетті немовби навмисне скрізь і всюди брала з собою своїх дітей – своїх ангелів-охоронців від можливого гріха... Леон мужньо терпів... Чекав...

Одного разу Леон запропонував Беаті ключ від нової автівки. Вона аж ахнула від несподіванки, а її блідою щокою покотилася сльоза вдячності за таке високе до неї ставлення... Так, самооцінку Бетті саме в цю мить нарешті було реанімовано. Однак... У її житті й досі лишалися знаки... Вона обіцяла йому подумати... Беата і справді не могла дозволити собі аж такий дорогий подарунок від нього... А, можливо, просто чекала доказів його любові, а в широких і щедрих жестах чоловіка бачила лише наміри її підкупити...

У ту ніч вона раптом собі загадала: «Якщо завтра вранці він подарує мені звичайний букет квітів, я таки скажу йому «так» – і подарунок прийму, і дозволю йому дещо більше... Адже дарував УСЕ! А квітів – ніколи... Хоча саме квіти є ніжним символом уваги до жінки...». Не зчулася, як заснула...

А вранці Беату чекав новий звичайний робочий день. Надворі розкошувало літо! Гості готелю відпочивали, так. А вона, все ж таки, лише працівниця... Відпочивати їй було ніколи. Навіть подарунків приймати ніколи! (Тож Леон найчастіше лишав їх для неї просто у її кімнаті, яку Бетті ніколи не замикала на ключ).

Нічого не віщувало ані щастя, ані біди... Пробігавши з пилососом три поверхи, втомлена Беата заглянула на хвилину до власної кімнати,

аби трохи перепочити і напиться води... І, о Боже: посеред кімнати красувався величезний букет рожевих троянд – нижніх і гордих, як саме кохання... «Ну і як же після цього не вірити знакам?!» – усміхнулася до себе, а потім мимоволі залилася гучним сміхом... Усміхнене й світле обличчя Бетті заливали сльози щастя... «Сьогодні!!! Сьогодні ж увечері скажу йому своє «так»!..».

...В ідальні пряно пахло новими стравами, що їх, як завше, начаклували талановиті українки-кухарочки... Проте Беаті було не до обіду. Їй узагалі було не до світу сього! Нікого, окрім Леона, у власних фантазіях, вона навіть не помічала... Як і не помічала жіночого шепоту поряд... Проте слово «букет» таки змусило її отямитися і повернутися до реальності... «Хтось подарував Оксані величезний красивий букет червоних троянд!!! Вона їх нарахувала аж 100! Уявляєте?..» – шепотілася доквіл жіноча цікавість... «Коли?» – хтось байдуже перепитав зовсім поруч. «Та сьогодні ж вранці! Подейкують, це зробив он той німець, Леон. Бо лише він може дозволити собі такі дорогі подарунки...». Світ у Беатиних очах раптом став чорним-чорним... «Ось вони, знаки...» – тільки й прошепотіла...

Виявляється, це був прощальний подарунок для Бетті від Леона. А вона від цього його жесту тільки планувала починати відлік його уваги... Наївна, наївна Бетті! А винні в усьому її дурнуваті знаки!..

Увечері він і справді підійшов до неї, аби поговорити... Пропонував спільну поїздку в Татри. Наполягав таки прийняти подарунок-авто... Однак Беата не чула його. Єдине, що спромоглася вона з себе видушити: «Подаруй усе це їй...» (Так, вона не змогла пробачити йому такого яскравого знаку уваги до іншої...).

І він і справді подарував усе їй, іншій... Невдовзі Оксана отримала і автівку (куплену, до речі, для Беати, Бетті це знала точно), і квартиру (про яку Леон не встиг Беаті повідомити), і обручку... А обручку, до речі, вони обирали разом – Леон і Бетті – за місяць до цього, якось наче жартома, у ювелірній крамничці на березі річки Соли... «Хочу в тебе про щось попросити... – прошепотів тоді їй на вушко Леон. – Я хочу, аби ти вибрала обручку для моєї майбутньої дружини...». І вона, усміхаючись, вибрала (примірявши її на власний палець, до речі...). Леон тоді ще не знав, що їй, дивній Бетті, в цей час потрібен був лише банальний букет звичайних недорогих квітів...

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Станіслав Новицький народився на Одещині. З 2010 року проживає в м. Кропивницький. Поет, публіцист. Член Асоціації українських письменників, Національної спілки журналістів, Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка. Друкуватися почав з 2014 року, зокрема в обласних газетах «Наше місто», «Народне слово», «Перша міська газета», «Вечірня газета», згодом у журналах – «Літературний Чернігів», «Дзвін», «Буковинський журнал», «Німчич», «Дукля», «Вежа», «Вітрила», «Літературний провулок», «Степ», «Березіль», «Вежа», «Сівач», «Александрійський маяк», «Вінницький край», «Грім», «Євшан» та всеукраїнських часописах – «Літературна Україна», «Українська літературна газета», «Слово Просвіти».

Автор поетичних збірок: «Акафіст коня», «Полудень», «Воскресіння віт», «Розуміння простору», «Крони дерев холодні», «Фронтальне скло». Незабаром має побачити світ книжка, перекладена Тадеєм Карабовичем польською мовою «Небесна глина».

Лауреат літературних премій ім. П. Куліша, Л. Глібова, О. Гончара, Л. Народового, Павла Тичини. Головний редактор літературно-мистецьких альманахів «Сівач», «Слово» та «Євшан». Окремі твори перекладено польською, англійською, французькою, білоруською мовами.

ЗЕМЛЯ І ЗАПОВІТ

* * *

Борису Гуменюку

у пророків давно
нічого немає
пророки
зчищають глину

з автоматів калашникова
пророки
одягаються в чорну тінь
в земельну тінь Господа
вони зупиняються
біля кожного валу
вони творять
істину
з істин денних
вони лягають
у сни як діти
вони воскресають
з попелу
вони стають
живими і мертвими
стають
у своїй подобі
у своїй силі
у пам'яті
холодним
покровом люті

серед них немає
ніяких ікон
або рушників
ніяких молитов
чи свічок
тільки світання
серед них
тільки
земля
і
заповіт

* * *

допий
горобчику
вечірні
сльози
степових голосів

* * *

смерть ніколи не буде самотністю
у любови світу
у любови смерті
котиться подих до подиху
та сльоза до сльози

одинокість мовчання
вічний сад у чужих очах
вічний сон у чужих руках
сон до сонця
ближче і ближче
до тебе

тільки справжнє
прощання з твоїм тілом
яке народилось
зі сну подільських трав
тільки пальці наші схрещуються у сні
сон все ближче до сонця

з часом
я все ближче до тебе
до твого обличчя
ближче
з подільських трав

подих
і
сон
що ближче до сонця

* * *

душа
завмерла

вогонь
страждальний

у
молитві
самотини

сховано
літопис
вечора

подумалось
житиму
без
воскресіння
денного
і
у славі
серця

ніхто
не з'явить
горя
на небі
крізь
вікно
назовні

ХАТКА З ПОПЕЛУ

Хатку з попелу
й не так легко будувати квітці
яка має листя замість рук
яка зустрічає зиму у ній
десь у серці квітки
попіл перетворився
у її мрію
і листя на сонце
у сні з попелу
у небі з попелу
але не чорного
а білого

брати квітки
живуть у хатинці
з попелу
яких вона вигадала
щоб не сумувати

вони
навіть
зробили
їй косицю з вітру
а терен
ходить поміж людей
і роздає молоко

квітка
напуває хмари
щоб вони не були з попелу

* * *

мабуть у найглибших снігах
не прокидаються наші сни
бо й вони за товщею вечорових дерев
за найтоншою хвилиєю теплоти
туляться до чужих тіней
без спочинку без вітру туляться

у повільній мінливості щезання
тільки метелики відчуватимуть самоту
тоді для них пісок з глиною стане гніздом
вода стане кров'ю
а наші слова порожнечею
бо
хто за тобою
в глибокому сні
зостанеться
тільки метелики на білих квітах
тільки видива весни
більше
нічого

* * *

Тадею Карабовичу

знову
наповнюючись світлом

сонце
червоніє у корі
порожнечі

скажи
мені
друже
до яких пір
вітер
зринатиме
з мертвих
квітів

живі
метелики
вічні
метелики
навколо
нас
гора
з тиші
і
казка
з неправди

колись
ти
сказав
що
поети
вічні

живі
поети

* * *

де
темінь
злягла
у наші
сни
де

легше
вдати
самоту
в глибоких
очах
півдня
торкаюсь
вихрищ
ніжних

земля
далека
до неба
і далечінь
зароджується
з близькоти

* * *

спершу цілуватиму квітку
де паморозь
а ще дочекаюсь
цвіту
а потім дочекаюсь осені
і зморених гарбузів

з руки твоєї
насіння падає
на холодну землю

нехай
потім кури виклюють
весну
з металевої діжки
що набрала теплоти

потім
сніги коситимуть
трави
потім
сніги зникатимуть
і я поцілую квітку

чи ти хочеш
напитись води від роси
чи ти хочеш
купальські вечори
з вінками
живими
і мертвими

* * *

у
карих
затмарках
черешень
вітер
не сколихнеться

нічні
буйності
лелек
он
сади
моляться

впали
яблука
і
затремтіло
сонце

* * *

звіздарю
хтось прокидається
з нескінченної
втоми
хтось
уже став
могилою
хтось
став
землею

невідомі
подихи
стають
спраглими
але
ніхто
не боїться
зріднитись
з цією
силою
в погублених
снах

дерева
житимуть
довше
за
нас

* * *

ніч приспана пастухом у полі
звізди впали на його плечі
як краплі роси від мертвої трави
як глиняне сонце без крапель дощу

вже не побачу день
відштовхну від себе білі плечі
вранішніх хвилин

буду дивитись на приспану ніч
буду слухати як падають звізди
на білі плечі приспаної ночі
у полі

* * *

ти ніколи не відчувала
як пам'ять всотується
у наші дні
як швидко
може
минути кохання

як важко
пережити зраду

ти
не відчула
нічого
тільки радість
забутих слів
тільки день
як останній прихисток
од людської жорстокості

живу
в пам'яті сну
і ночі

розуміючи
що
темрява
любить
холодні серця

* * *

посестро
з буйноцвітів
крайности
порятуї
од згуби
земної
поклич до спокою
серця
бо
одкровень
замало
на розхресті
світу
думаю
щодня
тебе
мучить
світ
зупиняє

цвітіння
без утіхи
для себе

посестро
вогонь
минуций
обіцяю
що
за нашим
віконцем
снігу
не буде
щоб відіслати
горіння
до
небесних
янголів

* * *

двері
одчинені
хата
одчинена
мовчить
зозуля
біля
розхристаної
стежки

голос
мовив
подивись на
зозулю
коли тінь
впаде
у траву

послухай
далеку
музику

звільніть
хрести
од пам'яті

зупиніть
зозулю

вкотре
голос
мовить
крізь
тінь у траві
голос
і у воді темній
висріблює
камінці
коли вмирає
холоднеча
мовчання

зозуля
прокидається
зозуля
доспіває
слова
вимерлої
пісні

голос мовив
до мене
востаннє
земля
тверда
стане домом
зозулі

гнізда
зникли в повітрі

Людмила РОМЕН

Народилася 28 січня 1959 року в м. Ромни (Ромен) Сумської області. Закінчила Сумське вище училище культури та мистецтв ім. Д. Бортнянського, диригентсько-хорове відділення.

Із вересня 2003 р. по травень 2015 р. – заступниця голови Сумської організації НСПУ.

Поетеса, композиторка, громадська діячка – у РУХові, товаристві української мови, ВУТ «Просвіта» з перших днів заснування. Головиша обласної жіночої організації ВЖТ ім. Олени Теліги – (1999-2016).

Членкиня ГО Української Міжнародної академії оригінальних ідей. Багаторічна членкиня правління обласного товариства «Просвіта».

Перебуває у лавах НСПУ, НСМНМУ з 2001 року.

Має відзнаки Сумської міської ради «За майстерність», медаль «За заслуги перед містом III ступеня», медаль ВУТ «Просвіта» «Будівничий України» (2019).

Лауреатка літературних премій СФУЖО ім. Марусі Бек (2003), всеукраїнської літературної ім. Олександра Олеся (2009), Анатолія Погрібного (2015) та обласної літературно-мистецько-краєзнавчої премії (2018).

Нагороджена почесними грамотами Міністерства культури і мистецтв України, президією Українського фонду культури (2009).

Авторка 18 поетичних збірок.

З ПРАКОРЕНЯ КАЛИНИ

(Коло ронделів)

Моєму древньому місту Ромен
присвячується

1.

І мертва,
і жива,
і... ще ненарождѣнна
Душа – як магма, на гаряче слово закипа,
Щоб злязике плем'я
не могло меча приспась.
В журбі і радості завжди вуста вогненні.

О доле-доленько!
Безславна і нужденна...
Чом вічність волі для народу –
завше мить сліпа?

І мертва,
і жива,
і... ще ненарождѣнна
Душа – як магма, на гаряче слово закипа.

Крізь плин віків я во плоті Твого імення,
У негудешній тиші сонцеликого стовпа

Знов підійму.
Хай крізь серця нам
Сонце проступа!

В крижовий Світобезмір
я співатиму натхненно:

І мертва,
і жива,
і... ще ненарождѣнна!

2.

Душа – як магма, на гаряче слово закипа
У тій землі,
де вісь – пракоренем калини,
І домоткане полотно річок в долині,
Де ще не знать ні Бога,
ані ката, ні раба.

Лиш задум тварі*.

* Твар – будь-яка істота, живе створіння.

Дух святий витає у степах,
Де над Сулою – РАЙдуга сія первинна,
Душа – як магма, на гаряче слово закипа
У тій землі,
де вісь – пракоренем калини.

Де в сяєві зірок
 глядить пра-Дідуха-снопа
Творець, хто Батьком став
 Дажбожій всій родині.
На Рай-землі намислив – бути Україні!
І браму неба відчинив: і д і т ь!
 Н о в а д о б а!
Душа – як магма, на гаряче слово закипа.

3.

У тій землі,
 де вісь – пракоренем калини,
Зі жмені глини й сонця
 серце зліплено мені.
О Великодній вік!
 Час воскресіння яроднів!
Заджерелилися до вуст праслів глибини!

Постала з крові й плоті.
 Я – тепер л ю д и н а!
Сочасна із Творцем,
 нерозділама вічно з ним.
У тій землі,
 де вісь – пракоренем калини,
Зі жмені глини й сонця
 серце зліплено мені.

Із крижма розпов'юсь
 онуками трисинно.
О мій Дажбоже!
 Вповні духом вічної Весни,
Благословенням світлим
 Ти мене не омини!

Медовосвічно возгорюся неодмінно
У тій землі, де вісь – пракоренем калини.

4.

Зі жмені глини й сонця серце зліплено мені.
І ти, і я,
 і жайвір в небі –
 всі ми – УКРАЇНЦІ!
Бунтує глас віків Ромену геном у кровинці,
Де кобзарі нам душу рвуть
 Порубані пісні...

У пам'яті моїй щомить викрешують вогні
Слова – квітують ласкою, любов'ю.
 Чорнобривці...

Зі жмені глини й сонця
 серце зліплено мені.
І ти, і я,
 і жайвір в небі –
 всі ми – УКРАЇНЦІ!

Люблю сей край пшениць
 і неба вир голубизни,
І білий усміх ромен-зілля –
 Світу лик в росинці.
Щоденно дякую Тобі
 як Матері і Жінці,
О земле над Роменом – се коріння дідизни!
Зі жмені глини й сонця
 серце зліплено мені.

5.

І ти, і я,
 і жайвір в небі –
 всі ми – УКРАЇНЦІ!
Душа дзвінка у шаблях пружного зела,
І Слово – дух живий, вогонь – а не зола,
Спізнала мудрість цю святу
 з Тобою наодинці.

Тяжкі часи були: і лихоліття, і ординці...
Козацький степ колише туга-ковила.
І ти, і я,
 і жайвір в небі –
 всі ми УКРАЇНЦІ!
Душа дзвінка у шаблях пружного зела.

Сади й Світи –
 готові вибухнути у зернинці,
І гімн життю кодує блискавиць стріла,
Щоб, земле рідна, ти ізнов розповилась.
Прапил століть несуч під нігтями,
 аж на мізинцях.
І ти, і я,
 і жайвір в небі –
 всі ми – УКРАЇНЦІ!

6.

Душа дзвінка у шаблях пружного зела
Рудою закипала в час злий оборони.
Вітри Стрибожі –
 ці нестрими на припоні,
Сонцями крешуть,
 щоб розвіялась імла.

Плюскоче в серці сонцехвилею Сула,
В кривому танці ВЕРби розмикають лоно.
Душа дзвінка у шаблях пружного зела
Рудою закипала в час злий оборони.

Всім зайдам не дістать високого чола!
Незримо неба на сторожі тьма* комонних.
Про славний чин звитяжців
 пам'ять не схолоне:
За горизонти слави мужньо провела
Душа дзвінка у шаблях пружного зела.

* Тьма – у давньоруському рахунку – десять тисяч.

7.

Рудою закипала в час злий оборони,
На олтарі святила нам тверді Слова й ножі,
Сталила нерви, кров,
серця на сонячній межі.
О бійся, вороже!
Ми – дужі, незборонні!

У нас блищать мечі!
На диби зірвуться враз коні!
Визвольний дух Трясила й Хмеля
рветься нуртом жил.
Рудою закипала в час злий оборони,
На олтарі святила нам тверді Слова й ножі.

Вітрильник соняхів пливе,
немов во врем'я оне,
В храм Сонця,
до іще незгасних вогнищ-ворожінь.
Цей день, що поле,
хочу житнім колоском прожить.
Тужавіє в калині блискавиці гроно.
Рудою закипала в час злий оборони.

8.

На олтарі святила нам тверді Слова й ножі,
У Ріднім Краї долю кращу я утверджу!
Для *приспаних*, окрадених рабів
рядки мережу.
І Слово рідне
я не кину пестошам іржі.

Був холод, голод.
Не здали ми рідні рубежі.
Не до рабів –
до сильних духом я належу.
На олтарі святила нам тверді Слова й ножі,
Я долю в Ріднім Краї кращую утверджу!

Глузують з нас. (А ми?..)
 Скрізь хижі люстра міражів.
 Холодною сльозою
 Ти гасила крик пожежі.
 З тобою поруч я була на стінах вежі,
 Як дерлись в місто орди осоружні і чужі.
 На олтарі святила нам тверді Слова й ножі.

9.

У Ріднім Краї долю кращу я утверджу!
 Прошкують з Вирію до нас
 лелеки і Волхви.
 Ждете, раби, прощень
 і раю в каятті провин?
 Та ми ж –
по духу і по плоті – з вами протилежні!

Відсиділися в час змагань
 у тиші прибережній?!
 Це ж не по вас бурхливість вод!
 Ви – нижчі від трави!
 У Ріднім Краї долю кращу я утверджу!
 Прошкують з Вирію до нас
 лелеки і Волхви.

Душа проміниться,
 вдягає сонячні одежі,
 Клич змагу за свободу –
 нам Шевченка Заповіт:
«Любїть її, Україну убогу, так любїть!..» –
 І вишле засвіт гордо
 Слова рідного кортежі.
 У Ріднім Краї долю кращу я утверджу!

10.

Прошкують з Вирію до нас
 лелеки і Волхви –
 Із манускриптів
 сходить промінь Сонцебога,

Їх переможний клекіт
розбудив дороги.
Дажбожі внуки – ще живі,
живі,
живі!!!

У Диво-Колі Сварги Сонця передзвін,
І пропливають хмарами Богів корогви.
Прошкують з Вирію до нас
лелеки і Волхви –
Із манускриптів
сходить промінь Сонцебога.

Перуне, Вітре, вкреште грізних блискавиць,
Збудіть *хиренну волю!*
Дніпре, рви пороги!
Із ворогом – на прю лиш!
Не вдамось до торгу.
О Рідна Віро! – голос предків з верховіть.
Прошкують з Вирію до нас
лелеки і Волхви!

11.

Із манускриптів
сходить промінь Сонцебога.
Це серце,
втомлене від довгої зими,
Ромене мій,
вогнем любові перейми!
Як вибухне душа від благості і боргу!?.

Кобзарських дум сліпих
стоїть у лоні стогін.
Торбани й кобзи...
Кобзарі лягли кістьми.
Із манускриптів
сходить промінь Сонцебога,
Це серце,
втомлене від довгої зими.

Тугі слова гострю, мов стріли Перунові.
Не зітруть жорна пам'яті біля Соловків.
Вертаю Вірою Тобі – не пустословом,
На всі прийдешні покоління і віки!

І часом, знаю,
 покручі плетуть обмови.
Щодень – як на війні,
 дається нам взнаки.
Та не підкупить дух мій дзенькіт срібняків!
На всі життя
 настачу блискавиць Любові.
Вертаю Вірою Тобі –
 не пустословом!

14.

На всі прийдешні покоління і віки
І мертва,
 і жива,
 і... ще ненарождѐнна,
Безгрішна і гріховна.
 І уже спасенна
Твоїм благоговійним доторком руки!

Лиш на любов цвітуть роменами роки.
І Сонця німб над Україною – знамення.
На всі прийдешні покоління і віки
І мертва,
 і жива,
 і... ще ненарождѐнна.

Стоять на варті нам Тарасові думки –
Болюче батьківське пророче одкровення,
України-матері святе благословення.
Вогненным Словом загартую ці рядки
На всі прийдешні покоління і віки!

Володимир СЕНЦОВСЬКИЙ

Володимир Іванович Сенцовський (Яценко; 22 липня 1952, с. Носелівка, Борзнянський район, Чернігівська область). Член Національної спілки письменників.

Закінчив філологічний факультет Ніжинського педінституту імені М. В. Гоголя у 1973 році.

Викладав рідне слово в сільській школі, редагував райгазету «Вісті Борзнянщини».

Перша книжка Володимира Сенцовського побачила світ у видавництві «Веселка» 1983 року й називалася «Хлоп'ята з тополиної вулиці». Потім були «Оленка не хоче спати» (1988), «Дивень-ранок» (1993), «Зелена неділя», «У затінку серця» та «Привези мені, тату, сонце» (1994), «Лицар і Попелюшка» (1996), «Любов моя – футбол» (1996), «Забілина альтанка» (1997), «Борзенка» (1998), «Тихий берег, шум ласкавих хвиль» (2004), «Несуть лелеки у дзьобах веселку», «Дванадцять місяців» (2005), «...І мої у синій маєчці літа» (2007), «Повість про велике кохання, яку я ще напишу...» (2008), «Народження Ікара» (2009).

Мешкає у м. Борзна Чернігівської області.

ТРОЯНДИ ПІЗНЬОЇ ЛЮБОВИ

Дід Світан був довгий, як колодязний журавель, і писав короткі вірші. Вірші друкувала районна газета, але торік газета з глибоким сумом розпрощалася зі своїми передплатниками.

До виходу на пенсію дід Світан працював провідником пасажирських потягів далекого прямування, обігнув, як він казав, ледве не пів світу і з чужих країв замість великих статків привіз одне лиш поетичне прізвисько: Світан.

Доки підтоптаний романтик накручував на колеса байдужі кілометри, його підприємлива дружина від нудьги приватизувала на своє ім'я чесно зароблену ним квартиру і заради збереження законних прав на неї знайшла собі молодшого захисника.

Дітей у діда не було, і він з легким серцем повернувся до рідного пристанційного села. Підрихтував стареньку батьківську хату, бо руки мав золоті, завів пасіку на десять вуликів, як колись його дідусь, і став поживати та горя не знати. Знався він дещо й на лікарських травах.

Надбане добро залізницею возив до столиці на Бесарабський ринок. Пасічник ще не скаржився на здоров'я, мав козацькі пишні вуса, кінчики яких трохи обсмалював, коли обкурював вулики.

Якось до нього підійшла вже немолода пані в сіро-голубому кашеміровому пальтечку й капелюшку, який доречно підкреслював її колишню вроду.

– У мого чоловіка були такі ж хвацькі вуса, – сказала пані тоном, який налаштував до приємної розмови.

– Радий за вашого чоловіка, – відповів Світан. – Тільки чому – були?

– Він був генералом і рано помер.

– Я зроблю вам знижку, – співчутливо сказав Світан.

– Це я вам надбавлю за добре серце. Ви сюди ще приїдете?

– Я живу не так уже й далеко: дві години на дорогу.

Наступної неділі Світан звично стояв на своєму місці. Пані генеральша підійшла вчасно, як і домовлялися.

– Я привіз набір трав, які допоможуть вам поліпшити самопочуття і очистять організм, – сказав Світан.

– У мене двоє дорослих синів, у них свій бізнес, але вони рідко провідують мене, – пожурилася генеральша.

– Ви, пані Евеліно, не образитесь, якщо я наслідуюсь запросити вас до себе в гості?

Пані Евеліна уважно подивилась на співрозмовника.

– Ще не вельми холодно, і в саду я ще не всі зірвав яблука, – додав він.

Вона приїхала ранковою електричкою.

Світан показав свій великий сад, повів її до озерця, де з вудкою в руці обдумував свої вірші, разом послухали птахів, що відлітали у вирій.

Вони обмінялися номерами мобільних телефонів, і Світан посадив пані Евеліну на вечірню електричку з надією, що вони ще зустрінуться.

Генеральша навідувалась ще двічі і навіть переночувала: так їй сподобалось посидіти біля розпаленої грубки, в якій потріскували дрова. Щасливий Світан читав їй вірші й поїв запахущим чаєм.

Усю зиму вони обмінювалися телефонними дзвінками, і вечори для них не були такими довгими й сумними. Пані Евеліна зрідка підкашлювала, бо часто сміялася, слухаючи його нові вірші.

Обоє були щасливі.

Весною дід Світан одержав поштову посилку, а в ній – дванадцять саджанців троянд і барвистий жіночий халат.

– Коли троянди зацвітуть, я до вас приїду, – зателефонувала.

Світан висадив саджанці попарно вздовж стежки, що вела до яблунового саду. Тремтів над ними так, наче над дітьми, боячись хоч одного втратити.

На барвистий халат не міг надивитись і здував з нього найдрібнішу пилінку.

Коли квіти почали розкривати іскристі від ранкової роси тендітні пелюстки, зателефонував до столиці.

– Я приїду, як тільки справлюсь зі своїми клопотами, – почув у відповідь.

Красне літо достиглим яблуком котилося до осені, троянди порум'яніли, немов маленькі небесні зірочки, і дід Світан ступав між ними в білій сорочці й солом'яному брилі, мов тринадцятий апостол.

І от уперше вона не відповіла на його телефонний дзвінок.

Через тиждень дідові зателефонували, й чоловічий голос повідомив:

– Евеліна Марківна в лікарні. Помоліться за її здоров'я.

Назавтра, зібравши дорожню сумку, швидкісною електричкою дід Світан мчав до столиці.

ІНТРИГУЮЧЕ СЛІВЦЕ «ЯКОСЬ»

Не мною помічено, що повчальну розповідь – веселу чи сумну – найкраще розпочинати з інтригуючого слівця «якось». Так-от: якось мені зателефонував мій давній, іще зі студентської юності товариш, якого щойно призначили директором школи в сусідньому містечку.

– Старий, – почув у слухавці знайомий басовитий голос Петра Васильовича, – наші діти ще ніколи не бачили «живого» письменника. А твої оповідання, до речі, саме вивчають на уроках літературного читання в молодших класах, і діти хочуть зустрітись з їхнім автором. А ще на тебе, як палкого шанувальника природи, чекає приємний сюрприз.

Я, як і один із маленьких героїв моїх творінь, страшенно люблю приємні сюрпризи, тож умовляти мене не варто.

...Двоповерхова кам'яна школа старої забудови примостилася, немов розкішне пташине гніздо, неподалік округлого, наче загублена намистина з вкрапленням осінніх хмаринок, доглянутого озерця – якраз на окраїні містечка.

– До дзвінка на перерву ще є час, а тому нашу зустріч розпочнемо з екскурсії на лоно природи, – привітавшись, сказав Петро Васильович зовсім не директорським тоном і доріжкою, посипаною вибіленим піском, повів мене до озера.

– Лебеді... – вражений, я зупинився на пів дорозі. – Два лебеді з чорною ознакою. Як вони опинилися тут? Адже вони мали б відлетіти...

Великі птиці з чорною мережкою на крилах м'яко й граційно впливали на середину плеса, ніби показуючи, які вони є красиві. Їх не лякали ні гупання м'ячів, ні вигуки школярів, що долітали зі стадіону.

– У лебеда покалічене крило, от пара, так би мовити, вимушено опинилася в нас. А дітвори – радість, щодня підгодовують...

Після зустрічі з малечею, яка нарешті побачила «живого» письменника, гостинний директор вирішив здивувати мене найціннішим скарбом – спортивними трофеями, здобутими вихованцями на різних змаганнях.

Шкільний музей знаходився на другому поверсі і чільне місце в ньому займала, звичайно, експозиція з численними золотистими і сріблястими кубками, призами, дипломами...

– А це ось, – директор показав на збільшену світлину, – гордість нашого педагогічного колективу – Докія Романівна Тищенко.

Скісні промені сонця, що, наче золота медаль, опускалися за озером, за далекими осокорами, бризнули у вікно й висвітили на фотографії кремезну високу постать жінки в тісному колі щасливої дітвори з дипломами в руках.

– Докія Романівна, – мовив далі директор, – ледь не стала чемпіонкою світу з метання молота.

– А чому так?

– На відбіркових змаганнях вона так далеко закинула молот, що судді засумнівалися і провели тестування. Шлях її до п'єдесталу перетнув надлишок чоловічих гормонів.

Цієї миті до музейної кімнати зазирнув чубатий юнак у спортивному костюмі.

– О! Заходь, Лесю Савичу, – поманив рукою директор. – Розкажеш більше про свою наставницю. Це – новий наш учитель фізкультури. Ре-

комендувала сама Докія Романівна як одного з найкращих випускників вишу.

– А що з Докією Романівною? – питаю.

– Засватали в дитячо-юнацьку спортивну школу.

– Охоче б розповів. – глянувши на мене, Лесь Савич чомусь зайнявся легким рум'янцем. – Та в мене зараз урок.

І він причинив за собою двері.

Петро Васильович помовчав.

– Розповім тобі цікаву історію, яка трапилась років із п'ять-шість тому.

Затрималась Докія Романівна в школі. Людина вона не обтяжена сімейними обов'язками, тому частенько дозволяла собі таку розкіш, бо й свою роботу любила над усе.

Якось увечері верталася вона додому. Восени вже рано вечоріє. А дорога додому пролягала парком. Парк молодий, посадили його наші випускники.

Ішла вона парком, аж раптом із-за дерев вигулькнули дві постаті.

– Що несете, тітонько? – спитали.

– Що несу, то моє, – спокійно відповіла Докія Романівна.

– Вождь світового пролетаріату казав, що добром треба ділитись.

Сумка, видно, важенька.

– Що правда, то правда, – і поставила на землю сумку. – А ви, хлопці, з якої школи?

– Менше знатимеш – довше проживеш, – відрізав один із них, і обидва нагнулись до сумки.

Тут Докія Романівна як ухопить їх за загривки та як хрясне лобами – хлопці й шелепнули, мов кеглі.

– А несу я, не довчені експропріатори чужого добра, звичайні гантелі. Ви живі там?

Уранці вона зателефонувала до лікарні.

– Чи зверталися до вас два жевжики зі струсом мозку? – спитала.

Лікарі добре знали вчительку фізкультури.

– Прийшли! Назвати їхні імена?

У місті було кілька шкіл. Через день Докія Романівна навідалась до тієї школи, де вчилися неповнолітні шукачі нічних пригод.

Коли хлопці зайшли до директорського кабінету і впізнали жінку, яку хотіли пограбувати, то один із них знепритомнів.

– Слабак, – презирливо мовила Докія Романівна. – А ти, – кинула другому, – після уроків приходь до мене на тренування. Може, з тебе будуть люди...

Петро Васильович знову помовчав, задумливо подивившись у вікно, за яким чулися гупання м'ячів і вигуки дітей.

– Мабуть, ти здогадався, хто з тих вечірніх шелегейдиків був другий...

«КОСМІЧНА» ПРИГОДА З КАЖАНАМИ

Івась прокинувся від гуркоту за причілковим вікном. За вікном біля паркану росла стара бутлява верба, що розлогою кроною перевисала на вулицю.

У хаті не було нікого. В одних трусиках хлопець вискочив на двір і поглянув на вербу. Після нічної зливи вона ще струшувала іскристі проти сонця дощинки: від стовбура відчахнулася велика обважніла гілка й упала на дорогу.

Івась прочинив хвіртку і побачив неймовірне. З глибокого отвору відчахнутої гілки раптом обережно вийшов... маленький кажан. Він вийшов так, як після довгої мандрівки виходять із космічного корабля невідомі прибульці – невпевнено й трохи похитуючись від втоми.

Хлопець принишк. «Космічний прибулець» постояв на дорозі – загорнений у темно-коричневий плащик і задертою догори голівкою. Постояв, а потім задріботів, розгортаючи плащик на крильцях, на кінчиках яких змигнули кігтики, й злетів над тихою ранковою вулицею.

Ледве встиг Івась перевести подих, як із дупла один за одним, ніби в чарівному кіно, почали вигулькувати нові «пасажери».

– Один, два, три, чотири, – ворушив самими губами зачудований хлопець.

Засліплена сонцем, четвірка також нерішуче постояла в роздумах і, стріпнувши крильцями, полетіла вслід за своїм товаришем.

«Мабуть, до комори на току, – подумав Івась. – Невже в них там є інше житло?»

Він тільки подумав, а вже з місткого «космічного корабля» випливали нові прибульці на хутірську землю. Вони шикувалися у вервечку й на прощання помахували крильцями здивованому малому спостерігачеві.

Той нарахував уже вісімнадцять маленьких літунів і хотів зазирнути всередину дупла. Аж звідти неквапливо виповз останній кажан – найбільший серед своїх побратимів. Похитуючись, він і найдовше очунював після оглушливого падіння бутлявої гілки, яка була для кажанів рідною домівкою.

– Цей кажан, – сказав сам собі Івась, – був у них за штурмана, от і дісталоя йому найбільше.

Нарешті Івась наважився підійти до невдало приземленого «космічного корабля» й заглянув до темного порожнистого отвору «салону». В самісінькому куточку порожнини змигнув якийсь вогник, ніби сигнальна лампочка. Мабуть, сухий трухлявий світлячок.

Гілку Івась затагнув у свій двір, за хату. А раптом повернуться додому рудасті маленькі господарі? Літо швидко минає: де вони будуть зимувати, якщо в громадській коморі для всіх не вистачить місця?

ДИКТАНТ З УКРАЇНСЬКОЇ

Наприкінці уроку вчителька української мови Леся Йосипівна попередила:

– Любі мої, завтра пишемо диктант. Тому сумлінно повторіть правила правопису розділових знаків у простому і складному реченнях. Від цього результату залежатиме ваша оцінка за весь навчальний рік.

Зі школи до хутора Іванко їхав велосипедом разом із чотирма своїми однокласниками: Грицьком Ріпою, Павлусем Буйним, Петрусем Тоненьким і Миколою Гавришем.

– Як же нам написати той диктант? – бідкався Павлусь. – Може, Іванку, ти щось придумаєш, як у тебе списати?

– А що тут придумаєш, – сумнівався Грицько. – Сидимо ми на різних партах.

Усю ніч Іванко крутився в ліжку, думав. І придумав, як виручити друзів!

Перед уроком тихцем підкликав їх до себе:

– Усе просто, як і все геніальне. Так кажуть мій тато. Кахикну раз, – ставте кому, кахикну двічі – двокрапку, а вже тричі – тире.

– Ну ти й мудраген, – поплескав Іванка по плечу цибатий Ріпа.

Учителька виразно диктувала текст. Скрипіли пера. Іванко, сидячи на «камчатці», невинно підкахикнув то раз, то два поспіль, а то й тричі.

Леся Йосипівна занепокоєно підійшла до парти:

– Що з тобою, Іванку?

– У горлі, – показав, – щось дере.

Учителька принесла склянку води. Хлопець випив.

Знову стала диктувати.

Іванко підкахикує: то раз, то двічі.

Леся Йосипівна принесла ще води.

– Не пройшло?

– Дере. Зрідка. Наче в горлі щось застрягло, – і знову випив.

Ріпин сусід хихикнув. Ріпа дав йому щигля. Коли втретє вчителька прийшла з водою, Іванко аж зіщулювся, але мужньо випив.

Після дзвінка з уроку Леся Йосипівна стривожено спитала:

– Ти, хлопче, часом не захворів? – і поклала долоню на його лоб.

– Наче б ні, уже пройшло.

До туалету він ледве встиг добігти.

Як їхали додому, вдячні однокласники купили Івасеві пляшку ситра.

У того раптом напала гикавка.

Днів через два Леся Йосипівна принесла зошити з перевіреним диктантом.

Кілька зошитів поклала на столі окремо.

Назвала оцінки з іншого стосика. П'ятірок нікому не було. Іванко одержав четвірку.

– Будь уважніший, – сказала вчителька. – Розділові знаки розставив у реченнях правильно, зате зробив дві грубі граматичні помилки.

Іванкові друзі аж завмерли: невже одержали найвищий бал?

– Ріпа, Буйний і Тоненький, – Петрусь був круглий, наче дозрілий гарбуз, – підніміться.

Хлопці встали. Однокласники захоплено дивилися на них.

– Ви одержали по двійці.

Через силу хлопці видавили:

– Як так?

– А так, ліпили розділові знаки, наче клякси, – де прийдеться. А ось Гавриш...

Микола важко встав.

– А ось Гавриш... – повторила Леся Йосипівна. – Микола взагалі примудрився розірвати слово «перевесло» двокрапкою. Вийшло пере: весло.

Клас від сміху лягав на парти.

Найголосніше сміявся Іванко.

– Тобі, Миколо, я не поставила нічого, – закінчила вчителька.

Усі четверо приятелів показали Іванкові кулака.

... У класі Іванко з'явився тільки на третій день. Після того, як його вдома відвідала Леся Йосипівна. Пізніше він виправдовувався перед хлопцями: «Хіба я винен, що ви не встигали писати за вчителькою?».

Аліна ШЕВЧЕНКО

Народилася 2005 року у с. Гайок на Кіровоградщині. Письменниця, журналістка, громадська діячка. Засновниця і головна редакторка журналу «Олександрійський маяк», керівниця мистецької спільноти з видавничою майстернею «Pantheon. Література та мистецтво». Проживала в Києві, працювала в Національному університеті біоресурсів і природокористування, де й навчалася. Нині працює у Кіровоградській ОДБ ім. Т.Г. Шевченка, є керівницею дитячої літературної студії «Ясниця». Навчається у Центральнотериторіальному державному університеті імені Володимира Винниченка. Авторка книжок «Цвіт першої надії» (2019), «Мелодія мовчання» (2021), «Небесна сповідь» (2023) та інших. Є лауреаткою низки літературних премій, фіналісткою Міжнародного літературного конкурсу ім. Г. Тютюнника, конкурсу «Гранослов» та ін.

ВЕЧОРОВЕ...

* * *

Порепані жили –
 витікає з артерій війна
 ртуттю по тілу
 спогад скотився додолу
 з щокви

овіяні плечі
вечорові мінори уявних обійм
а душа як самітниця-жінка
і градус глінтвейну
дорівнює пам'яті днів

не вдова
не дружина
наливає
під зав'язку щастя
розглядає минуле –
на фото
удвох

на маленькому фото
ні рамки
ні слова
ні вуст
на фото удвох

опромінена поглядом пам'ять
самітниця-жінка і ще один келих
смутку
випиває холодна душа.

* * *

Скотилось літо
вибалком у трави
не вичах небосхил
схил неба
на обрій розлуки
самотности
сутности
до сонця у руки
у жита молоді
доспілі
Боже дай сили
прорости

повна любові душа
од серденька
до сіток коріння
душа наче руки
руки обпалені сонцем

* * *

Несезонні вірші
як сльози
солоні обійми п'їтьми
вчорашню любов та до рани
прикладу
прошепчу
не заплачу
слова самоти по щоках
на розхристаних грудях
до ранку трохи більше за північ
і вино, що на дні —
не вино
гірко
так гірко
на самісінькім дні
у коханні
де ти сам проти ночі
шепочеш чужому стражданню...

* * *

Вистоїть і те,
що вчора загорілося опівдні
чорнилами спустилися списи
у білу ніч
ще б трохи сонця —
й ранок поза часом
холодні руки до лиця
цілунки вітру
а нібито забутих вуст
до ранку говоріть про нас

скажіть
ким довелись мені ще вчора
до пам'яті горнусь
а як же білі плечі
залоскотало сонце
наче й ми не в січні
зима зосталася у жменьці
а груди замело
дихнути б іще раз на повні
скували перемети
і синій ліс
і білий січень
і плечі білі молоді

* * *

Зчорнілі дні
лягали тінями у труни
а нам би ще під сонцем полюбити
і віджити
не украдене, своє

В колисці сліз —
світанок над туманом
скликає задурманених сичів
на сон

Збіліла ніч
і та грозою пада у траву
за першим вітром
сльози
спогади
й слова найдовших молитов

а голо стиха
зачина молитву непочуту
на світанні
повстали спалені світи
над брамою віків

скотились дні
як сльози
матері чужої...

* * *

Це не любов минає
у незворотність
за часом ми
зажурені як тіні
На тріщині тонкого скла
знайшли своє
На грані віку
Який з учора скам'янів
За сонцем марили й спросоння
Дивились невідомі сні
Як біль чужий
В собі прощали каяття
стражденні дні
Як поміж нас роки ставали
цвіла любов
розлита росами на склі
любов ніколи не була самотня
між двох
ще хтось
загрався долею як літом
зворотній час
у незворотності зачухнув...

* * *

Чужому серцю, мила, бал –
Це холод
У очах змарнілих
Зашепотіли зболені слова
Таких тонких і невідомих вуст
У надвечір'ї силует
Сховали вулиці
І міради міриад світил

Спускались з неба, щоб дощами
Сховати всі образи
Й очі
Кохані очі
Й вечірній спомин скотиться туманом
Де мало нам одної зустрічі на двох
Останній вечір спломенів:
Залиш тонесеньку свічу
Ти надвечір'я на вікні
на дощ загомоніли зрання
Кохані дві душі, й вітри –
Це самоти
Є крик
Де гралися у схованки вогні,
Щоб стерти вечір наш
як пару на холоднім склі
Залиш у спомині зиму.
Холодний вечір і таємний бал:
Як шепочу чужому серцю, мила,
Залиш весну
для голосу останньої любови...

* * *

Серце, що вчора торкалось пітьми
заболить до світанку
й заплаче
Загояться рани
затягнуться пам'яттю сни...
Зачекай до світання
потерпи до вчорашніх облуд —
почужіє рідня
поростуть будьяками стежки
зачекай
як опуститься сонце —
віднайде усі неминучі шляхи.
Розтало в долонях світило,
ще вершник коня не спинив.
Біжи до вечірнього поля

а після в обійми п'їтьми
звідки вибіг учора до ранку
замокни.

* * *

Матіоли не сплять
матіоли стережуть твої вікна
і сон
тихо так дивляться
крізь холодні шибки
на руки,
що їх сіяли
і зростили
в любові
з любові
дарунком життя
а ранок навіює холод
і дощ на світанні
матіоли просяться
аби торкнутися рук
і почути тепло
сховатись від зливи
й грози у руках
які їх зростили
на спогад правічній землі...

* * *

Нема любові вічної —
є смерть
античність сочиться крізь час
до нас
щоб вивчити любити
поміж камінчиків побачити серця
і отчий образ у кутку
куди нам так далеко дотягтись...

* * *

У холодних руках
свіча охолола —
не буває труни для обох,
коли мусить лишитися хтось,
щоб прийти наостанок,
торкнутись вустами чола —
пізнати любов
не бува надто пізно
полюбити востаннє і враз
забути як всміхаються очі.
Хіба можна?
молитись учора —
сьогодні клясти
розлагаються сурми прощань.
Новий день
і перше причастя
росою на віях
як гріх вечоровий
не прощенням буде до ранку...

Валерій ДЕМЧЕНКО

Валерій Федорович Демченко – сатирик, гуморист, публіцист. Народився 16 червня 1940 року на Луганщині. У 1957 році з золотою медаллю закінчив Жданівську середню школу Любенського району Полтавської області. Випускник Українського інституту водного господарства. Працював інженером, у Київській і Верховній Раді України, був на громадській і науковій роботі.

Автор книжок сатири і гумору: «Габлі Україні – більше, ніж габлі», «Який час, такі й герої», «Суєта суєт», «Не хапайте Бога за бороду» та інших. А також численних публікацій у періодичній пресі.

Член Національної спілки письменників та Національної спілки журналістів України. Лауреат Всеукраїнської літературної премії імені Остапа Вишні, літературно-мистецької премії Леоніда Глібова. Заслужений журналіст України.

Із авторської шухляди

«ЛАВАНДА», «ЛАВАНДА»...

Новела

У дорогу Оля збиралась поспіхом, але, здається, нічого не забула. Організованістю вона відзначалася завжди. Взяла екіпіровку для пляжу і ранкової гімнастики (треба підтримувати тіло в тонусі), темну вечірню сукню, черевики на високих підборах, французькі парфуми, фотоапарат, читиво.

Було передчуття, що все буде гаразд. Взагалі-то Оля вважала, що розумних жінок інтуїція ніколи не зраджує.

У вагоні було гамірно, жарко, погано пахло. За це вона не любила поїзди. Разом із нею їдуть її колеги по роботі, облагодіяні начальством колективною поїздкою в Болгарію. Як завжди не спалось. Мимоволі перебрала в пам'яті події останніх днів. Усе розклала по полицках. Ось тільки Віктор... Тепер думки лише про нього. Жаль, що поїхати разом не вдалось.

... Приїхали. Перш за все – на море! Прилетіла до нього ледве ви-
клавши речі з валізи. Ось воно! Вабить своєю блакиттю, вітає шелестом
прибою!

Яка розкіш – після купання розпростертися на широкій махровій
підстилці, розслабитися, заплющити очі, підставити усю себе під ласки
ще не палючого сонця, відключитись від усього світу! На грані напів-
свідомості чути хлюпання хвиль, неясні голоси, музику, віддалений
гул моторів. Зефірний вітерець набігами лоскоче тіло... Чудово! Лише
Віктора немає поруч...

А сонце старанно розпікає небо, пісок. Тепер у самий раз – по мага-
зинах. Налітай – де подешевшало!

Дні на відпочинку не мають ні чисел, ні назв: перший, другий, третій...
сьомий. Спілкування з колегами починає набридати. Мало того, що не
усіх із задоволенням бачиш на роботі, так і тут ті ж обличчя.

Сусідкою по номеру Ірою вона задоволена. Раніше на роботі з нею
якось стикатися не доводилось. Не нав'язлива, не метушлива. Одна
з небагатьох тут – без чоловіка, без дітей. Тому й поселили їх разом.
Навіть вигляд її тіла (на відміну від деяких!) не дратував. Ледь-ледь
широкувата в кості, проте пропорційна, туго збита, симпатична. І за-
смагали, і по магазинах ходили разом. Але Іру більше тягнуло полежати,
почитати, поніжитися. А Олю й на відпочинку бездіяльність тяготила.
Безперервно рухатися, ходити, бігати, забиратись все далі, пізнавати
нове! Іра на роль партнера в цих справах не підходила. Ось би Віктор...
Скільки з ним сходжено у Криму, Карпатах, на Кавказі!

Найближчі околиці обстежені, магазини пройдені по кілька разів.
Вечорами набір розваг невеликий: посиденьки в готелі з колегами, бар,
телевізор, який вона й дома майже не дивилась. Взятий із собою томик
Стендаля дочитала.

Після обіду вийшла з готелю прогулятися. Прямо з порога погля-
дом зустрілася з досить таки симпатичним чоловіком. Очі сполохано
стригнули вбік. Незнайомець це помітив і посміхнувся. Оля мимоволі
відзначила, що він чимось був схожий на Віктора. Привітався, пропустив
даму, галантно відступивши на крок убік.

А ввечері сталось несподіване продовження післяобідньої пригоди.

Оля вийшла «подихати». Неподалік курив знайомий незнайомиць (на-вмисно чекав?). Ніби жартома сказав, що стоїть із самого обіду – закляк від її першого погляду. Жарт оцінила. Цього разу не збентежилась. До приставань вона звикла і мала на цей рахунок у своєму словесному арсеналі не одну вбивчу домашню заготовку. Але чомусь лише спитала у відповідь: «А що, я схожа на Медузу Горгону?». Слово за словом – зав'язалась розмова.

Ігор (так звали незнайомця) запропонував прогулятись у бік моря. Погодилась. Вона сама хотіла пройтись, та не було з ким.

Ішли не поспішаючи. Спочатку Олі здавалося, що обоє почуватимуться незручно, усвідомлюючи певну пікантність ситуації. Побоювалась, що її згода на прогулянку сприйметься як привід для форсування стосунків. Було ясно, що Ігорю вона подобається. Так вона ж усім подобається. Без удаваної скромності Оля вважала, що могла б дати фору багатьом топ-моделям. Вирішила, що краще буде тримати дистанцію. В усякому разі, здається, боятись нічого. На гвалтівника чи грабіжника він не схожий. Не нахаба... нібито. Мова, манери інтелігента...

Ішли й ішли. Милувались вогнями і важко було зрозуміти – на горизонті, в небі чи в морі відбувається це мерехтіння... Тим часом хвиля з тихим шелестом намагалася лизнути її ноги. Ігор, рятуючи, встиг підтягнути Олю до себе. Вона вдячно посміхнулась.

Несподівано звідкілясь, із напівтемряви випливли такі знайомі й такі рідні акорди. Хтось із земляків приймачем піймав «Лаванду». Співала Софія Ротару.

Голос чарував... І повів, поніс Олю в інший час, до інших берегів, до іншого – до Віктора....

Віктор, Віктор! Тобі б зараз бути зі мною тут – на Сонячному березі. Де ти, чим займаєшся? Чи думаєш про мене? Може, подумки зараз теж поруч? Ти ж був тут кілька років тому. Так знай же – я зараз із тобою! У твоїх обіймах, у тій дзеркальній залі з начищеним до блиску паркетом, де вальси і танго під оркестр... Де наша «Лаванда»... Дай лише відкрити очі, щоб ти побачив у них те, в чому впевнений сам...

«Лаванда», «Лаванда»! Я пливу в цій мелодії, повністю віддавшись у твої міцні й надійні руки, підкоряючись твоїй волі. Периферичним зором помічаю, як за нами спостерігають і відверто заздять...

Мелодія скінчилась. Ігор щось сказав – вона не почула. Ніби опри- томніла, коли він стиснув її руку і занепокоєно спитав, що з нею. Відповіла, що змерзла. Зняв піджак, накинув їй на плечі. Стало тепліше. Але зробилось тоскно-тоскно. Магія моменту вже минула. Чого вона тут, із цим ледве знайомим чоловіком?

Далі йшли мовчки. Ігор чи то все зрозумів, чи то образився.

– Можна, я закурюю, – спитав.

– Кури.

Узяв у лівій кишені піджака сигарети. Запальничка виявилась у правій. Дотягнувся до кишені зі спини, ненароком обійнявши її за талію.

Сигаретного диму вона не любила (Віктор не кутив). Проте дорогі сигарети пахли досить приємно. Ігор повернув сигарети назад. Опустив у кишеню й запальничку, але руку не вийняв. На мить через тонку підкладку піджака відчула його руку на своїй талії, але зробила вигляд, що нічого не помітила.

Так що ж підказує її інтуїція? Полізе обійматися сьогодні... чи вже зараз? Переконуватися не хотілось. Запропонувала повертатись. Ігор неохоче погодився. Розповів якусь страшну історію про маніяка, але це її ніяк не вразило. Обговорили прогноз погоди на завтра.

Уранці вийшла на зарядку. Підтюпцем попрямувала до моря. Чудова тиха погода! По бетонці, по доріжці, мимо фешенебельного готелю «Сатурн», у якому колись зупинявся Віктор... І ось уже під ногами пружна твердь вологого піску впродовж кромки моря. Озирнувшись, зупинилась. За нею в хорошому темпі біг Ігор.

Після зарядки повертались у готель разом (Ігор жив трьома поверхами вище).

Увечері, як домовились ще зранку, вийшли прогулятися берегом моря. Далеко – з кінця в кінець курорту. І ще раз. Розмова складалася – Ігор був цікавим співрозмовником. Але пора й додому.

Запросив зайти до нього на каву (тепер це так називається? – подумала іронічно). Увійшовши, зрозуміла, що експромт був ретельно підготовлений. На столі стояла ваза з трояндами, друга – з фруктами, на тарілці – смугастий кавун. За ним сором'язливо ховалась пляшка коньяку і дві чарки. Баночка кави теж була!

Два ліжка акуратно застелені, усе зайве прибрано до шафи. Ніякої чоловічої безалаберності...

Швидко знайшов електрокип'ятильник, діловито заметушився. Розлив по чашечках каву.

– З коньяком?

– Можна.

Аромат гарного коньяку, змішаний із запахом кави, заповнив кімнату. Випили. Спитав, чи можна налити ще. Погодилася. У гарних напоях вона розбиралась. Це від Віктора.

Увімкнув бра, вимкнув верхнє світло.

– Так краще?

– Мабуть.

Розслаблено відкинулася на спинку стільця, простягла втомлені ноги. Піймала його пильний погляд, що ковзнув по рельєфу її грудей, талії, довгих тугих ногах і зупинився на округлих колінах.

Запропонував тост: за неї, прекрасну незнайомку, окрасу Сонячного берега. Після другої чи третьої щось говорив про істинно слов'янську вроду, про генофонд нації, про те, що вона найкраща із усіх жінок, яких він тільки зустрічав. Голос струмував як хмільне вино. У свідомість проникав не стільки смисл слів, скільки інтонація, приємне журчання його голосу. А він говорив і говорив, то напівголосом, то пошепки, дивлячись прямо в очі. Вже неприховано любувався лініями її силуету. Її рука опинилася у його гарячих сухих долонях. Ніжно гладив її пальці, пройшовся по них губами – від довгих нігтів до зап'ястя. Не вистачало сил навіть поворухнутися... Нагнувся, узяв за плечі, потягнув до себе, впився поцілунком у шию, знайшов гарячі губи. І цілував, цілував... Піднявся, підхопив її, притиснув до себе.

Не пам'ятала як підняв на руки, як відніс у ліжку, як розлетілись нечисленні застібки. А його руки вже жадібно вивчали її оголене тіло. Пелена гарячого туману плавила волю...

Пішла від Ігоря коли чи то вже світало, чи то повний місяць заливав кімнату блідим світлом.

Тихенько ковзнула у своє ліжко і блаженно розпростерлася під простирадлом. Так була ця ніч дійсністю, сном чи маренням хворобливої уяви?

Знову вечір. Поверталися з великої прогулянки задоволені один одним. Усе складалось якнайкраще. Обоє вже знали, чим закінчиться цей день. Це хвилювало, бентежило, переповнювало чимось новим, незвіданим... У черговому більш-менш безлюдному місці зупинялись і цілувались. Потім взагалі перестали звертати увагу на сторонніх.

День дограв. З останнім променем сонця все відразу злиняло. Стало прохолодніше. Дихалось легко. Душа рвала тілесну оболонку і летіла в астрал!

На підході до готелю – вже вкотре – зупинились. Ігор цілував пристрасно. На тлі пастельного неба контрастно виділялись два силуети. Злились надовго у поцілунку, від якого темніло в очах... Раптом ніби щось штовхнуло Олю у спину. Коли відкрила очі і оглянулася, розгубилася: у двадцяти-тридцяти кроках від них під деревом стояв Віктор.

Цього не могло бути... Галюцинація! Віктор у Києві! Привиділось від постійних згадок про нього! Гра уяви!

Але ні! Не привиділось. Це був справді Віктор. Стояв і мовчки дивився на коханців, що злились в обіймах.

– Це кінець! – пронеслось у голові і заклонило свідомість. Мову відібрало, руки і ноги онімили...

Віктор рвучко розвернувся і, не обертаючись, швидко (його хода розвіяла останні сумніви) зник у сутінках алеї.

– Це він, – прорвалось нарешті в Олі.

– Хто?

– Він! Иди, будь ласка...

Ігор ще переминався з ноги на ногу. А Оля, опустивши голову, вже попрямувала до готелю.

Іри в номері не було. Упала на ліжку і нестримно заридала: «Дурепа, дурепа, дурепа!».

Не пам'ятала скільки часу пролежала, не роздягаючись. На автоматі щось із себе зняла, залізла під простирadlo. Щось усвідомити не вдавалось... Було ясно: відбулося найгірше, що тільки могло відбутися. Катастрофа! Що робити, як бути? Як жити та чи й варто?

Минула безсонна ніч і важкий похмільний ранок. Із кімнати не виходила. На запитання Іри не відповідала. Ледве зібралась на обід і відразу повернулася. На якийсь час заснула-забулась...

Зустрічі з Ігорем уникала. Він хотів було з нею заговорити, але Оля вибачилась і попросила не турбувати. Телефонами і адресами не обмінялись.

Через рік після поїздки у Болгарію, в день їхнього знайомства, який вони завжди відзначали разом як велике свято, Оля не втрималась і подзвонила Віктору. Почувши голос, зразу поклала трубку. Віктор не сумнівався, що дзвонила вона. А через рік такий же дзвінок був Олі. Вона знала, що це він...

З тих пір минуло багато років. Оля і Віктор ні разу не зустрічались. Шок пройшов, рани в душі поступово зарубцювались. Ніхто не проклинав іншого навіть у мислях. Просто життя кожного поділилось на дві половини – до і після Болгарії. Тільки й зараз сняться один одному. І досить часто...

Та ще два невеличкі сухі букетики гірської лаванди, зібрані колись разом, тепер уже нарізно бережуть ледве уловимий незабутній аромат.

Оксана ЛОВЦОВА

Оксана Ловцова народилася на Черкащині. Письменниця, журналістка. Авторка книжки «Посмішка райдуги».

«Вірші поетки, – пише член НСПУ Василь Деркач, – про дівочі радість, горе, успіхи і сум з постійним чеканням якогось дива. Якщо і дівоча душа ще не океан, то хвилі її почуттів уже схожі на бурхливі морські. Не обійдена авторкою і постійна тема: вона і він, їхня складність взаємин, сплетених в одно душевним тяжінням або відштовхуванням одне від одного аж до повного розриву. Згадує авторка і про трагедії загальносупільні, і про екологічні проблеми».

* * *

На крилах у вітряка,
Розсівшись рядочком, тіні
Плетуть візерунки осінні
З бабиного рушника.
Так вдало змінився рух
Червоного сонця проміння
До кольору власної тіні
Серед вечірніх розрух.
Клубочками чорноти
Збігається ніч докупи.
Дерев задубілі трупи
Сьогодні із нею на ти.

* * *

Бігма любові.
Вона заснула,
Вона у змові
З моїм минулим.
Нема протестів –
Закон сумління.

Думки воскресли –
Вважай, що вільні.
Згребу всю радість
В маленьку жменьку.
Лиш сум порадить
Мені тихенько:
За любов боротись, дарма
Бігма любові –
Її нема.

* * *

Не розуміє вітер мого суму.
Не знає він моїх німих страждань.
Він думає свою солодку думу,
Я ж повна нездійснених сподівань.
Лютує вітер. Сніг летить іскристий.
Як на долоні всі мої думки.
Витає сніг. Весь білий, срібно-чистий.

Я думала, ти зовсім не такий.

* * *

Колишня дружина сьогоднішнім днем живе,
Фарбує синці під очима в зелений колір.
Оновлене щастя – це зовсім не значить нове,
Вона не «чиясь» і чого ще просити у долі?
Щодня обтирає з підсвічників сірий пил
Рабиня самотності в домі своїм самотнім.
Вона цілувала, її цілували сотні.

Натомість, в дарунок ніхто не залишив крил.
Колишня дружина фортецю свою стереже,
Із спиритністю кішки тікає від кожного лева.
Вона тут сама і речам, і собі королева.
Здається, кохається в сумі й кохає. Невже?

ВОНА ЧЕКАЛА

Вона чекала. Сніг летів імлистий
У далечінь незвідану. Туди...
І шепотіли губи урочисто:
«Прийди, коханий! Милий мій, прийди!»

Весна збирала роси світанкові,
Кричали в небі ранні журавлі.
Вона чекала, й очі волошкові
Були усе сумніші день при дні.
Сіріє осінь за вікном барвистим,
А на душі сріблястий сніг мете.
Вона збирає із сльозин намисто,
Вона чекала завжди і тепер.

ЗРІЛА ТВОРЧИСТЬ

* * *

Мені вже століття не пишеться.
Сонце давно завалилося
за обрій.
І спати лягли емоції.
А ми із безсонням ще тут —
дивимося у пустку.
Я відриваю пелюстку.
П'яту.
Коха... не кохає.
І щось заскляніло в оці.
Хіба, попередня втрата,
оплакана з лезом у ванній?
Новому розчаруванню
я з океану надій
відра піску розсипала
на килим:
— будуй палаци!
Стонадцятий раз по стонадцять...
Й розтоптує нещадно
ногами.
А потім із хмизу вігвами,
в яких мені Рай обіцяно...
Бався собі контрастами.
А в небі, де зорі вівцями:
хрести лебединої вірності,
ведмеді, цигани й бубони,
пегаси й... брат брата на вила.
А я на піску з ромашкою,
розбитим серцем і пляшкою
годую отару ночі,
минулого пилом.

* * *

Кохання прорізує вени
зсередини
Азами й Ведами.
Спотворюється у віршах.
Щодня ходом пішим від
Тебе подумки і назад
без

порад

но

кров біжить у напрямку
ДО.
А я повергаю її, згортаю
її, збираю її по краплині,
радію, наче дитина, кожній,
що наближує розв'язку.
Пробую її на в'язкість,
куштую на смак,
купаюсь у ній,
купаю,
торкаюсь її
руками,
з яких вона витікає...
всередину.
Темнішу темної ночі,
чорнішу воронячого крила,
заражену почуттями
отруйнішу від змії —
видобуваю її з смердючої
стічної ями
серця —
уражену вірусом
джульєтизму...
Для переливання уже
запізно.
Зарано йти ВІД.
Невчасність любові...

чомусь позначається на
моїй крові...
Азами й Ведами...
Із середини.
Прорізує вени
невчасність любові.

* * *

Я сумом до ранку
рани від тебе зализую,
дощами в фіранку –
де скло сонцепроменем різане...
І цілодобово твоя нецілована близькість
виштовхує з дому на дах прямовисний.
В твоєму достатку удосталь смертельної втіхи,
а протиотрутної ночі лиш я шукаю.
Ти вправно веслуєш надвечір,
а я потопаю зі сміху..
(вечеря зі смайлів
натщесерце мене крає...)
І вилетено правильні букви
у вправні фрази,
і я своєчасно тікаю у зону печалі.
Ти ріжеш не боляче — до найсолодшої фази,
а потім несеш на руках свою квітку
сухою
до вази...

* * *

Він з тих, хто звіряє життя за годинником,
хто носить думки потаємні, народжує погляди.
Якщо не чекати, то обов'язково виникне,
щоб зникнути
...щоб не лишитися поряд.
І я це люблю.
Я обожнюю привиди й марева.
Я бавлюся з ними у хованки, поминки й протяги.
Вони не витримують ігор, втікають парами,
а я з напівтінями подорожую потягами.

Розділені часом ми, часом, і не існуємо.
В своїх паралелях вдаємо межу нормальності.
Закохані в те, що між нами,
воно — стіною нам.

...

Прощаючись, стисни мене п'ятипальністю...

Данило КРАВЧЕНКО**НІНЕВІЯ ЗА ДЕСЯТЬ ФІЛЕРІВ**

Ми усі давно не бачилися, тож одразу почали пити. «Богдан помер», — кажуть мені так, ніби і я маю відчувати за це провину. Оксана підливає білого вина, хоча я його використовую лише як демонстрацію того, що більше не п'ю горілку. Я п'ю пиво і непомітно для інших, як мені здається, потрошку прикінчую пляшку новозеландського пійла за шалені гроші, що віддає вогкою землею і хіба що трохи — сунницею.

— Який Богдан? — питаю я і в той самий момент розумію відповідь.

Не бачив його років з п'ятнадцять, може, більше. Сумно, дивно, але є речі важливіші за цю новину — я знов бачу цю чорну, розмиту кулю, описувати яку все одно, що намагатися уявити когось з монстрів Лавкрафта. Не всіх, звісно, а лише тих, що сам автор не міг описати, тож його герої втрачали свідомість або навіть глузд, побачивши таких.

— Богдан, — чи сказав, чи запитав я. Чорна пляма підстрибнула. Артем сміється, бо він п'є віскі, і йому було досить ще навіть коли ми зустрілися.

— Що скажеш?

Кажу: «Я сьогодні бачив, як діти гралися з мертвим голубом. Можливо, не мертвим, а пораненим. Вони його крутили, наче стрілку у компасі. Він лежав, а вони його крутили у різні боки».

— Ти їм сказав, що так не можна? Або що вони debilі?

Він приязно посміхається, ми знайомі мільйон років. Можливо, трішки більше. Але на якусь секунду — дуже довгу секунду — я забуваю його ім'я. Ні-ні, я впізнаю його, але навіть через кілька секунд не знаю, хто це.

Кажу: «Богдан мене познайомив з The Doors». Чорна пляма аж підстрибує з місця та повністю зі мною згодна.

Говорять про рибу. Оля купила та приготувала рибу. Вона каже, що знайти добру рибу було важко; що Київ змінився; всі якісь напружені і взагалі. На «і взагалі» я втрачаю суть, фокусуєшся на плямі чи точці, бо вона змінює свої розміри та пересувається. Це не дуже добре. Існує можливість, що вона — пляма — зараз стане кішкою. Ненайгірший варіант.

Кажу: «Ви знали, що турецькою «кіт» звучить як «кіді»?»

— Скільки ти вже випив? — питає мене Сашко. Він посивів, сильно посивів, особливо борода. Це дивно, адже я пам'ятаю його ще дитиною, і ні про яку сивину тоді взагалі не було мови. Як і про бороду. Аж ось він питає про те, скільки я випив.

Відверто відповідаю: «Не знаю». Я дійсно не знаю, скільки випив, бо його питання неконкретне. Бо якби він був конкретнішим — «Скільки ти випив за усе своє життя?» або «Скільки ти випив за минулий тиждень?» — я б ще якось спромігся відповісти. Так, у мене знайшлися б відповіді. Але чомусь підсвідомо я розумів, що він мене питав не про те. А на те, що він питав у мене, відповідей не було.

Кажу: «Що ти знаєш про це?». Оксана мені підливає ще вина, хоча мені це не потрібно, і кілька рядів чи шеренг пляшок від пива низькими голосами починають мені співати: «Кидайся у вікно!». Чорна зубата пляма, судячи з її поведінки, їх підтримує. Я не хочу кидатися у вікно.

Комусь стає погано, втім це добре. Завжди комусь стає погано. А потім ще комусь. І я навіть не помітив, як з'їв свою рибу. Сиджу над кістками, уявляю, що я — Йона, який пожирає з середини рибу, яка його проковтнула; що я голуб — мертвий або напівживий, — що ним граються діти; я посміхаюся, адже у мене є багато історій про голубів. Але історія про голуба, що зжер кита зсередини — така в мене вперше. Я Ізмаїл, що став Мобі Діком і не любить каву зі «Старбаксу». Артему погано, Богдан помер, Оксана лле вино, Сашко відрубався, чорна пляма, на жаль, незмінна.

Кажу: «Ніневія, на жаль, ще буде стояти».

Вони це знають не гірше за мене.

* * *

Ранком з'ясувалося, що усі настінні годинники зупинилися. Всі три, всі — в різний час. Мені це аж ніяк не допомагало. Я випив аспірину, випив активованого вугілля, но-шпа та диклофенак також були у списку. Оля поїхала рятувати тварин, я зварив собі двоє яєць. Сашко спитав, чи я в порядку, бо говорив учора чортзна-що. Я залишив йому і тим, хто ще спав, ключі та пішов собі. Робота не буде чекати, поки похмілля

спаде, залишивши по собі кістяки пляшок та сорому. Ніневію теж ніхто не відміняв.

– Срана алкашня знов засипала своїми пляшками усю клітку.
Я лише кивнув.

Ліда працювала в парі зі мною. Чи це я працював в парі з нею — не важливо. Ми вдвох прибирали за цим будинком. Я був ще не дуже старий, а вона й того молодше.

– Знов пив зі своїми стариганями? — каже замість вітання.

Я посміхаюся, і вона розуміє, що це відповідь.

– На п'ятому якесь падло вчергове викидало сміття з вікна.

– Це їхній стиль.

– Стильно було б зжерти це лайно, а не кидати його з вікна. Знов їжаки набіжать.

Я не відповідаю; вдягаю рукавички, беру сікач, беру пилку. Одночасно відчуваю потребу закурити та поцілувати будь-яку жінку. Окрім Ліди. Справа не в ній. Не в тому, що вона, як і я — двірник. Просто хочу поцілувати когось іншого.

Ми розходимося в різні боки, вона йде збирати пляшки, я — підстригати куці. Як жах чи насмішка зі вчорашнього вечора — голуб сидить у калюжі. Йому точно краще за мене, за нас усіх.

Сікачем рівняю куці, обливаючись потом. Вчора ти — людина-кит, сьогодні — людина-водоспад. З мене лле і лле, очі ріже від п'яного поту. Жінка вигулює собаку та не прибирає за ним. Десь у центрі починають волати сирени. Підлітки спокійно йдуть собі з кавою та говорять про співаків, яких я не знаю. Чорна пляма зникла. Лише зараз я це зрозумів. Сирени замовкають, десь поряд починає волати півень. З мене з потом виходять хіть та надія. Сікач затупився.

З іншого кінця будинку біжить Ліда.

– Я знайшла монету!

– Яку?

Вона показує мені. Це десять філерів. Я сміюся.

– Що?

Кажу: «Ділимо на двох, бо це наша зарплатня».

Я сміюся, чорної плями досі не видно. Десь поряд реве та стогне швидка. З іншого боку гучно зривається з місця мотоцикліст. Ліда віддає мені монету. Вона лежить на моїй долоні, через рукавичку я взагалі не відчуваю її ваги.

Олексій КРАЧИЛО

Олексій Володимирович Крачило народився 22 березня 1965 року в с. Карасинівка Козелецького району Чернігівської області. Із золотою медаллю закінчив Козелецьку СШ №1 (1982). Навчався у Київському політехнічному інституті за спеціальністю «автоматизовані системи управління виробництвом» (1982–1986). Працював кореспондентом Козелецької районної газети, був директором сільського клубу. Твори Олексія Крачила друкувалися на шпальтах «Літературної України», «Сільських вістей», «Гарту», «Деснянської правди» (м. Чернігів), Козелецької районної газети «Новини Придесення», інших друкованих видань. Олексій Крачило є членом НСПУ, лауреатом літературно-мистецької премії імені Михайла Коцюбинського. Він автор поетичних збірок «Аксіоми серця» (2007), «Константа небайдужості» (2008), «Арфи пізньої весни» (2012), «Вічне відлуння» (2018).

Нині поет мешкає в с. Карасинівка Козелецької територіальної громади Чернігівського району.

* * *

Немає поету
Лиш кисню для творчого злету.
Його не дали,
Щоб скоріше він канув у Лету.

Я дихаю важко
І боляче нині мені.
А – тим, хто відважно
Боронить мене на війні?
І я надсилаю
Вітання віршовані їм.
Усім повернутись бажаю
Живими з жорстоких боїв.

26.08.2022 р.

* * *

Я щось писав й не знав, як воно зветься,
Те «щось» допомагало мені жить.
Я зрозумів: то наспів мого серця,
Дорогоцінна одкровення мить.
І мав не виліковану я втому,
Й страшні вітри згинали до землі.
Мені здавалось, хворому й блідому,
Що у жорстокій виживу імлі.
І таки вижив й виживаю нині,
Мить одкровення вже не залиша.
І хоче прислужитись Україні
Катована написаним душа.

14.11.2022 р.

* * *

Про мене тобі розкажуть –
Про те, як я тут живу,
Як світлу вшиваю пряжу
В похмурих років канву.
Про те, скільки в мене вражень,
Яка в них для тебе роль –
Ніхто тобі не розкаже ...
Насправді ж, голий король.
Йому усе гірше й гірше
Дивитись в кохання даль.
І навіть пристойним віршем

Він сіє в імлу печаль.
Де вигадки, а де правда –
Ти знаєш, мабуть, сама.
І ти, здається, не рада,
Що в наших стосунках зима.
Та віриться: крига скресне
І лід на нашій ріці.
Кохання іще воскресне –
Написано на руці.

19.09.2022 р.

* * *

Ти нарешті мені подзвонила,
Було чути, як вітер шумить
У твоїм телефоні, і крила,
В мене вирости крила за мить.
І, віддавшись строкатому ямбу
Чи анапесту, хай же їм грець,
Я бентежив свою уяву,
Бо реальність звелась нанівець.
Дійсність що? За ногами багнука
Лізе в хату, каструлі пусті.
Це не старість дверима так грюка,
Це самотність повзе на постій.
В нашім віці писати не личить
Про кохання окличних рядків.
Але як я забуду обличчя
І твій погляд разючий з-під брів?!
Я напровесні вудку закинув,
Нездійсненну забувши мету,
Завбачаю в житті переміну,
Адже рибку впіймав золоту.

08.03.2023 р.

* * *

Попереду весни,
А скільки – хтозна.

Та буде одна пречудесна,
Прекрасна весна.
Діждусь я її,
Дочекаюсь цієї весни.
Моя Україна
Повернеться врешті з війни.
Живою, у ранах,
Що вистачить ледве бинтів.
Але Перемога постане
На нашій стражденній путі.
Її наближали звитяжці у ратній борні.
Зміїному жалу
Втяв сили наш праведний гнів.
Ціною життів
Перемога кується свята.
І я в майбутті
Щиросердно б її привітав.

06.04.2023 р.

* * *

Твоє ім'я проніс я на вустах
Крізь юність, зрілість, кола безнадії.
Летів до тебе подумки, як птах,
Й не знала ти про поривання тії.
Роки ідуть. Скінчився листопад,
Шляхи назад перемела пороша.
Радій і квітни, як весняний сад,
Хай буде у житті лише хороше.

30.11.2023 р.

* * *

Постукав листопад
У сонні мої вікна.
Засмучена доба,
Природа – мов невільня.
Клен облетів ущергь,
Поблякли і суцвіття.

Шалена круговерть
Шаленого століття.
І ось стою один
На опустілім полі
При відліку годин
Можливої недолі.
Це поле перейти
Потрібно ще зуміти.
А листя все летить,
І нічому радіти.
Та сумнів завжди є.
Я осінню пишався,
І знову постає
Далекий привид щастя.

01.11.2023 р.

* * *

Життя моє промчало жваво,
Як молодий легкоатлет.
Йому услід кричали «Браво!»,
Хули також зазнав поет.
І що мені тепер із того,
Коли розколотий горіх?
Стою нікчемний перед Богом,
Аби покаяться за гріх.
Відкинув я думки погані,
Зневіру навіть поборов.
Я і при подиху останнім
Прославлю мир, добро, любов.

02.01.2023 р.

* * *

У вірші я поставив крапку,
А не якийсь окличний знак.
А дощ за вікнами ще крапав,
І все було не так, не так.
Я здавсь, поплив за течією,

Я знав і осуд, і ганьбу.
Втішався юністю своєю,
Бо в ній хоча б промінчик був.
Але, попри злій долі, вірив,
Що в мене буде все гаразд.
І відштовхнувся таки від прірви,
Перед якою був не раз.

02.01.2024 р.

* * *

Мені з тобою – як з весною,
Що повна справжнього тепла.
Мені здається, що такою
Зі мною ти завжди була.
Я не лукавитиму в слові,
Не кину на стосунки тінь.
Бо завдяки твоїй любові
Я піднімався після падінь.
Ніколи не були ми разом,
Між нами відстані лише.
І тільки зрозуміли з часом,
Що ми – єдине ціле вже!
Я не освідчувавсь ніколи
Тобі, як, втім, і ти мені.
І так минали загадково
Наповнені любов'ю дні.
Хтось скаже: «Це – дивакуватість»,
А інший вимовить: «Як жаль».
А я промовчу. Мені – радість,
Що в світі рідна є душа.

16.01.2024 р.

* * *

Як не старався – не дотримав слова,
Вчинив негарно, хоч і не хотів.
Багато чого жаль мені в житті,
І жаль отой мене проймає знову!

Шкода мені, о як мені шкода
Того що є, але не має бути.
Вдягнув ярмо душевної покути
І поки що не думаю скидати.
Можливо, запізнілі каяття
Не принесуть очікуваний спокій,
Проте на вертикалі, на жорсткій,
Набуде змісту іншого життя.
05.11.2021 р.

* * *

Завмерла на фініші осінь
І ходу їй далі нема.
А поряд стоїть на дорозі
Готова до бігу зима.
Своє і вона відморозить,
Відвіхолить – скажуть: була.
І зморене серце попросить
Весняного трохи тепла.
05.11.2021 р.

ЗВЕРТАЮСЬ ДО ТАРАСА

Плугатарі ішли з плугами,
Як зацвітав весняний сад...
Люблю Шевченка до нестями,
Ціную все, що він сказав.
Наш геній, мудрості окраса
І древа слова вічна віть.
І я звертаюсь до Тараса
У нинішню найважчу мить.
Щоб допоміг окріпнуть духом
У час жорстокої війни,
Щоб від моральної задухи
Як істинний взірець звільнив.
І вірю я, як, мабуть, кожен,
І сподіваюсь над усе,

Що незабаром кров ворожу
У синє море понесе.

07.02.2023 р.

РІДНИЙ ДІМ

Як на зустріч підступній біді
В повен зріст піднялась Україна,
Залишала сім'я рідний дім,
Воювати відправивши сина.
На Донбасі, на Півдні чи десь
Це було – вже не так і важливо,
Понесли українці свій хрест,
І позбутись його неможливо!
Рідний дім знемагав під вогнем,
І кругом вибухали снаряди.
Може, лихо таки обмине
Світлі обриси рідної хати?
Лютувала довкола війна,
Щоб скінчилась, молилися Богу.
Залишенцям чужа чужина
Надавала тепер допомогу.
Воювали відважно сини,
Боронили свою Україну.
А куди їм вертатись з війни –
В рідний дім чи на чорні руїни?
Дай же, Господи, людям усім
Повернутися в цілі домівки,
Найдорожче в житті – рідний дім,
Рідний край і так буде до віку!

05.03.2024 р.

* * *

Прийшла біда, страшніша цезію,
І роль змінилася поезії.
Диктує невблаганний рок
Лише один її рядок –

Про те, що скрізь у нас війна
І чаша випита до дна
Наявних нинішніх гіркот
Й котрі ще матиме народ.
О, Україно, без печалі
Ти не ішла у світлі далі.
Є ще поезії рядок
І про терновий твій вінок.
Про шлях кривавий на Голгофу
Теж можна написати строфи.
Але обмежуй сподіванням:
Здолаєш ти усі страждання.
У час тяжких випробувань
Мірилом стійкості нам стань!
27.04.2022 р.

* * *

Б'є по каменю коса –
Знову лихо нависа.
Плаче мати десь за сином,
Що за рідний край загинув.
Гатить зі стволів усіх
Брат колишній звідусіль.
І комусь війна оця
Гріє попелом серця.
А моє тріщить по швах,
Стогне, мов підбитий птах.
І важка моя сльоза
На повіки наповза.
16.05.2022 р.

* * *

З'єднаюсь з поривами вітру,
Зі снігом з'єднаюсь на мить.
Непрохані сльози не витру,
Бо щось мені дуже болить.

Немов у сталевії пута
Зимова закована путь.
І хлопців по ній із Бахмута
Додому у трунах везуть.

Туди б полетів, куди треба,
Розвіяти жаль свій земний.
Але не пускатиме небо,
Змарніле від жаху війни.

І кличу свою небайдужість,
І в стійку стаю, як Ван Дамм.
Я воїнам нашим за мужність
Відвагою вірша воздам!

12.12.2022 р.

* * *

Так мені долею наврочено:
Блукать самотньо серед піль.
І серця порухом замовчаним
Сприймати неуявний біль.

Так мені долею накреслено:
Вбачать в ілюзіях мету.
І вкотре вудити над плесами
Маленьку рибку золоту.

Так мені долею помічено:
Йти між гріхом і каяттям,
Спізнати смак гіркотний вічного,
Що підсолоджує життя.

Так мені долею вготовано:
Одна троянда в тернику.
І сум радіє перевтомлено,
Що дорогу торую я таку.

м. Козелець

Йоганн Вольфганг ГЕТЕ

Життєвий і творчий шлях великого німецького поета і філософа Йоганна Вольфганга Гете охоплює собою цілу епоху в історії Німеччини і Західної Європи. Він був одним з найвидатніших у плеяді великих німецьких письменників того часу.

Народився Гете 28 серпня 1748 року в Франкфурті-на-Майні в достатньо заможній родині. З дитинства вирізнявся великою упертістю до знань. Навчався спочатку в Лейпцизькому, а згодом у Страсбурзькому університетах, де вивчав юридичні науки. Захоплювався філософією, літературою, народним національним мистецтвом. У своїх ліричних творах прагне до реальної дійсності. Зігріті живим почуттям, твори поета різко протистояли холодним, манеро-витонченим віршам придворних поетів. Щирість, простота, безпосередність єднали лірику Гете з народною піснею. І саме спірання на багатство народної пісенної культури допомогло йому стати великим національним поетом.

Найвищим художнім досягненням Гете є його трагедія «Фауст», над якою він працював майже все своє творче життя. Ця німецька народна легенда про Фауста привернула його увагу ще з юнацьких літ. Помер геніальний поет у 1832 році.

ТРОЛІВ КОРОЛЬ

Хто скаче крізь ніч за борвієм вдогін?
То вершник спізнїлий, а з ним його син:
До серця свого він притис хлопчака,
Бо мла в диких нетрях малого ляка.

– Синочку, чому раптом зблід ти і стих? –
– Татуню, ген троль межи сосен густих
Стоїть у короні й б'є лячно хвостом. –
– Синочку, то сизий туман, як фантом. –

«Гей, хлопчику любий, йди швидше до нас,
Тут матимеш забавки й ігри всякчас;
На наших галявах – чар-зілля цвітінь,
А в скринях у нас – безліч пишних одінь».

– Невже ти і справді не чув, татку мій,
Що зараз шепнув мені троль лісовий? –
– Синочку, спокійся й уговтай свій страх:
То подув осінній шурхоче в борах. –

«Гей, хлопчику, хочеш розваг та утіх
Від милих і лагідних доньок моїх?
У пущах, оподаль від взлісь та узбіч,
У них співи й танці-кружлянці щоніч».

– Татуню, ти бачиш, як ген на траві
Танцюють ті доньки його лісові? –
– Синочку, не бійся, то вітер здаля
У верб срібнолистих колише гілля. –

«Ах так, ти не хочеш моїх лісовиць,
Тоді заберу я тебе силоміць!».
– Татуню, хутчіше пришпорюй коня!
Цей троль лісовий нас уже доганя! –

Комонник крізь хащі летить стрімголов,
А син його з остраху аж похолов;
Коли вдалині показавсь рідний дах,
Синок був вже мертвий у нього в руках.

*Переклав з німецької
Сергій І. Ткаченко*

КОМЕНТАР ПЕРЕКЛАДАЧА

Балада Йоганна Вольфганга Гете, назва якої в німецькому оригіналі звучить як «Erlkönig» (буквально: «Вільшаний король»), відноситься до числа його найвідоміших і найпопулярніших творів. В українській літературі ця балада існує як мінімум у восьми перекладах, в тому числі – Пантелеймона Куліша, Бориса Грінченка, Дмитра Загула і Максима Рильського. Зображувана в цій баладі таємнича істота («*könig*» – «король») та її означення («*erl*» – «вільшаний») були витлумачені у них по-різному: якщо у П. Куліша та Б. Грінченка це слов'янський «цар» (мабуть, під впливом перекладу Василя Жуковського, що має назву «Лесной царь»), то у Д. Загула і М. Рильського це позначений германським колоритом «король»; якщо у Б. Грінченка цей персонаж є «лісовим» (як і у згаданому перекладі В. Жуковського), то у П. Куліша та М. Рильського цей лісовик є «вільшаним», а у Д. Загула – «вільховим».

У читача відразу ж виникає природне запитання: чому та зображувана в баладі міфічна істота, яка виступає у ній фактично патріархом і верховним повелителем усього лісового світу, названа на честь *вільхи* – дерева, яке там навіть не згадується? Згадуються «барвисті квіти» («*bunte Blumen*»), «зів'яле листя» («*dürren Blättern*») і «старі верби» («*alten Weiden*»), але ніяк не вільхи! Відповідь на це запитання дають нам факти з історії написання цієї балади великим німецьким поетом. Справедливості ради слід визнати, що нашим дослідникам, зокрема провідному теоретику і практику перекладу Віктору Коптілову, було відомо, що сюжет цієї балади «Гете запозичив з датського фольклору»¹, однак у ті часи ніхто не поцікавився подробицями цього запозичення. В наш час ми вже маємо чіткі уявлення про ті подробиці.

Річ у тім, що при написанні своєї балади Гете скористався німецькою адаптацією данської легенди, здійсненою Йоганном-Готфрідом Гердером і надрукованою в його славнозвісній збірці народних пісень. Мовиться про оповідку про лицаря Олуфа і його фатальну зустріч із донькою короля ельфів. При перекладі цієї оповідки Гердер допустився однієї суттєвої помилки: данське слово «*Elverkonge*» («король ельфів») він витлумачив як німецьке «*Erlkönig*» («вільховий король»). Якби це данське слово було перекладено правильно, то воно мало б вигляд німецького «*Elbkönig*» чи «*Elbenkönig*» (від нім. «*Elbe/Elfe*» – «ельф»). Що характерно: в жодній тогочасній народній оповідці, як зазначили з цього приводу авторитети в

¹ Віктор Коптілов. Першотвір і переклад. – Київ, «Дніпро», 1972, с. 121.

даній галузі брата Якоб і Вільгельм Грімми, «вільховий король» («Erlkönig») не зустрічався.²

М. Рильський був першим із українських перекладачів, хто відважився з двох можливих значень німецького слова «Schweif» («хвіст» і «шлейф») вибрати саме «хвіст»: у П. Куліша «Вільшаного царя» названо «кудлатим» і «патлатим»; у Б. Грінченка він постає «у довгій кереї»; у Д. Загула він також зодягнутий у «кирею». У М. Рильського ж він – «у короні, хвостатий пан». Назвавши лісового господаря «хвостатим», Максим Тадейович підстрахувався і номінував його «паном», явно натякаючи на грецького Пана, який був, з одного боку, істотою антропоморфною (з людським торсом, руками і головою), а з іншого боку, істотою зооморфною (з козячими ногами, ріжками і хвостиком). «Вільшаний король» у подачі М. Рильського є істотою міфічною, однак великого страху у читача він не викликає. Не годиться на цю роль і згаданий у данському першоджерелі «ельф» – через нав'язаний популярним серіалом «Володар обручок» позитивний образ цих цілком антропоморфних істот. Тут потрібне щось загадковіше і страшніше – на зразок скандинавського «троля».

У плані вирішення даної проблеми неабиякий інтерес становить наступний епізод з історії українсько-російських перекладацьких стосунків. В одному із відомих віршів Дмитра Павличка («Двійник») одвічна тема роздвоєності поетової душі подана у формі спогадів про дитинство:

Той ліс, що я дитиною садив,
Гуде й шумить на кам'янім узгір'ї,
Там поселились невідомі звірі,
По ночах стогне загадковий див.

Там я гриби збирав і заблудив;
Тріщало гілля, ніби звук в ефірі...
За мною у моїй подобі й шкірі
Мені на пострах мій двійник ходив.

Він там живе, де темники оспалі...³

² Див. про це: *Лагутина І. Н.* Два Лесных царя? Литературные источники перевода В. Жуковского баллады «Erlknig». – «Вопросы литературы», № 4, 2020; *Benjamin Roussey.* Goethe's «Erlkonig» And The Mythology of The Erlking (www.scarystudies.com/erlking); *Смольницька О. О.* «Вільшаний король» Й.-В. Гете і скандинавське першоджерело балади в українських перекладах: неокласична тяглість (Максим Рильський – Ігор Качуровський – Нова генерація) – «Молодий вчений», No 8 (48), серпень, 2017 р.

³ *Д. Павличко.* Сонети. – К.: Молодь, 1978, с. 180.

Російськомовна версія цього сонета у виконанні Лева Смирнова є зразком максимально творчого підходу до справи віршованого перекладу:

Тот лес, что я мальчишкой насадил,
 Меня пугает видом необычным...
 Там лесовик хвостом играет бычьим
 И стонет див под шум звериных крыл.

Там оступался я в болотный ил.
 Грибы искал, дивился крикам птичьим...
 В моей одежде и с моим обличьем
 За мною по пятам двойник ходил.

Он там живет, где сумрак дышит снами...⁴

Ліс, в образі якого постає душа поета з її тривогами і тасмниціями, є різним у Д. Павличка та Л. Смирнова. В українського поета він, будучи населеним «невідомими звірами», «загадковим дивом» та іншими казковими істотами, сприймається по-слов'янськи мажорно. «Ліс» же Л. Смирнова, будучи не менш тасмничим, відрізняється від оригіналу: його вид «незвичний» для поета, в ньому живуть не просто «звірі», а «лісовик». В українській міфології лісовик має людську подобу: це добрий і мудрий дід. В інтерпретації ж Л. Смирнова – це не антропоморфна, а скоріше зооморфна істота («...хвостом играет бычьим»). І це не випадкова трансформація образу, а послідовно проведений прийом: «загадковий див» теж зміщений у бік зооморфізму – в перекладі він стогне «под шум звериных крыл». «Ліс» Л. Смирнова похмуріший (порівняймо: «Він там живе, де темники оспалі...» – «Он там живет, где сумрак дышит снами...»), дікіший («Там я грибы збирал и заблудив...» – «Там оступался я в болотный ил...»), архаїчніший (перекладач уникнув «сучасного» образу «...Тришало гілля, ніби звук в ефірі...»). В цілому це ліс германського, а не слов'янського фольклору, він ближчий до лісу «Сильфіди» чи «Вальпургієвої ночі», аніж до лісу «Лісової пісні» чи «Тіней забутих предків».⁵

Дослідники художнього перекладу зазвичай хвалять М. Рильського за те, що у своїй версії він намагався якомога точніше скопіювати метричну

⁴ Д. Павличко. Стихи. – Москва: Художественная литература, 1981, с. 181.

⁵ Див. про це: *Сергій Ткаченко*. «Прийди до мене, брате, у Москов...» (Сучасна українська поезія російською мовою). – Зб. «Сузір'я». – Київ: Дніпро, 1988, с. 279-288.

структуру німецького оригіналу, досягнувши «еквіметричності рядка»⁶ і «знищивши солодкуву пісенність»⁷ перекладів своїх попередників – П. Куліша та Б. Грінченка, які відтворили Гетеву баладу традиційним чотиристопним амфібрахієм: завдяки цьому у своєму перекладі він «максимально наблизився до ритміки першотвору»⁸. Враховуючи, що система німецького віршування є тонічною, на відміну від силабо-тонічної системи українського віршування, чи є таке перекладацьке намагання завжди виправданим і правомірним? Чи звучатимуть такі переклади природно для українського вуха, звиклого до гармонійного чергування наголошених і ненаголошених складів? Розгляньмо останню строфу аналізованої балади – в оригіналі та у версії М. Рильського:

Dem Vater grauset's, er reitet geschwind,
er hält in Armen das ächzende Kind,
erreicht den Hof mit Mühe und Not;
in seinen Armen das Kind war tot.⁹

Батькові страшно, батько спішить,
В руках його хлопчик бідний кричить;
Насилу додому доїхав він,
В руках уже мертвий лежав його син.¹⁰

У німецькому оригіналі метрико-ритмічна контрастність першого рядка цієї строфи, в якому мовиться про шалену гонитву вершника («er reitet geschwind»), який намагається втекти від лісового монстра, і останнього рядка, в якому йдеться про трагічну марність такої втечі, оскільки хлопчик все одно став жертвою цієї істоти («das Kind war tot»), є цілком виправданою, оскільки вона акцентує зміст цієї строфи. Якщо перший рядок є повнокровним амфібрахієм («Dem Vater grauset's, er reitet geschwind»), що унаочнює шалений ритм погоні, то останній рядок має

⁶ Віктор Коптілов. Першотвір і переклад, с. 122.

⁷ Марина Новикова. Прекрасен наш союз. – Київ, «Радянський письменник», 1986, с. 127.

⁸ Марина Єфремова. Борис Грінченко – перекладач німецької поезії. – Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир, 2017, с. 28-32.

⁹ Johann Wolfgang von Goethe. Selected Works. – Everyman's Library, New York, 1999, p. 1082-84.

¹⁰ Максим Рильський. Твори в десяти томах. Том 6. – Київ, Державне видавництво художньої літератури, 1961, с. 441-442.

лише одну – початкову – чисто амфібрахічну стопу («in seinen»), за якою слідує три двоскладові (одна хорейчна – «Armen» і дві ямбічні – «das Kind» та «war tot»), що символізує сповільнення дії: батькові вже нема куди спішити – його син помер.

В українському перекладі метрико-ритмічний рисунок цієї строфи діє у прямо протилежному напрямі: розпочинаючись із дактилічної трискладової стопи («Батькові»), ритміка вірша тут же сповільнюється через наявність пауз, створюваних трьома двоскладовими стопами – двома хорейчними («страшно» і «батько») і однією ямбічною («спішить»). Там, де, у відповідності зі смисловим завданням вірша, ритм має бути прискореним, він виступає сповільненим, а там, де йому, згідно із замислом німецького поета, треба бути сповільнюючим, затухаючим, він раптом необґрунтовано пришвидчується («В руках уже мертвий лежав його син»). Прагнення копіювати ритміку як наслідок тягне за собою копіювання синтаксису: тричі повторюване протягом балади подвійне традиційно німецьке звернення сина до батька («mein Vater, mein Vater») в українському варіанті («мій тату, мій тату») звучить дещо афектовано.

Наші перекладознавці продовжують фетишизувати німецький дольник Гетевого оригіналу, посилаючись на відповідну «зеровську методологічну настанову», викладену в його хрестоматійній праці «У справі віршованого перекладу». ¹¹ Аналізуючи написаний амфібрахієм переклад В. Жуковського, Марина Цветаєва – як носій німецької мови і знавець німецької літератури – навіть не звернула уваги на «ритмічні перебої» Гетевого тексту. ¹² Дольник у перекладі має бути вмотивованим. Певний скептицизм у цьому питанні є цілком доречним. ¹³ Задача перекладача – не відтворити дольники як одну з ознак формальної структури балади, а передати той жах, який відчуває мала дитина в нічному лісі, де силуети дерев здаються їй постатями міфічних істот, а також страх батька, який, розуміючи необґрунтованість видінь свого сина, й сам побоюється таємничої Природи. Саме цим пояснюється невдача українських тлумачів (зокрема Миколи Бажана і Григорія Кочура) у справі перекладу ще одного шедеву Гете – його «Нічної пісні прочанина» («Wandrer's Nachtlied»): вони погналися за передачею формальних ознак оригіналу, а не за пересотворенням цієї «пісні» («Lied»), через що їхні

¹¹ Микола Зеров. Українське письменство. – Київ, видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003, с. 622.

¹² Марина Цветаєва. Два Лесных Царя. – Зб.: Мастерство перевода 1963. – Москва, «Советский писатель», 1964, с. 283-289.

¹³ Максим Стріха. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. – Київ, видавництво «Факт», 2006, с. 75.

переклади, на відміну від першотвору і відомої версії Михайла Лермонтова, не стали піснями.¹⁴

Що стосується системи римування балади Гете як елемента її ритмічної структури, то слід з прикрістю визнати повне панування банальних дієслівних рим у ранніх українських перекладах. Особливою мірою це характерно для перекладу П. Куліша («торкає» – «пригортає», «ховаш» – «вбачаш», «процвітає» – «зодягає», «чує» – «жартує» і т. і.). Грішить цим переклад Б. Грінченка («держить» – «пестить», «співать» – «колихать», «летить» – «кричить») і навіть М. Рильського («стрічать» – «колихать», «догнав» – «обняв», «спішить» – «кричить»). Стрічаються дієслівні рими і в перекладі Ольги Смольницької, який вона навела у своїй згаданій вище статті («чув» – «шепнув», «схопив» – «вчинив», «помчав» – «притискав»). В її версії кінець четвертої і початок п'ятої, а також кінець п'ятої і початок шостої строфи чомусь витримані на спільних римах (в оригіналі такого немає). Впадає в око нестандартний наголос у слові «дочки». З позицій логіки структура «Багато квіток на глибокому дні, / А мати моя в золотому вбранні» звучить на кшталт – «На городі..., а в Києві...». Дивує манера звертання батька до сина: «Мій синку, не треба кошмарів і сліз», а також рваний синтаксис: «Не хочеш – дістанешся ти королю» і незручне поєднання в межах одного речення дієслів у формі доконаного й недоконаного виду: «І батькові лячно, він швидше помчав, / До себе нещасне дитя притискав».

Особливо прикрими подібні погрішності виглядають у зачині балади: «Хто мчить в буревії поночі в пітьмі? / Це батько з дитиною скачуть самі». Слово «поночі» має наголос на першому складі, через що ритмічно перший рядок розсипається, а це недопустимо для заспіву такого твору. Крім того, що значить: «батько з дитиною скачуть *самі*»? Без супроводу і допомоги інших? Досить сильно подібні огріхи ріжуть слух і в кінці балади: «Доїхав ледь-ледь до подвір'я свого – / В руках мертвий син, і нема вже його». Так і кортить запитати: кого – «його»? Все це кепсько узгоджується з цілком серйозно задекларованою заявою перекладачки на приналежність до «нової генерації неокласиків» (!). Свого часу Петро Сорока, вочевидь не претендуючи на примазання до «п'ятірного грона», назвав свій стиль «неокласичним», через що довелось нагадати йому про головні прикмети цього явища, окреслені Юрієм Шевельовим у дослідженні «Легенда про український неоклясицизм».¹⁵

¹⁴ Докладніше див. про це: *Сергій Ткаченко*. Перекладознавство: потреба зміни дослідницької парадигми. – «Іноземна філологія», № 1 (53), 2021, с. 71-74.

¹⁵ Див. про це: *Сергій Ткаченко*. Петро Сорока: неокласик чи постметафізик? – «Літературний Чернігів», № 1 (93), січень-березень 2021, с. 117-125.

ДОДАТОК

Німецький оригінал:

ERLKÖNIG

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind;
er hat den Knaben wohl in dem Arm,
er fasst ihn sicher, er hält ihn warm.

Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht? –
Siehst Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlenkönig mit Kron' und Schweif? –
Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif.

„Du liebes Kind, komm, geh mit mir!
Gar schöne Spiele spiel' ich mit dir;
manch bunte Blumen sind an dem Strand,
meine Mutter hat manch gülden Gewand.“

Mein Vater, mein Vater, und hörest du nicht,
was Erlenkönig mir leise verspricht? –
Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind:
In dürren Blättern säuselt der Wind.

„Willst, feiner Knabe, du mit mir gehn?
Meine Töchter sollen dich warten schön;
meine Töchter führen den nächtlichen Reihn,
und wiegen und tanzen und singen dich ein.“

Mein Vater, mein Vater und siehst du nicht dort
Erlkönigs Töchter am düstern Ort? –
Mein Sohn, mein Sohn, ich seh' es genau:
Es scheinen die alten Weiden so grau.

„Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt;
und bist du nicht willig, so brauch ich Gewalt.“
Mein Vater, mein Vater, jetzt fasst er mich an!
Erlkönig hat mir ein Leids getan! –

Dem Vater grauset's, er reitet geschwind,
er hält in Armen das ächzende Kind,
erreicht den Hof mit Mühe und Not;
in seinen Armen das Kind war tot.

Переклад Пантелеймона Куліша:

ВІЛЬШАНИЙ ЦАР

Хто їде під вітер нічною добою,
Синка на сидельці везе під полою?
Коня острогами раз по раз торкає,
Дитину до себе в тепло пригортає.

«Чого се ти, синку, очиці ховаєш?!» –
Вільшаний цар, тату, хіба не вбачаєш?
В короні вітластій, кудлатий, патлатий,
Сягає рукою, мов хоче піймати.

«Коханий мій хлоню, ходімо зо мною,
Гулятимем гарно-прегарно з тобою!
Квітками в нас пишно лука процвітає,
Парчею матуся мене зодягає». –

Хіба твоє ухо, татусю, не чує,
Що цар той вільшаний зо мною жартує? –
«Спокійся, дитино, нічого немає,
Се вітер у листі сухім завиває». –

Вродливий мій хлоню, ходімо зо мною!
Гуляти царівни там будуть з тобою,
З тобою гуляти, вночі танцювати,
На вітті гойдати, коточка співати...

«Хіба ти не бачиш, татуню, вільхівен,
Танців і гойдання маленьких царівен?» –
Я бачу, мій синку, в гаю на майдані
Колишуться верби в густому тумані.

«Люблю тебе, хлоню, за личко принадне,
Не хочеш по волі – неволя притягне!» –
Татуню, татуню! Мене він хапає!
Вільшаний цар душу мою пориває...

Щомога став батько коня з ляку гнати,
Маленька дитина – стогнати-конати.
В домівці не радість його зустрічала:
Дитина мовчала, дитина сконала.

Переклад Бориса Грінченка:

ЛІСОВИЙ ЦАР

Хто їде в негоду тим лісом густим?
То батько, спізнившись, і хлопець із ним.
Обнявши малого, в руках він держить,
Його пригортає, його він пестить. –

Чом личко сховав ти, мій синку малий? –
Ой тату! Чи бачиш? – Он цар лісовий:
У довгій кереї, в короні... дивись! –
То, синку, тумани навкруг простяглись.

«Мій хлопчику любий, до мене сюди
На луки зелені ти гратись іди;
В моєї матусі є пишні квітки,
Гаптовані злотом тобі сорочки». –

Ой тату, він кличе на луки рясні,
І квіти, і злото дає він мені. –
Нема там нічого, мій синочку. Цить!
То вітер між листям сухим шелестить.

«До мене, мій хлопче, в дібровах густих
Дочок вродливих побачиш моїх,
Вестимуть таночок і будуть співать,
Співаючи, будуть тебе колихать». –

Ой тату, мій тату, туди подивись:
В танку королівни за руки взялись... –
О ні, усе тихо у темряві там:
То верби старії схилились гіллям.

«Мене, хлопче, вабить урода твоя:
Чи хочеш – не хочеш, візьму тебе я!» –
Ой тату, вже близько!.. Він нас дожене!
Він давить, він душить, він тягне мене!...

Наляканий батько не їде – летить...
А хлопець нудьгує, а хлопець кричить.
Добіг він додому і дивиться він:
В руках уже мертвий лежить його син.

Переклад Дмитра Загула:

ВІЛЬХОВИЙ КОРОЛЬ

Хто їде так пізно у вітрі нічнім?
То батько із хворим синком своїм,
Тримає дитину міцно в сідлі,
До серця горне і гріє її.

– Чом, синку, ти хилиш голівку свою? –
– Он, таточку, глянь, у вільховім гаю
Корона й кирея того – короля? –
– Ні, синку, то мла простяглася здаля.

«Мій хлопчику любий, ходімо в мій дім!
Прекрасні забави в тім домі моім.
Багато там квітів пахучих росте,
Тобі там одіння дадуть золоте».

– Ой таточку, татку! Ти чуєш чи ні,
Що з лісу король обіцяє мені? –
– Не бійся, мій синку, дитинко, цить!
То вітер у листі сухім шелестить.

«Не хочеш, мій хлопче, зо мною піти?
Тебе будуть доні мої берегти,
Заводити ніччю веселий танок,
Співати до сну лісових співанок».

– Ой таточку, глянь, де чорніє земля...
Ти бачиш? – танцюють дочки короля.
– Я бачу, дитинко, в імлі, на горі
Стоять, нахилилися верби старі.

«Люблю я, хлопче, вроду твою,
Не хочеш по волі, то сили вжию...»
– Ой татку, він близько! Мені боляче!
Король той тягне мене за плече!

А батько ще швидше... Схопив його жаж,
І стогне у нього синок на руках;
Доїхав додому за кілька хвилин...
В руках уже мертвий лежав його син.

Переклад Максима Рильського:

ВІЛЬШАНИЙ КОРОЛЬ

Хто пізно так мчить у час нічний?
То їде батько, з ним син малий.
Чогось боїться і мерзне син –
Малого тулить і гріє він.

«Чому тремтиш ти, мій сину, щомить?»
– Король вільшаний он там стоїть!
Він у короні, хвостатий пан! –
«То, сину, сивий нічний туман!» –

«Любе дитя, до мене мерщій!
Будемо гратись в оселі моїй,
Квіти прекрасні знайду тобі я,
У злото матуся одягне моя».

– Мій тату, мій тату, яке страшно!
Як надить вільшаний король мене! –

«Годі, маля, заспокойся, маля!
То вітер колише в гаю гілля!»

«Хлопчику любий, іди ж до нас!
Дочки мої у танку в цей час,
Дочки мої вийдуть тебе стрічать,
Вітати, співати, тебе колихать!»

– Мій тату, мій тату, туди подивись!
Он королівни вільшані зійшлись!
«Не бійся, мій синку! Повір мені:
То верби сивіють удалині!»

«Мені, хлопче, люба краса твоя!
З неволі чи з волі візьму тебе я!»
– Мій тату, мій тату, він нас догнав!
Ой, як болюче мене він обняв!

Батькові страшно, батько спішить,
В руках його хлопчик бідний кричить;
Насилу додому доїхав він,
В руках уже мертвий лежав його син.

Переклад Ольги Смольницької.

ВІЛЬШАНИЙ КОРОЛЬ

Хто мчить в буревії поночі в пільмі?
Це батько з дитиною скачуть самі;
І тато дитя обіймає палкіш,
Щоб хлопчику любому стало тепліш.

«Чому ти ховаєш обличчя, маля?» –
«Чи бачиш Вільшаного ти короля?
Король у вінці, з довжелезним хвостом!» –
«Ні, синку, це тільки імла над ставком».

«До мене іди, о дитятко моє!
Поглянь, скільки в мене тут забавок є;
Багато квіток на глибокому дні,
А мати моя в золотому вбранні».

«О тату, хіба ти нічого не чув? –
Вільшаний король мені щойно шепнув!» –
«Спокійся, спокійся, о любе дитя:
Це в листі сухому завії виття». –

«До мене іди, о хороше дитя!
Тобі мої доні дадуть забуття;
Поночі дочки мої водять танок,
Тебе заколишуть під співи казок». –

«О тату, хіба ти не бачиш за крок
У темряві цих королівських дочок?» –
«Мій синку, не треба кошмарів і сліз:
Це тільки сивіс старий верболіз». –

«Прекрасна дитино, тебе я люблю,
Не хочеш – дістанешся ти королю». –
«Мій тату, мій тату, мене він схопив!
Як боляче! Він мені кривду вчинив!»

І батькові лячно, він швидше помчав,
До себе нещасне дитя притискав,
Доїхав ледь-ледь до подвір'я свого –
В руках мертвий син, і нема вже його.

Німеччина.

*Музей Йоганна Вольфганга ГЕТЕ.
Дворик, де любив відпочивати великий поет*

Оксана ТЕРЕЩЕНКО

Оксана Терещенко народилася на Київщині. Перекладачка грецької мови, має дві вищі освіти та диплом доктора філософії (PhD), КШ ім. І.Сікорського. 2021-2022 – стипендіантка Кабінету Міністрів України. Має 24 наукові статті на міграційну та перекладацьку тематику.

Членкиня НСПУ, почесна членкиня ПЕЛ (Всегрецької спілки письменників) у Афінах, з 2019 року налагодила місток Україна-Греція у перекладацькій діяльності.

Головиха філії у Афінах (Греція) Науково-Дослідного інституту Українознавства Міністерства освіти і науки України.

Переклала та видала 8 книжок (2 – двомовні «Антології сучасної грецької поезії» українською, 2 романи грецькою, 2 романи українською, 2 збірки філософських поезій сучасного грецького поета українською).

Має відзнаки та нагороди за переклади як у Греції, так і в Україні.

ПЕРЕКЛАДИ СУЧАСНИХ ПОЕТІВ ЕЛЛАДИ

Ангелікі Псакі-Ковеу

МОРЕ – ЦЕ ЖИТТЯ

Панцир ночі я візьму сьогодні
і буду слухати
інші ритми, інші звуки,
моря слухатиму мовчання –
суєту простору відкритого...

І буду слухати,
півночі шум,
що нагадує імпульс,
крик,
агонію
життя...
І подумаю...
Море – це життя,
що омиває хвилею тіло,
І пініться на вітрах душа,
кожен самотньо бореться, аби врятуватися.
І візуалізуватиму...
Море – це життя,
і якщо можеш,
як можновладець, відкриєшся
і наче звіра його приручиш,
і якщо вдасться Душі твоїй
всередині його не згубитись,
тоді йди вперед – переможець й можновладець –
умиротворення для тебе завжди буде.

Тасос Лертас

ВЕЧІР

Сьогодні увечері місяць вклоняється,
зникає за горами,
і ось – якийсь шквал,
неначе мара прокляття,
думку мою б'є,
змучує її та спричиняє їй біль.
Одна зірка мерехтітиме,
коли дивлюсь у небо –
щось мені нагадує
і лякає мене
тепер, як закочується, тепер, як заходить
в ніч вітру слабкого.

Манос Мавромустакакіс

ЗАБОРОНЕНЕ КОХАННЯ

Оголилися тіла і вбралися закохані нескінченності.
Там, де губиться горизонт
як тільки простягнеться в очах почуттів.
Нагадувало пестоці кохання
торкані в плотських ніжностях,
напружені внутрішніми рефlekсами, почергово задіяними.
Спостерігав пекельний рай закоханих –
казани, які бурлили напоями вдоволення,
гвалтівливий перебіг їх тіл.
У часі неритмічному, швидкому і бездомному –
кожному домашньому вогню заспокоєння.
Затримали подихи гарячі, що брали участь в темпі його.
Затримався і горизонт, широкий
до останнього його простягнення,
в час спільнотілих стогонів вершини.
Потім завмер, відчалоючи, далі – ворухнувся і почав
звужуватися,
І знову стане лише горизонтом очей.
Піднялася жінка.
Потрібно було лишати заборонену кімнату.
Одяглася поспішно,
подивилася в маленьке люстерко своєї сумочки,
намастила губи червоним,
глянула в пустку, яку залишила після себе,
і знову ввійшла в келію спекулятивної моралі.

Іліас Папаконстантину

ОДА ПАБЛУ НЕРУДІ

На одному кінці світу
Там, де гострота змінює губи
і де молитва мчить
крізь щільний дощ сну,
там, де незаймана пустеля поцілувала
льодові гори зелених чудес,

і де простори закохуються в узбережжя,
від одного погляду розвалювалися багатоповерхівки,
думка і цикли розпаду сформували
ставкові лілії із беззупинним золотим дощем.
Там чийсь губи відбудували землю,
і мова надала форму життю.
Ехедор розмножив джерела,
і дмухнув на вітрило розуму, що подорожував, –
очищення у вологому піску землі.
І коли часи створювали штиль
і високосний рік тільки що залишив його присмак –
двісті шістдесят шостий день,
притишення пронизало Анди
в нічному каркасі слів
і у безпорядковій впертості намірів
там, де об'єднання непідвладних не відбулося,
і завивання вовків
пробудили сонячнопишні полудні,
там не затинить очей козирок,
що тиснув залицяючись
до останніх думок вод.
Сьогодні століття оповістили, що спізналися
і видобувають безсмертя
у тому ж кінцевому числі року кількістю загиблих
складів.
Сьогодні, восьмого квітня, налився світлом,
кістки наповнились сонцем.
У задзеркаллі
розчинилась напружена ненависть,
і тільки ім'я його відбилось у наших зморшках. Пабло.

Васіліс Флорос

ПІСЛЯ СМЕРТІ

(Платонічні смерті)

На Акрополі Древньої Свідомості подорожуватимемо,
вдягаючи театральні костюми смерті.
Інспектори Всесвіту
в часових поясах – уяви не достатньо.

У простори потойбіччя підемо вільними,
лишаючи за собою запилені століття історії.
Збуджені загубимося у Невідомому.
Не шкодуючи більш ні за чим,
без гніву і ненависті до минулого.
Земні почуття та логіка згубляться,
перебуваючи у вищій любові.
Там, де втрата переходить до товариства Вічного,
в духовному дослідженні Небуття.
У перетвореннях матерії, у нейтронах квіток.
У винаходах прихованого світла.

Калеля Харісі

ЗМІНА ВАРТИ

Зміни варті вимагають очі мої
від очей «мудрості».
Шестеро дочок-Каріатид
спочивають живими на околиці міста,
нижче від богів Району.
Гілка оливкового дерева вкриває їх довголіття.
Тільки спис проколює скелю пам'яті,
аби поглибити знання.
Блукаю поміж них, як бродячий силует,
в його мініатюрних районах сьогодення,
марячи древнім театром їх тіней.
Тіней, які не згубилися...
тіні, що освітлюють сутички часів,
стираючи цикли історії!
Зміни варті вимагають очі мої
від очей «мудрості».
Коли дивлюсь на Арку Адріана
із вічного Древа Життя,
зростає лик його двоякий:
з одної гілки – Батьківщина,
а з іншої – Вічна Кохана!
І з «багатьох» в «одну»
назву втілено її :

Атени в Афіну!
Вирізьблену з Панделівського мармуру Камінь її,
безсмертям сапфіру вдивляється
в майбутнє Рідних її Постаментів.
Каменю цінного сплавів горіння
з неба і моря кольору взятого.
Ти – земля самоцвітів, Афіни,
і я, Факелоносець-Еллінас, пильную твою туніку –
як Демократії охоронець!
Зміни варти вимагають очі мої
від очей «мудрості».

Вікторія Халкя

В'ЯЗНИЦЯ

Тільки поети, які мають кришталеві серця,
дивляться так на місяць..!
У своїй рефракції Світ
сповнений незліченними кольорами!
Неймовірно!
Комети окреслюються високо
на чорному, глибокому небесному куполі, і,
спостерігаючи за ними, ти задумуєш бажання,
підсолоджуєш свою спустошену душу
і сповнюєш надію радістю...
Тіло – це в'язниця, але, дивлячись краєм ока, –
долина свободи простягається вмиць...
Там трішки, але... так мало фантазії,
що ти можеш зробити все,
можеш знайти все та всіх і зцілити...
Корабель, битий об скелі, –
прозора хвиля його накриває,
коли море голубе піниться і стогне...
Слова не повертаються назад,
і крило гойдається тільки там,
куди вітер його кличе...
Лише на мить наближається,
і знову вітер обіймає його...

Подихи, які зникають, мов птахи перелітні,
ніби душі, фарбовані кров'ю, що шукають стежину,
аби повернутися назад.....
І тільки... тільки... тільки любов біллю в серці,
біллю недуги – може стати бальзамом...
Стане одужанням!!!

Нулі Цагаракі

ОСТАННЄ ПРОЩАЙ

Я знала, що ти підеш –
у тебе не було іншого вибору,
боліло і тобі і мені...
Хотіла тебе зупинити,
але не знайшла вагомих слів,
що я маю сказати,
аби тебе повернути?..
Поцілувалися нашвидку,
як будь-якого іншого
повсякденного разу,
і з «бувай» –
розійшлися.
Стала на побережжі,
дивлячись на корабель, що відпливав –
і тільки на палубу, не вище корми,
де було скупчення пасажирів,
адже я знала, що поміж них є ти,
і ти шукав мене, ти шукав мене
для останнього прощання.
Та я відмовлялася від фіналу,
заперечувала кінець,
заперечувала біль,
і залишалася на набережній
дивитися на корабель, що відпливав,
поки горизонт не спорожнів
і разом з ним – спорожніла моя душа.

Христос Тзанакос

НЕЗАДОВГО ДО ЗРІЛОСТІ

*... Коли не можеш навіть вибирати
свою смерть, яку ти шукаєш...
... відпусти руки свої, якщо зможеш, нехай мандрують,
відірвався від непевного часу
і занурився,
потопає той, хто піднімає величезні камені.
Двері зачиняються за ним.
У сусідній кімнаті, юрба голосів.
Сварки та доктрини освячуються блювотою.
Божества і малодушні потопають в одному коловороті.
Час настав.
Голий лебідь Анатолії виглядає хворим.
На фартусі Геракіни розпродуються народи.
Кожен провулок без прапора,
кожен пагорб без Акрополя.
Знеможений схиляється на підвіконня,
заплющує очі.
Намагається згадати миті страждання
Отців, які були до нього,
вулиць, заповнених пошуками доньок.
Омиває сльозою свої страхи.
Ще один марний підпис – і кінець видніється.
Копченим віскі він промиває тимчасово свою совість.
Намагається вловити запах загиблих паціфістів.
Кров свіжа стигне навколо нігтів його.
Він одягає рукавички, стискає перо.
Минув той час, коли медитували з Фукідідом.
На лавочці, поруч каналів Сени,
домовлялися з птахами за Свободу,
ніби він знав про цю мить.
Неодмінно повинно втриматись ім'я,
так як тоді нас назвав Поет – Еллінісі.
Момент пам'яті.
Дихає чебрецевим подихом Народу.
Двері відчиняються.
*... Тьмяно пломеніюча зірка,
Зливається воедино,
Сходячи над замком
У завмерлій тиші...**

Панайота Блета**МОЯ СВОБОДА**

У неосяжному просторі я почуваюся вільною.
Контролюю Бога, аби не ховався.
Погода – це архітектор мого настрою.
Абстрактний бунт? Ні.
Повстання у невизначеності? Так.
Братерська злагода – моя свобода.
Стріла зависла на висоті надлюдини.
Пожирає мовчазну паніку.
Живе під земною поверхнею і горить,
коли температура її підвищується.
Не вибачається ні перед ким, окрім своєї совісті.
Коли зневірюється, відкриває нові вікна в житті.
Не йде ліворуч і праворуч,
і не знається з сучасною етикою.
Це – не привид.
Це – не відро попелу.
Це не терпить оцінювання.
Вона вибирає те, що хоче та щоразу буде.
Це – не товар на полицях супермаркетів.
Це – не є перевірена риторика.
Не любить війни, але й не любить миру.
Не спить з короткозорими голодними пристрастями.
Спить з цінностями,
які не можуть розпорошитись, як пил.
Це провокує саморуйнівні думки.
Перепиняє майбутнє.
Наповнює життя ідеями.
Не узгоджується з аморальними пристосуваннями.
Не занурюється в любовну ностальгію.
Змагається з жорстокою насильною дією,
щоб завоювати цей світ.
Бере на себе відповідальність занепаду
і штовхає життя
на формування нової моралі.
Моя свобода – це моя власність,
і я нікому не буду сплачувати данину за неї.
Моя свобода не хоче, щоб я її зрозуміла.
Вона хоче, щоб я була їй вірною.
Моя свобода – це Особистість..

Владислав САВЕНОК,
дослідник творчості Вороних і Могілянських

ТРАГЕДІЯ НАРОДУ В ДОЛЯХ ЛЮДЕЙ: про Вороних, Тичину, Могілянських, Вербицьких...

Цьому інтерв'ю – 36 років. Взяв я його іще студентом факультету журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка, коли ще не працював у пресі. Але уже третій рік досліджував долі чернігівських поетів, безвинно репресованих у 1930-х роках. Тоді я часто бував у родинях Коваленків-Пустосмехових, Вербицьких-Вороних, які жили на Лісковиці.

У свідченнях сестер Вербицьких відбивається історія України, доля української інтелігенції і... відповіді на ті питання, які турбують нас зараз, у 2024-му, на третьому році великої війни з росією.

*Марія Федорівна Вербицька
3 вересня 1988 року*

Це інтерв'ю публікується уперше. Хоча його могли бачити і читати співробітники Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського. Адже на прохання його тодішнього директора Юлія Романовича Коцюбинського передав до їх архіву одну із видрукуваних копій.

Інтерв'ю було записане 3 вересня 1988 року

на касетний магнітофон, тому зберігає ознаки розмовної мови. У розмові брали участь: **Марія Федорівна ВЕРБИЦЬКА** (1905 р. н.) – двоюрідна сестра Марка Вороного. **Наталія Федорівна ВЕРБИЦЬКА** (1903 р. н.) – двоюрідна сестра Марка Вороного і **Таїсія Федорівна НЕМИРІВСЬКА** – співробітниця музею М.М. Коцюбинського.

Запитую **Марію Вербицьку**: розкажіть про Марка Вороного, яким був?

Марія Вербицька: Марко був схожий на батька. А той був блондином, любив страшенно митися і такі калюжі робив. Як тільки ранок, відро води виливав на себе, аж змії завелися під підлогою.

Владислав Савенок: Це Микола Кіндратович Вороний?

Марія Вербицька: Так, Вороний. Потів вони розлучилися із Вірою Миколаївною (Вербицькою. – **В.С.**). І він поїхав. А Марко залишився. Ми всі росли в цьому будинку. Марко був страшним фантазером. Усе у нього якісь розбійники, які на нього нападають. Фантазії нам страшенно подобалися, і ми влаштовували цілі концерти... От, Марко все розказував: «Дядьку Федоре, знаєш, там он такі розбійники, що, по-моєму, в Чернігів нам по цій дорозі їздити не можна». Але ж звичайно «розбійники» залишалися в лісі, Марко перелазив через паркан, йшов садибою діда Санька пішки. А ми його дражнили: «Ти Маркеушка, Маркеушка патентована свинушка». Навіть не знаю чому. І з ним були різні історії. Він купався із братом Шурою (найстарший, рідний брат Марії і Наталії Вербицької. – **В.С.**). І качка вилила яйце... Шура пірнув, дістав це яйце і каже: «Ти ж знаєш, це ж зміїне. Тут водяться змії». Марко миттю вискочив із води, вдягнувся і побіг до діда Санька.

«Діду Саньку, ти знаєш, у нас змії водяться? Змія знесла яйце, а Шура його підняв». Різні історії з ним були. У темноту боявся ходити... Жахливо не любив, коли його проводжали в школу. Тьотя Оля йшла з одного боку вулиці, а Марко з іншого. Було на ньому сіре гімназичне пальто до п'яток, і він такий – обличчя кругленьке, рум'яне і завжди підв'язані сорочки на випуск.

Наталія Вербицька: Дуже любив читати. Йому дозволяли романи Дюма, а мені – ні. Бабуся моя (Вербицька Катерина Федорівна – дружина Миколи Андрійовича Вербицького, від народження Рашевська. – **В.С.**) не дозволяла мені, а йому дозволяла. І він хвалився, що ось читає Дюма – «там таке цікаве», а я тільки облизувалася. Але і я потихеньку читала щось.

Очі у нього були сіро-блакитні, він любив крутитися перед дзеркалом. Коли дорослим був – так також. Завжди гарно вдягався.

Марія Вербицька: Любив сварити між собою маму і тьотю Олю. Посварить, а потім іде і слухає, як вони одна одну лають.

Наталія Вербицька: Ні, він тьотю Марфу (дружину Григорія Миколайовича Вербицького. – **В.С.**) сварив, по-моєму.

Марія Вербицька: Тьотю Марфу до того сварив з мамою. А я потім їду їх заспокоювати і рознімати, а то вони уже з кулаками. Тьотю Марфу я швидко заспокоювала, а тьотю Віру – ні. Поверну її до себе і луплю та кажу: «Буду лупить поки не замовчите».

А ще, коли тьотя Марфа розлучилася, у неї був такий стан, що вона не

ПОДРУГИ (зліва направо): Марія Федорівна Вербицька, Ліка Григорович, Наталія Федорівна Вербицька (Талюся), Ольга Володимирівна Юркова (Люля)

спала ніч. А лягала спати о 8 ранку. А так у 7 годин відчиняла вікно і у неї на підвіконні із-за стінки вилазила змія. Та була виною батька (Миколи Кіндратовича. – В.С.), він мився там і зробив сирість. От змія вилазила й заглядала тьоті Марфі у вікно. Вона боялася, що змія вповзе в кімнату. Боялася і мишей. Я сказала: «Тьотю Марфо, ти візьми блюдечко, поклади туди їжу». А бувало

вона забиралася на стіл і кричала: «Миша, миша...».

Наталія Вербицька: У Марка, коли він жив уже з батьком у Києві, там був столик, і миша приходила, сиділа на столі. Він її годував. Вона дивилася, як він писав. Дружили з нею...

Марія Вербицька: Так, гарно все їла, молоко пила при ньому на столі. Цілком ручна була, він її гладив. Ось такий анекдот був. Я приходила до Марка. У нас на горищі (квартира, де жила в Києві Марія Вербицька, Львівська, 14 – тодішня адреса. – В.С.) збиралося дуже багато народу, а мені потрібно було навчатися, і я спокійно приходила до Марка, відмикала двері, сідала там і займалася. Раптом приходять старий Вороний, а я його терпіти не могла, щиро кажучи. Він завжди: «Чого ти не цілуєшся з Марком?» А я: «Чому я з ним маю цілуватися, він же брат». Подумайте, чому я цілуватимуся з Марком? А він тоді каже: «Добре. Ось у мене старовинна картина, так ти її обнови». Взяла я яскраві фарби і обновила. Мені так сподобалось, наче камінь якийсь коштовний. Приходить Вороний: «Господи! Що ти наробила?! Ти ж зовсім зіпсувала старовинну картину!» А я кажу:

«Ви б мені сказали, що це – старовинна, так я б її зовсім не чіпала, а так – дивіться на мою картину».

Тоді ми вийшли разом. Вони йшли гордо. А я в сандалях, отака на мені кофта була світло-коричнева і плаття, і більше нічого. А вони – в пальто, їли завжди смачні цукерки. І один пишно вдягнений, і другий – пишно. І от ми йдемо, а назустріч – якийсь дядько: «Така дівчина гарна (можу підтвердити, бачив фотографії МАРІЯ ВЕРБИЦЬКА у молодості. – **В.С.**) із такими панамі іде. Що не бачите, що вона в сандалях іде, а вже сніг падає. Либонь самі у пальто вдягнені, а вона – в якусь сіру кофточку!» Ой, як вони обидва почервоніли. А я думаю: «Не буду з ними більше ніколи ходити».

Наталія Вербицька: Марко часто нишком слав гроші, карбованців десять закладе в книжку.

Марія Вербицька: Прийде до нас на горище, у квартиру під дахом.

Владислав Савенок: Це Марко?

Марія Вербицька: Так. А взагалі мені прислав дядько із Москви (Борис Свешников, репресований у 30-х роках. – **В.С.**) карбованців 10 і на ці гроші я і фарби купувала, і обідала, і платила за цю квартиру, і дрова купувала, і всього цього вистачало... Час був, що на 10 карбованців можна було жити. Правда, обідали ми удвох з Римою. Нам давала миску борщу, на друге ось таку котлету. І ми один борщ цей з'їдали, а хліба набирали в кишені та йшли гордо додому. У нас було що їсти. А Фарзон, це собака у нас був, так він нас часто годував. Побіжить у магазин, а там велика ковбаса продавалася. Коли багато народу, він хвостом туди-сюди, зубами схватить ковбасу і миттю з магазину. Ми у нього віднімемо. Там, де він зубами, віддаємо йому, а всю – собі, з'їдали і казали собаці «спасибі». Але він не міг терпіти щітки, тієї, що підлогу підмітають. Залізе під ліжко і гарчить, а я тоді щіткою, а він мене – за руку, так прокусив, що до цих пір є слід від укусу. Я його взяла, витягла із-під ліжка і так відлущувала, що він потім мене слухався беззаперечно. От що значить собака. Він розумником був. І дуже довго жив. Я приїхала до подруги Віри Шемаховської у Київ уже після війни і зайшла на цю квартиру. Дивлюся – Фарзон. «Та ні, це не Фарзон, це його син». Не знаю, але я була настільки здивована – скільки ж собака може жити!

Владислав Савенок: Ви розповідали, що Марко залишав вам гроші у книжках. А він десь працював? Звідки гроші?

Наталія Вербицька: Він друкувався, по-моєму...

Марія Вербицька: Друкувався... Вірші, а потім перекладав кінокартини українською із російської.

Владислав Савенок: А де працював Микола Кіндратович Вороний?

Наталія Вербицька: Він, по-моєму, не працював, а займався віршами. Можливо, він теж у кіно працював. Я не знаю, але вони були зав'язані. Марка він влаштував працювати у кіно.

Владислав Савенок: Ви не знаєте, коли Марко працював на кіностудії, там Довженко не працював? З ким дружив, він вам не розповідав?

Марія Вербицька: Ні, нічого не розповідав. Чомусь соромився, що він перекладає.

Владислав Савенок: Розкажіть про кімнату в будинку, де Марко провів дитячі роки.

Наталія Вербицька: Вона виходила вікнами до Млиновища (озерце вздовж Київської траси в Чернігові. – В.С.). У кімнаті – акуратно прибраний столик, але кімната була невеличкою.

Марія Вербицька: Розумієте, цей будинок – старовинний. Його привезли із села Роїща, коли бабуся Катерина вийшла заміж (за Миколу Андрійовича Вербицького. – В.С.). Ви там бачили, східці – там будинок закінчувався. В іншій частині жила Хориглія, сестра баби Катерини, вона захворіла якоюсь хворобою, розлучилася з чоловіком.

Владислав Савенок: Марко у кімнаті прибирав чи мама за ним ходила? Як вона до нього ставилася?

Марія Вербицька: Мама дуже любила. А він над нею підсміювався...

Наталія Вербицька: Але її теж дуже любив, із його листів видно.

Марія Вербицька: У нього такий характер був, що любив пожартувати.

Наталія Вербицька: Він був дуже дотепним. Вони з Ігорем Юрковим (поет, 1902 р. н., жив у Чернігові. – В.С.) жартували. Ігор теж був дотепним.

Марія Вербицька: Розкажи, як ми завойовували стіг по черзі.

Наталія Вербицька: Стіг цей стояв у Пустосмехових у дворі. Великий такий стіг у нього (Павла Пилиповича Пустосмехова. – В.С.) і була, здається, корова.

Марія Вербицька: Стіг, щоб лежав, перехрещують перевеслами. І ось хто перший займав цей стіг, то сидів зверху і значить глузував з тих, хто внизу. А що нам залишалося робити?

Наталія Вербицька: Нас було дві партії. В одній були: Ігор, Люся (Пустосмехова. – В.С.) – наречена Ігоря і Марко. А в другій – Ольга Володимирівна (Юркова, рідна сестра Ігоря. – В.С.), я, ти, Петя Пустосмехов. І от ми воювали за цей стіг. Одного разу придумали – із шланга поливали нас на стogu. Наступного дня весь стіг був мокрий. Павло Пилипович страшно обурювався – «Чим ви облили?»

Марія Вербицька: Головне – всі помідори повиривали і покидали туди наверх. Загалом гарний такий стіг став, мокрий.

Наталія Вербицька: Це тоді ми вибачалися перед Ольгою Миколаївною... Петя Пустосмехов ішов попереду, ми стали в чергу. І Петя підходить і каже: «Мамо... ти велика... що на нас образилась». Ось таке вибачення. Вже не пригадую, як мама реагувала.

Марія Вербицька: Довго-довго вони дулися на нас усіх.

Владислав Савенок: А коли Марко почав писати? Ви не пригадуєте, він в гімназії почав писати чи коли?

Наталія Вербицька: Не пригадую. Я пригадую, що він любив фантазувати дуже, ми з ним із-за цього дружили дуже. Я йому усяку-всячину придумувала і розповідала. Він терпляче слухав. Потім я слухала, що він мені розповідав. Чого ми з ним тільки невидумували!

Владислав Савенок: А ви ходили з Марком до художника Жука, там були літературні студії?

Наталія Вербицька: Марко окремо ходив, а я – із Смільницькою Наталкою. Ось там була Ладя Могілянська. Ладю пригадую. І Тась, брат її, приходив. А Ладя, по-моєму, була заміжня за Коновалом... У них уже були діти.

Марія Вербицька: Коли ми в таборі сиділи (разом із Ладєю Могілянською. – В.С.), приїжджали її сестра з хлопчиком і дівчинкою. Її діти були чи Ладіної сестри – навіть не знаю.

Наталія Вербицька: Ось її вірш, починається так (цитує по пам'яті. – В.С.)

Не мені, не мені судилося
Сіять мак на твоїх полях.
О, пречистая діво, змилуйся,
Пом'яни у своїх молитвах.

Інший вірш починався так: «Я на зустріч до вітру ходила...». З цього приводу дуже глузували...

Марко Вороний, Віра Миколаївна Вербицька (Ворона), Федір Миколайович Вербицький

Таїсія Немирівська: «Я до вітру у гості ходила?»

Наталія Вербицька: «... на зустріч до вітру ходила».

Владислав Савенок: Хто ще у Жука збирався, пригадуєте?

Наталія Вербицька: Там багато було. Я три рази ходила.

Владислав Савенок: Там вірші читали?

Наталія Вербицька: Ладя Могилянська читала вірші, оцю зустріч «до вітру».

Марія Вербицька: От Могилянську з тих пір і пам'ятаю, тому що ми із Зінкою страшенно ревнували: чому це у Люсі збираються, Талюся (так називали Н.Ф. – В.С.), туди ходить Марко... А ми, як дощ, зліпимо грудки із землі – і в ставні! Як ми скла не повибивали!

Владислав Савенок: Так це до Пустосмехових Ладя приходила? Вони з Люсею дружили?

Наталія Вербицька: Я не пригадую такого.

Марія Вербицька: Ні, вони там збиралися усі, не тільки Ладя.

Наталія Вербицька: Ладя не приходила, Муся (звертається до МАРІЇ ВЕРБИЦЬКОЇ. – В.С.)

Марія Вербицька: Приходила Ладя, я її знала ще від Пустосмехових.

Наталія Вербицька: Я не пригадую. Приходив якийсь колишній учитель Ігоря з дружиною.

Владислав Савенок: Можливо, це був учитель словесності з гімназії?

Наталія Вербицька: З гімназії, мабуть, чи він був його репетитором, не знаю.

Владислав Савенок: Віршами займалися?

Наталія Вербицька: Ігор погано навчався у гімназії.

Марія Вербицька: Ігор погано навчався чи хто?

Наталія Вербицька: Ігор. А Марко наче нічого навчався, здається. Вони в школі ворогували – Марко й Ігор. Останнього дражнили – Макс Ліндер.

Марія Вербицька: Ігор і Марко пізніше подружилися, коли потягли чийогось човна. Була повінь. І наш сад був, як острівець уздовж шосе. Той, у кого вони потягли човна, помітив це. І приплив іншим човном, забрав свого човна, а хлопці залишилися на тому острові. Марко каже: «Що будемо робити? Ти плавати умієш?» Ігор каже: «Звичайно умію». Ніхто з них не вмів плавати. Вони довго ходили, ніхто їх не помічав. А потім хтось ішов по шосе і каже: «Хлопці, ви що плавати не можете? Пливіть сюди!» – «Та ні!». А ми по своєму саду ходимо і бачимо, що Марко там ходить і Ігор. Так пішли, взяли човен у Дейнеки. Їх привезли уже ввечері. Потім над ними глузували, що вони там день ходили по острову. Такі злодії, не бачать, що за ними ідуть – сілі б і мерщій поїхали звідти. Зараз уже не буде такого острова. Цей сад ішов звідси до самого Млиновища.

Марія Вербицька: Сад був, як парк, обсаджений вербами, потім довго вода трималася. Я з Дінкою вічно блукала по цьому саду і спостерігала за жуками. (Тривалий відступ про пригоду болота. – В.С.)

Владислав Савенок: Наталіє Федорівно, а ви пригадуєте, як Тичина приїжджав у Чернігів? Можливо, ви бачили? Марко його знав? Чи знали Ананія Лебеда? Вони жили в Чернігові, бували на «середах» у Жука.

Марія Вербицька: Марко Тичину знав.

Наталія Вербицька: Тичина приїжджав у Чернігів, я була, коли він виступав. Він читав вірші таким голосом наче псалом.

Таїсія Немирівська: Тонким голосом.

Наталія Вербицька: І якось сумовито дуже.

Марія Вербицька: А я і Люля (Ольга Володимирівна Юркова. – В.С.) у Наталку їздили. Під Києвом, знаєте, Наталка. Там Тичина часто бував. І Люлін батько туди теж їздив. Ну, звичайно, і ми причепилися. Так ми Тичину довели до істерики. Ми за ним ходили.

Наталія Вербицька: Це Ольга (Юркова. – В.С.) любила такі речі.

Марія Вербицька: «Ми знаємо тую панну Інну, своєму батьку розкажемо, що ти сюди їдиш».

Наталія Вербицька: Написали листа від Тичини його панні й призначили побачення в альтанці в такий-то час. Вона прийшла, а Тичина ж нічого не знав. Вона там просиділа, а він не прийшов. Із-за цього вони, здається, посварилися. Ольга, взагалі, нещасного Тичину так мучила. Коли вона зайшла до нього в Харкові через кілька років, так він здригнувся і сказав: «Я до цього часу пригадую ваш розіграш».

Владислав Савенок: Так хто до нього зайшов?

Наталія Вербицька: До Тичини на роботу зайшла Ольга (Юркова. – В.С.). Він здригнувся і сказав: «Я до цього часу пригадую ваші виступи, ніяк не можу забути». Ось такі речі.

Владислав Савенок: А ви знаєте, Марко з Тичиною зустрічався, ви бачили? Чи він вам розповідав?

Наталія Вербицька: Мабуть, зустрічався, але нічого не розповідав.

Владислав Савенок: А про Ананія Лебеда знаєте? Раніше розповідали, що вони з Марком знали один одного?

Наталія Вербицька: Ні, вони особливо не дружили, були знайомі. Ананій Лебідь користувався великою популярністю в педагогічному інституті. Там він щось викладав чи вчився.

Владислав Савенок: Ви учора розповідали, що вони – Ананій Лебідь і Марко Вороний – разом були на Соловках.

Наталія Вербицька: Так вийшло.

Марія Вербицька: З Марком узяли Лебедя і якихось двох синів священників.

Владислав Савенок: В Чернігові їх заарештували?

Марія Вербицька: Так сестра, по-моєму, Ананія Лебедя сиділа зі мною.

Наталія Вербицька: Хтось її бачив не так давно, кілька років тому.

Владислав Савенок: Маріє Федорівно, розкажіть за що вас арештували, в якій справі? Пригадуєте?

Марія Вербицька: Все почалося із Ладі Могилянської. Вона прислала якісь прокламації Галі Левицькій, чортзна-що... І в когось тут була за-кохана, і він сказав Ладі, приніс якусь газету, що це не радянська влада, а чортзна-що.

Владислав Савенок: Це, мабуть, про колективізацію була стаття?

Марія Вербицька: Так. Якась стаття була. І от Каменецький був знайомий з автором статті. І все це розповідав Віктору Забілі. І ця Наташа, щоб не потрапити... Вона підмовила свого нареченого, щоб він сказав, що вони не винуваті Віктор і Олег. Звичайно слідчі не повірили цьому і потрапили до Галі. А вони вже спалили всі листівки і вирішили розповісти, як уся справа була. Галя сказала: «Прийди, я тобі прочитаю». А вона, виявляється, прочитає мені не сюжет мультфільму, які Галя видумувала, а прокламацію. І прочитала. А я їй: «Як тобі не соромно! Ти чому говориш неправду?». Це вже було під час очної ставки на слідстві. «Про які прокламації, я перший раз чую». А потім думаю: «Що б я не говорила, все одно мені вже не повірять». Там, коли в підвалі в Києві сиділи.

Владислав Савенок: Маріє Федорівно, вас то в Києві забирали, а в Чернігові по цій справі багатьох затримали?

Марія Вербицька: Так і я чернігівська.

Владислав Савенок: Олег Каменецький теж чернігівець?

Марія Вербицька: Ладя теж чернігівська, Олег – чернігівський. Так що там було чернігівців. От почекайте іще ж якісь були три хлопці.

Наталія Вербицька: Селіванов теж писав вірші і Марко говорив, що непогані. І ще якісь два брати...

Марія Вербицька: У тому-то й справа (цих братів Любарських згадають пізніше. – В.С.) І ще якісь два брати...

Наталія Вербицька: Поляки. Так їх же теж розстріляли.

Владислав Савенок: У Києві чи в Москві?

Марія Вербицька: У Москві... Всіх розстрілювали в Москві...

Владислав Савенок: Пригадуєте, кого розстріляли? Селіванова?

Марія Вербицька: Його, Олега (Каменецького. – В.С.), Забілу, потім батька, сина і двох жінок – матір і бабусю. Проводили якраз повз мене. А

ми у вічко дивилися. І вони кажуть: «А чого ж ви речі наші не взяли? Що ж ми так і поїдемо?» А він їм відповідає: «До Духоніна, бабця, до Духоніна». Ми зрозуміли, що їх на розстріл.

Владислав Савенок: Вони теж по «чернігівській» справі проходили?

Марія Вербицька: Так, Любарські...

Наталія Вербицька: От це і є два брати Любарські.

Владислав Савенок: Де їх розстріляли? В Москві?

Марія Вербицька: У Москві. Всіх розстріляли в Москві.

Владислав Савенок: А інших посадили, на які строки?

Марія Вербицька: Ви знаєте, душ 15 розстріляли. Але ж я не знаю прізвищ усіх.

Владислав Савенок: А вам дали п'ять років?

Марія Вербицька: Мені дали 5, Ладі – 10, Галі – 10, іще було.

Наталія Вербицька: Римі – 5 років.

Марія Вербицька: Ні. Римі – 3, Шури – 5 і її подрузі.

Наталія Вербицька: А при чому тут Шура?

Марія Вербицька: Шура Тітенко була, вона навчалася в художньому інституті.

Владислав Савенок: І вона з Чернігова була?

Марія Вербицька: Ні, вона з Полтави. Іще був хлопець. Коли нам дозволили побачення з мамою і тому хлопцю, то ми познайомилися на побаченні. І мама каже: «Ти знаєш, мені так сподобався цей хлопець, от аби ти за нього заміж вийшла». А він залишився в Соловках працювати. Мати його померла. Забула і прізвище.

Владислав Савенок: А мама приїздила до вас на Соловки?

Марія Вербицька: Ні, вона приїжджала у Москву, коли побачення нам усім дозволяли перед тим, як відправляти в табори. І нас на другий день відправили.

Наталія Вербицька: А потім мама приїздила до тебе в Кем чи у Ведмежу Гору?

Марія Вербицька: У Ведмежу Гору.

Наталія Вербицька: А в Соловках сестра не була.

Марія Вербицька: Не дійшла до Соловків.

Владислав Савенок: А де ви були? Ви казали, що приїздили в Кемперпункт, вас туди привозили.

Марія Вербицька: Так-так. Був такий острів, де пришвартовувалися іноземні судна. А так як я була нарядчицею, то всіх ураганів і урок посилала мити ці судна. Вони там обкрадали їх, казали: «Ми тобі принесемо і ложки, і тарілки, тільки посилай нас туди».

Владислав Савенок: А Ладя? Де працювала, не пригадуєте? Коли ви були на острові, де швартувалися іноземні судна?

Марія Вербицька: Вона працювала чи то в театрі.

Владислав Савенок: Можливо, в газеті чи де, ви не пригадуєте точно?

Марія Вербицька: Я знаю, що вона там писала вірші і навіть читала.

Владислав Савенок: Російською мовою там писала чи українською?

Марія Вербицька: Де там українською! Там ніхто українською не розмовляв.

Владислав Савенок: Боялися?

Марія Вербицька: Не знаю, може й боялася. Я взагалі українську вичала, розмовляла, але в сім'ї не говорили українською.

Владислав Савенок: А потім із Кемперпункта вас куди перевели?

Марія Вербицька: Уночі на волах перевели нас в Кем. А там нам екзамен улаштували: можемо ми бути креслярами чи не можемо? Сказав, що можемо. Нас прийняли. Там архітектори працювали, креслярі, меліоратори. Такий був там високий блондин. І він каже: «Мені ж дозволяють скрізь ходити». Він меліоратор і мав дивитися, як і що будують. Там зовсім чорним робився. Пиле називали його чомусь. Прізвисько це було чи ім'я – уже не пригадую.

Владислав Савенок: А коли ви працювали в Кемі, Ладя була поруч? Біломорський канал будували?

Марія Вербицька: Так. Як нас привезли на цей канал дивитися, і знаєте, люди здавалися маленькими, якщо зверху дивилися, уявляєте яка глибина? Жодної машини. Все вивозили на тачках. Цей канал – скільки там людей загинуло. «Міст смерті» був. Коли люди переходили його, то кидалися вниз. Там ріка протікала, і – гинули. А чому? Бо якщо не виконували норму, то їх роззували і ставили на мерзлу землю. І поки інші працювали, вони мали стояти. Знали, якщо не можуть зробити норму, то кидалися в воду. Кажуть, тисячі загинули.

Найчастіше гинули священики. В кінці табору – вихід, ведуть в'язнів, іде священик старенький-старенький. І він не може своєї корзини підняти, прив'язував віршовку і тягнув... Вискакує наглядяч і стріляє у священика. І той тут же помирає.

Потім наглядяч захворів, жив, не помер. Захворів на тиф, і ми всі чекали, що він помре. Він багатьох так стріляв, але тиф пережив. Курилко його прізвище. Жив-жив Курилко, не помер. Це ще було там, в Кемі, а потім ми працювали у Ведмежій Горі, нас перевели.

Ой, цікаво, як я познайомилася із чоловіком. Дядя Петя (Петро Пилипович Пустосмехов. – В.С.) прислав мені кожух чоловічий і отакенні валянки. У мене були жакливі ноги, тому що я була колись на концерті й

приморозила ноги. В таткових чоботях ноги примерзли. Батько розрізав чоботи, смикнув та зі шкірою відірвав. Тому кожної зими у мене на ногах такі чорні плями з'являлися. А тут дядько Петро прислав мені валянки, великі, теплі. Я так вдячна була. Бо там же морози значно сильніші, ніж тут, думаю. А йти три кілометри нам було від того місця, де ми жили, в Кемі. Думаю, пропаду, як і буду ходити таку відстань. Та коли прислали, зраділа валянкам і кожуху.

А водили нас так: попереду вели чоловіків, а позаду йшли жінки. Я йшла в кожусі цьому і у мене шапка-вушанка. І всі вважали за хлопця. Я йшла попереду всіх жінок, а Володя, мій чоловік, ішов позаду всіх чоловіків. Був розумний, стільки розповідав мені і про Китай, і про Японію – все він знав. У них гурток був самоосвіти. Так я познайомилася із Володею. А працювали ми разом, в одному і тому ж закладі.

Владислав Савенок: А він ким був? Архітектором?

Марія Вербицька: Так. А я кресляркою.

Владислав Савенок: Ви розповідали, що у Ладі Могилянської строк 10 років, а її звільнили раніше? За що і коли?

Марія Вербицька: Там спалахнула пожежа на самому каналі. Вибух якийсь у самому котловані і потрібно було гасити. Хто буде гасити – тому в тому ж році скорочується строк – давали звільнення. І Лада, і Галя поїхали

СІМ'Я: Марія Вербицька, Наталія Іванівна Вербицька, Дмитро Вербицький, Наталія Вербицька, Федір Миколайович Вербицький

туди, вирішили «А якщо правда?!», раптом їх звільнять, не будуть 10 років сидіти. Вони поїхали туди. Три дні щось там гасили. І дійсно, їх звільнили. Так вони і звільнилися раніше.

Владислав Савенок: Ви залишилися в таборі, а їх кудись забрали?

Марія Вербицька: Їх Ягода забрав під Москву, там якесь місто...

Владислав Савенок: Дмитров?

Марія Вербицька: Так, Дмитров, там канал теж робили.

Владислав Савенок: Так вони були уже вільнонайманими?

Марія Вербицька: Так, цей Ягода набрав стільки вільнонайманих із собою туди і їх всіх там розстріляли пізніше. І цього Ягоду, і всіх, хто поїхав, найімовірніше всіх, бо скільки ми не писали – ніхто не відповів.

Владислав Савенок: У вас строк закінчився в 1933 році?

Марія Вербицька: Так. Я ще в Кем приїхала із донькою Танею на руках. А потім уже приїхала в Чернігів після того, як у Петрозаводську дали нам пожити в квартирі. Страшно. Я з дитиною приїхала, у мене тільки одна пелюшка була. Правда, мені там видали пелюшку, але я жила у жінки дуже бідної. Чим могла відплатити. У неї теж була мала дитина. Я кажу: «Забирай уже ці пелюшки, невже я там уже не куплю? Чоловік купить мені пелюшки». Поки чоловік купив пелюшки, так я з однією пелюшкою обходилась. Прала. Кімната була маленька, посередині піч, і не ліжко, а кушетка довга. І більше нічого, ні стільця. Мороз виступав. І я думаю: «Господи, заморожу тут свою дочку». Жах. Поки дали мені кімнату з чоловіком, так, мабуть, місяць пройшов. І такий мороз, і дитина не захворіла, і з однією пелюшкою я майже весь час справлялася.

Владислав Савенок: А в Чернігів потім приїжджали?

Марія Вербицька: Так, доні й року не було. Сюди приїхала до мами. А тут груша скороспілка, солодка. Ось я пушу її, Таню під цю грушу, вона їсть і тут же Тому що не переварювалося.

Владислав Савенок: А коли ви приїздили, 1933-го чи 1934-го?

Марія Вербицька: Коли мама приїздила до мене туди, каже: «Господи, як вас кормлять!». Вона приїхала без скоринки хліба. Я принесла свій обід, а стала обідати у їдальні разом з Римою і нам цілком вистачало. А ще був у нас царський кухар. Колись обслуговував царя. І завжди казав, Шура – Олександра, я – Марія Федорівна, а хто ж іще? Всі царські дочки. Він каже: «Ваша ясновельможність, Маріє Федорівно, Олександрє Федорівно». А потім його забрав із собою Каганович. Той прийде до нас у їдальню і каже в захваті від їжі: «Ну, знаєте...». Цар ніколи не їв так, як цей Каганович. Із ним, розказував, їхало штук 5 заморожених курей, штук 5 індуків – і ще чогось...

Владислав Савенок: Який це Каганович?

Марія Вербицька: А їх два Кагановичі було. Як я вам скажу який?

Владислав Савенок: А як його звали? Це не той, що потім в Україні був?

Марія Вербицька: Може, й той, я не знаю. Він чомусь їздив у Москву та з Москви з якимись паперами... Він велика «шишка» був. Як цар їздив. Навіть багатше, ніж сам цар. І цар стільки не їв, казав, скільки Каганович.

Владислав Савенок: А мама, ви кажете, приїздила до вас у 33 році чи в якому? Перед звільненням чи пізніше?

Марія Вербицька: Так, у табір приїздила, повинна була народитися Таня.

Наталія Вербицька: Так це у Ведмежу Гору?

Марія Вербицька: У Ведмежу Гору мама приїздила.

Владислав Савенок: Вона говорила, що тут голодно було, то був 33-й рік?

Марія Вербицька: Так. «Зовсім голодно, не знаємо, як і жити далі», – казала мама.

Владислав Савенок: А потім уже наступного року ви приїхали до Чернігова? Марка уже арештували?

Марія Вербицька: Ще ні. Я ще хотіла з'їздити до нього в Київ. Але, кажуть, незабаром, як я приїхала, його заарештували.

Наталія Вербицька: А коли це ж він був арештований. Я пригадую, що коли дядько Григорій приїжджав, тебе ще не було.

Владислав Савенок: Можливо, ви були в Петрозаводську. У мене є довідка, що його заарештували 19 березня 1935 року, після дня народження. А ви знаєте, писав він листи із тюрми, можливо, матері? Не пригадуєте цих листів?

Марія Вербицька: Писав. Він дуже любив усе-таки матір.

Владислав Савенок: А батько-Вороний де в цей час знаходився?

Наталія Вербицька: Повісився. Його вислали кудись чи то під Москву, чи у Воронезьку область.

Марія Вербицька: Не знаю, але Віра Миколаївна від когось дізналася.

Владислав Савенок: А коли заслали Марка на Соловки, коли Віра Миколаївна дізналася, що він помер чи загинув? Їй ніхто нічого не переказував? Листи від нього перестали надходити в 1937 році.

Наталія Вербицька: Так. Вона шукала, писала кудись, дізнавалася. А їй повідомляли, що він помер.

Марія Вербицька: Так це їй повідомили у вигляді... Дядю Борю (Свешнікова. – В.С.) взяли. Повідомили, що він помер. І Марко там, начебто, помер. А взагалі їх розстріляли, Марка і дядька Бориса. А дядька Бориса заарештовували і при царі, Господи.

Владислав Савенок: А ким він був?

Наталія Вербицька: Це брат моєї матері, Свешніков, революціонер.

Марія Вербицька: Тьотю Анюту заарештовували і тьотю Ольгу (Ольгу Миколаївну Вербицьку. – **В.С.**). Вони сиділи по 5 років. Ще до революції. Так тьотя Віра все схиждувала: «Ось революцію зробили, а тепер Муся сидить (**МАРІЯ ВЕРБИЦЬКА. – В.С.**), ще хтось сидить, от і революціонери – «Всі революціонери сидять після революції». А дядько Борис бідний колись тікав. І приїде в Дирчин. Там було помістя діда Санька. Приїде в Дирчин і щоб ніхто не бачив, сидів там увесь час. Там краса, такі бузки, під ними лави. Він сяде, що його ніхто не бачить, щоб не донесли.

Владислав Савенок: Так це ще до революції було?

Марія Вербицька: До революції, він із тюрми тікав бідний.

Владислав Савенок: А після революції його не заарештовували?

Марія Вербицька: Його заарештували і розстріляли в 30-х роках. Взагалі зник. З роботи його взяли і зникла людина. І більше нічого про нього – нічого.

Владислав Савенок: А де він працював? Не пригадуєте?

Марія Вербицька: У Москві, по насінництву...

...Це інтерв'ю, записане 36 років тому, обривається разом із закінченням касети магнітофона. У ньому сестри згадують, зокрема, і братів Любарських. З контексту складається враження, що їх розстріляли у 30-х роках. Насправді, як документально доводять дослідники того часу, це сталося раніше, у 1919-му, під час червоного терору.

Пам'ять не зберегла дослівно закінчення розмови, як і попередніх бесід із сестрами Вербицькими. Залишилися світлини, які взяв у родини, перезняв в ательє і повернув.

Далеко не всі зі світлин надруковані. На одній із них – велика родина Вербицьких і сусіди. Фрагмент фото – Марко Вороний, мати Віра Вербицька і дядько Федір – надрукований і в цій добірці світлин. Світлина зроблена десь на початку 30-х років. У повному кадрі поруч із матір'ю стояв і Дмитро Вербицький, рідний брат Марка Вороного. Я взяв у нього інтерв'ю 7 вересня 1988 року в його міській квартирі, у першій 5-поверхівці на вулиці Любецькій, справа.

За словами Дмитра Вербицького, в кінці 20-х на початку 30-х років, він щотижня залізницею їздив у Київ, де один час Марко з батьком Миколою Кіндратовичем жили на вулиці Фундуклеївській, 2, квартира 1. Вербицькі тримали в Чернівці корову, тому Віра Миколаївна вантажила торби з молоком, сметаною, маслом, сиром і Дмитро відвозив їх брату і Миколі

Кіндратовичу. На що останній озивався: «От, хлібодар наш приїхав. Зараз у нас щось буде», – і викладав привезене на стіл.

Дмитро Вербицький розповідав, що Марко Вороний у 1932 році служив в армії. Його полк знаходився у Чернігові, на Котах, у казармах. У той час уже починався голод, але Марко і Дмитро бачили, що він був штучним, адже склади були набиті продовольством. «Ми бачили, як на території складів лежали мішки із зерном під небом, а в місті голодно було. І чого вони знуцалися з України і Катерина, і Петро Перший, і в тридцятих...».

Рідний брат Марка Вороного, який не хотів продовжувати навчання після закінчення школи, чудово розумів, що відбувається з Україною. Безумовно спілкування Дмитра з Марком не минули даремно. І хоча він працював у молодості теслею, добре бачив, що відбувається і який «урожай» збирали в місті з «ворогів народу».

«Ми працювали на залізниці. Будівельний батальйон зводив міст, а ми робили шпали. Бачили, як людей гнали із тюрми на залізницю, заганяли у вагони-«телятники» і закривали. Нічого не давали і не випускали звідти. Коли їх вели вулицею, були серед них діти і жінки, ми кидали їм хліб і у кого що було, а по боках – конвой. Отакі «вороги народу». Дивлячись на них, робітники сльози витирали. Довго таке тяглося».

Чоловік розповідав зі сльозами на очах, розуміючи, що відбувалося з Україною за його життя.

Згадав і як довго мати чекала на повернення Марка Вороного. Особливо, коли від нього перестали приходити листи із Соловків у 1937-му році. Тільки після реабілітації сина, у 1958-му, Віра Миколаївна їздила до Києва і їй показали донос на Марка.

Це відбулося під час так званої «відлиги»...

Але незабаром, уже 1970-х роках, поновилося переслідування творчої інтелігенції. Тисячі українців знову потраплять в табори за радянської імперії.

Загроза з півночі для України нікуди не зникла. Перефарбована «великая і неделимая» із 2014 року намагається знищити нашу незалежну державу. Тому сторінки нашої давньої і нещодавньої історії нагадують нашим нащадкам, хто наші друзі і від кого і від чийх зазіхань треба берегти вільну Україну і її свободолюбний народ і його культуру.

... Коли дописую ці рядки, в усій Україні вшосте лунає повітряна тривога. Ворожі російські ракети кілька разів пролітали і над Черніговом. А ще ж тільки 15 година дня...

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ,
директор Національного
еколого-натуралістичного центру учнівської молоді
МОН України, доктор педагогічних наук,
професор

ІЗ ЛЮБОВ'Ю ДО УКРАЇНИ ТА МАТЕРИНСЬКОЇ МОВИ

Нинішній рік виявився досить успішним і плідним для відомої громадської та суспільної діячки Надії Михайлівни Кузьменко, докторки педагогічних наук, професорки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 5 березня в Чернігівській обласній

універсальній науковій бібліотеці імені Софії та Олександра Русових їй було вручено диплом лауреатки літературно-мистецької премії імені Леоніда Глібова за низку наукових праць з питань педагогіки і літератури, надрукованих в останні роки в періодичній пресі, зокрема і в журналі «Літературний Чернігів». 6 березня Кирило Тулін, аспірант пані Надії, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня «доктор філософії» на тему: «Розвиток середньої та вищої освіти національних меншин Румунії». У травні побачила світ

колективна монографія «Академічна доброчесність: ідеї, погляди, теорії», ключовий розділ якої належить перу ювілярки.

Надія Михайлівна Кузьменко (дівоче прізвище Єременко) народилася 28 червня 1959 року в селі Соколівка Козелецького району на Чернігівщині в родині хліборобів. У тому селі, що розкинулось серед зелені садів на правому березі Десни, яке під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр. поповнювало бійцями й продовольством партизанський загін Ю. Збанацького, майбутнього автора повістей «Таємниця Соколиного бору» і «Літо в Соколиному».

Фізичні рани односельців, що пережили війну, звісно, зарубцювалися з часом, але духовні – ніколи. Зокрема, й батько Надійки – Михайло Федорович Єременко з перших днів війни перебував на фронті, зрештою, потрапив у полон, утік до своїх разом з кількома відчайдушними сміливцями, продовжував бити ворога. Мати – Марія Олексіївна зістрибнула на ходу з потяга, яким вивозили нацисти українських бранок до III рейху, дивом урятувалася від автоматних черг охоронців. «Оцей неупокорений чужинцями волелюбний характер батьків, – як сказав про Надію Михайлівну в одній із статей академік Микола Євтух, – віра у всеперемагаючу силу добра та ще особистий приклад старшого за неї на десять років брата Петра, майстра на всі руки, згодом – студента Ніжинського технікуму механізації сільського господарства, були для дівчини основою формування світогляду».

Вищу освіту Надія здобула на математичному факультеті Чернігівського державного педагогічного інституту ім. Т. Г. Шевченка (нині – Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка).

У 1995 – 1998 роках навчалася в аспірантурі Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Неабиякий резонанс серед освітян України викликала її монографія «Принципи відбору, структурування і способи пред'явлення інформації у шкільних підручниках з читання для молодших школярів» (Київ, 1996). Молода дослідниця вперше в умовах розбудови незалежності в Україні узагальнила здобутки і втрати педагогічної думки у галузі теорії шкільного підручника та кращий досвід створення навчальної літератури для учнів початкової школи.

Проблемі мови, рідномовного духовного виховання дітей Надія Кузьменко присвятила значну кількість праць. Зокрема, її кандидатська дисертація «Національна спрямованість змісту українських шкільних підручників з читання для молодших школярів» (1857 – 1997) успішно захищена в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка в 1999 році та десятки публікацій, в яких були оприлюднені результати наукового пошуку, спрямовані на утвердження основних

концептуальних положень реформування освіти в Україні: національна спрямованість, невіддільність від національного ґрунту, органічне поєднання з історією і традиціями нашого народу, українознавство як основа інтегрування змісту сучасних шкільних підручників з читання, необхідність пізнання, всебічного осмислення і раціонального застосування у сучасному освітньому процесі всіх найкращих пластів української педагогіки, забороненої чи навмисне забутої спадщини її провідних творців – Івана Огієнка, Софії Русової, Бориса Грінченка, Григорія Ващенко, Івана Львова та ін.

У рецензії на видання першої поетичної антології педагогів України «Самоцвіти» (Київ: «Молодь», 1997) Надія Кузьменко зауважила, що доброго слова заслуговує кожен із понад 200 авторів книжки – словесників, учителів інших предметів «уже хоча б тому, що у цей скрутний час прищеплює дітям любов до рідного слова, самовіддано служить справі нашого національного відродження. Усі вони різні, неповторні, у кожного свій голос, характерний тембр і наповнення. Проте всіх їх об'єднує дух творчого шукання, без якого неможлива поезія. А ще не треба забувати, що це голоси педагогів, які ведуть за собою молоду зміну, майбутнє нашої незалежної держави, а значить сила цих голосів справді неоціненна. А ще глибоко переконана, що читач відшукає для себе оті справжні самоцвіти, – цвіт самої душі, що не купується ні за які гроші...».

У працях «Українознавство як основа інтегрування змісту сучасних підручників з читання», «"Рідне слово" Бориса та Марії Грінченків – один із перших інтегративних підручників для початкової школи», «Національний компонент у шкільному підручнику з української літератури для 6 класу», «Підручник з читання: від реалій до ідеалу» та багатьох інших дослідниця щиро підтримувала появу кожного нового підручника з читання для молодших школярів, підручників і посібників із української та зарубіжної літератури та словників для середньої шкільної ланки та учнів старших класів, сподіваючись на результативність навчальних книжок у справі вивчення та викладання художньої літератури – інтегративної за своїм призначенням, яка є першоосновою для утвердження моралі, вироблення культури почуттів і переживань, виховання художнього смаку, для розвитку мовлення школярів, образності мислення.

Тривалий час Н. М. Кузьменко працювала доцентом на кафедрі педагогіки КНУ імені Тараса Шевченка, потім навчалась у докторантурі університету (2009–2013). Займалась розробкою актуальних проблем середньої та вищої освіти в Україні, вивчала історичний досвід станов-

лення вищої школи, розвиток педагогічної думки в регіонах України і зокрема на Чернігівщині.

2012 року у київському видавництві «Обрії» побачила світ монографія Н. М. Кузьменко «Вища освіта та педагогічна думка на Чернігівщині (XVIII – XX ст.)», яка отримала багато схвальних рецензій, опублікованих науковцями та педагогами-практиками у різних фахових часописах.

Авторкою досліджено різні аспекти розвитку вищої освіти та педагогічної думки на Чернігівщині впродовж XVIII – XX ст. – від зародження Чернігівського колегіуму (1700 – 1786) до кінця XX ст., теоретично обґрунтовано основні етапи розвитку вищої освіти, здійснено аналіз просвітницької та педагогічної діяльності видатних діячів Чернігівського краю, виявлено прогностичні тенденції розвитку системи вищої освіти та педагогічної думки на Чернігівщині.

Монографія Н. М. Кузьменко засвідчила наукову компетентність і зрілість дослідниці, яка зуміла складний історико-педагогічний матеріал викласти доступно, цікаво, спонукаючи реципієнтів до самостійного здобуття і прирощення знань про нашу минувшину, до реанімації замулених криниць і духовних оазисів українського народу.

У 2015 р. Н. М. Кузьменко успішно захистила дисертацію «Становлення та розвиток вищої освіти Чернігівщини (XVIII – XX ст.)» на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук з історії педагогіки. Працює на посаді професора кафедри педагогіки факультету психології КНУ імені Тараса Шевченка.

Надія Кузьменко активно займається громадською та організаційною діяльністю. Вона є постійним членом профбюро факультету психології КНУ імені Тараса Шевченка, входить до складу Науково-методичної комісії МОН України, до спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій у Національному університеті «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Вона – відповідальна редакторка фахового видання «Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка».

Щойно видана у співавторстві монографія «Академічна доброчесність: ідеї, погляди, теорії» (Київ, 2024) розкриває сутність поняття «академічна доброчесність», значення дотримання її основних принципів при проведенні наукових досліджень. Надія Кузьменко написала один із ключових розділів цієї праці – «Академічна доброчесність – інструмент забезпечення якості вищої освіти». Авторка проаналізувала цікавий досвід перевірених методів боротьби з плагіатом у США, країнах ЄС – Австрії, Великій Британії, Швеції, а також в Індонезії,

який, безумовно, може бути корисним і для вдосконалення системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Загалом у творчому доробку Н. М. Кузьменко майже 200 наукових і навчально-методичних праць, серед яких: 6 монографій (4 – у співавторстві), 2 навчальні та 2 навчально-методичні посібники, 5 методичних рекомендацій, 2 методичні розробки, 45 наукових статей у фахових виданнях, рекомендованих МОН України, 9 статей і 2 монографії – у закордонних виданнях Великої Британії, Канади, Латвії, Польщі, Румунії, США, Чехії. Назву лише кілька публікацій: Kuzmenko N., Kichuk Y., Lesina T., Levytska L. Management of Educational Projects on the Example of Accreditation of Educational Programs / *Jornal of Curriculum and Teaching*. Volume 11, Issue 1, 2022. Pages 264-272. (Scopus); Marushkevych A. A., Kuzmenko N. M., Levitskaya L. A., Spitsyn Ye. S. Professional and pedagogical training of educational specialists in classical university of Ukraine: multi-authored monograph. Riga: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. 147 p.; Marushkevych A. A., Kuzmenko N. M., Koshechko N. V., Postoiuk N. V. Pedagogical ideas of educators at the end of the XIX–XX centuries: multi-authored monograph. Latvia: «Izdevnieciba “baltija Publishing”», 2018. 128 p.; Kuzmenko N. S. H. Chavdarov's Pedagogical Ideas in the Modern the Measurement. *London Review of Education and Science*. 2017, № 2 (22). Volume XI. Imperial College Press, 2017. P. 456–464; Kuzmenko N. Nikolay Gogol's pedagogical legacy. *Educational Researcher*. № 9 (2). Volume 46. «American Educational Research Association». 2017. P. 707–714 та ін.

Понад 90 публікацій Н. М. Кузьменко було оприлюднено в інших українських збірниках і журналах. Зокрема і в «Літературному Чернігові»: Всесвіт материнського слова. (До 90-річчя виходу «Граматки» Б. Грінченка). (1997. № 10); Справжні самоцвіти (1997. № 11); Ніжин в епістолярній спадщині М. Гоголя та Є. Гребінки (2001. № 3/16); Сонячний полудень Олександра Астаф'єва – педагога, письменника, літературознавця. (2002. № 2/19); Педагогічні погляди Леоніда Глібова (2002. № 4/21); Борис Грінченко про українську національну школу: до 140-річчя від дня народження (2003. № 3/24); Т. Шевченко – живий символ нашого народу (2004. № 1/26); Нове слово про Івана Огієнка. (2005. № 4/32); Педагогічний спадок М. В. Гоголя (2009. № 4/48); Вища школа на Чернігівщині в кінці XVIII – на початку XIX ст. (2011. № 1/53); Павло Тичина – випускник Чернігівської духовної семінарії у спогадах Івана Львова (2011. № 4/56; 2016. № 1/73); Творчий спадок професора Олександра Галича (2024. № 1/105) та інші.

Творець наукових ідей, ініціатор цікавих форм навчальної та ви-

ховної роботи зі студентами Надія Михайлівна невтомно працює сама й заохочує до цього інших. Вона – висококваліфікований фахівець у галузях: історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки, етнопедagogіка; освітні, педагогічні технології; освітній менеджмент, управління освітніми проектами; теорія виховання. Н. М. Кузьменко – досвідчений лектор навчальних курсів: історія педагогіки; педагогіка вищої школи та педагогічна майстерність викладача; управління освітніми проектами; теорія виховання у вищій школі; теорія і методика виховання у середній школі та освітній менеджмент; сучасні освітні технології у вищій школі; професійна та корпоративна етика.

Вона є гарантом ОНП «Освітні, педагогічні технології». Неодноразово підвищувала кваліфікацію та проходила наукове стажування, зокрема: у Празькому інституті підвищення кваліфікації, м. Прага, Чеська республіка (2016); в мовному центрі Національної академії СБУ (2016); у центрі іноземних мов КНУ імені Тараса Шевченка (2017); в Інституті педагогічної освіти, м. Бухарест, Румунія (2019) та ін.

Від природи пані Надія щедро обдарована багатьма талантами: вона гарна господиня, любить квіти. В її оселі, здається, безліч різних вазонів, вазончиків і горняток із квітами дивовижної краси. Надія Михайлівна захоплюється художньою фотографією, вишиває бісером картини, сповнені духовно-релігійного та медитативно-екзистенційного змісту. Зачаровують погляд відтворені на полотнах не просто натуралістично, а, сказати б, чуттєво, волошки, соняхи, маки, пейзажі рідного Придесення.

Щиро вітаємо Вас, шановна Надіє Михайлівно, з ювілеєм! Бажаємо Вам міцного здоров'я, нескінченної життєвої та творчої енергії, всеосяжної любові та Божої ласки. Зичимо *многая і многая літа* на педагогічно-науковій ниві, щоб змогли реалізувати ще не відомі широкому загалові грані Вашої обдарованості. Нових творчих звершень! З роси і води!

Редколегія журналу «Літературний Чернігів» щиро вітає Надію Михайлівну Кузьменко, докторку педагогічних наук, професорку, професорку кафедри педагогіки Київського національного університету ім. Т. Шевченка, постійну нашу авторку зі славним ювілеєм! Мирного неба Вам, Божого захисту, творчого піднесення, плідних ужитків на науковій і педагогічній ниві та міцного здоров'я.

З роси і води! На многії і благії літа!

*2 лютого 2024 року – 80 літ від дня народження
письменника, журналіста, літературного дослідника
Петра Андрійовича НЕСТЕРЕНКА.
З роси і води, шановний наш ювіляре!*

БЕЗ ПРОМІЖНИХ ЗУПИНОК

Коли малий Петько вхопив у руки щойно куплений батьками велосипед, йому враз припекло гайнути щодуху в усі сторони світу, щоби всюди побачили, який він щасливий. Але ж водночас можна тільки в один бік? Та нічого, він іще встигне скрізь побувати. А зараз... Можна й прямо...

Тиснув на педалі – тільки вітер у вухах свистів...

І за кермо тримався, і відпускав його, випрямлявся, щоби люди краще роздивилися, який він управний... А тоді знову додавав швидкості... Ех!

Гадав, так на велосипеді й пролетить крізь усе своє подальше життя. Аж ні. Довелося й пішки потоптати ряс. І немало. І не тільки покрученою стежечкою між споришами. І не лише асфальтованими дорогами.

Воістину: життя прожити – не поле перейти.

Коли вже за той велосипед брався? Як поглянути назад, майже сім десятиліть промайнуло. Наче й не шуміло в голові. Наче й не мерехтіло перед очима.

Наче й не шурхотіли шини.

Якось воно так склалося, що своє залишалося осторонь. Зафіксувалося лиш чуже – звісно, щемно пропущене крізь себе, крізь свої відчуття і розуміння.

Змалку потягнувся до паперу.

Тракторист веде борозну полем, він же...

Щоб тісніше й довірливіше здружитися зі словом, і до Ніжинського педінституту імені Миколи Гоголя вступив. А там... Фірма віників не в'яже, як мовиться по-сучасному. Письменників стільки навипускали – і столиця позаздрить. Бодай краєчком душі осягнувши оте багатство, тільки лінивий не спробує себе в красному письменстві.

Треба зазначити, що творчість Петра Нестеренка починалася й гартувалася на журналістських обочинах сусідніх Чернігівщини й Сумщини, де йому випало трудитися. Звідси й книжки та численні газетні публікації. Звідси й творча наснага, яка, на щастя, не пригасає з плином літ.

Життя нестримно утікає від нас, та сторінки книжок, як і фотографії, навечно зафіксують те, що забувати не слід. Для майбутніх поколінь. Для пам'яті.

Одна з останніх його книжок, приміром, розповідає про життя-подвиг юного кіборга, уродженця Сумщини, Героя України Сергія Табалу.

Активний учасник революції гідності на Майдані в Києві, загартований російсько-українською війною на сході України, воював у складі 5-го окремого Добровольчого Українського корпусу «Правий сектор». Загинув смертю хоробрих 6 листопада 2014 року, тримаючи оборону зі звідусіль обстрілюваної вежі Донецького аеропорту.

За допомогою художнього слова автор показав витoki становлення наймолодшого кіборга, активну життєву позицію патріота, націоналіста, безстрашного бійця, який віддав своє життя за свободу та незалежність України і став символом мужності, братерства та самопожертви в ім'я майбутнього Батьківщини.

Та подвигом чи чиеюсь (хоч і молодою) смертю війна не закінчується.

«Якщо не ми, то хто? Якщо не зараз, то коли?.. Я готовий загинути за мою Україну і жалкую лише про те, що можу зробити це тільки один раз». Ці слова юного Героя стали вже крилатими, надто серед молоді, там, де він учився.

«Досить бачити Україну сумною, вона розквітне, як опатна Пані, вдягне найкращу сукню та стане колискою-домівкою для моїх дітей».

Національно-патріотична тема стала пріоритетною для Петра Нестеренка. Свідченням цьому – численні його публікації в районних, обласних і всеукраїнських газетах. Майже три десятиліття творчого життя він присвятив таким відомим виданням як «Радянська Україна», «Урядовий кур'єр», «Сільські вісті»... І понині не полишає він співпраці з «Ветераном України» та «Ярмарком».

Як і кожна людина, набираючи років, озирається Петро Андрійович назад і бачить вузьеньку стежечку, що на ластів'їних крилах випурхує з

рідного двору, в Галайбиному біля Борзни... І летить у світ – такий прекрасний і привабливий.

І мимоволі згадується:

«Саме тут з'явився в мене потяг до фіксування подій і фактів...»

Свою першу замітку «Сто деревець біля школи» я надрукував у дитячій «Зірці». Писав до районної та обласної газет. І що важливо: батьки мої – Якилина Кузьмівна й Андрій Овксентійович, прості селяни, – охоче підтримували мене в цьому, навіть теми підказували, про кого чи про що варто було б розповісти людям...».

І вже скоро юнача активність дала зворотну реакцію: випускника школи запросили на роботу в Бахмач – у редакцію міжрайонної газети «Радянське село».

І все було б добре, якби...

Редактор газети виявився відверто грубою людиною. Та ще й несправедливою, виключно гонористою. Замість того, щоб допомогти необскубаному хлопцеві швидше освоїтися в газетярстві, розохочувався вставляти «палиці в колеса». Терпів-терпів Петро-початківець та й кинув. Ліпше в колгоспі, але зі спокійними нервами: отак два роки й прозавідував клубом, що тільки збагатило досвідом.

Та коли відновився рідний Борзнянський район, Петра відразу ж запросили в районну газету.

Ось так із 1965 року і почалася його безперервна журналістська дорога, яка успішно продовжується й переваливши через крутий пенсійний рубіж.

Згадується перша ластівка Петра Нестеренка: книжка «Таран», випущена у світ Харківським видавництвом «Прапор» ще в 1982 році. Серед нарисів про бійців, які виявили мужність і героїзм на фронтах Другої світової війни, закарбувалася розповідь про легендарну льотчицю Катерину Зеленько, яка 12 вересня 1941 року в нерівному бою таранила ворожий літак. Це був перший у світі таран, здійснений жінкою!

Символічно: цією книжкою і сам автор здійснив успішний таран у видавничий світ!

Колись видатний американський письменник, лауреат Нобелівської премії Ернест Гемінгвей (певне, в пориві надзвичайної відвертості) зізнався: «Ви належите мені, і весь Париж належить мені, а от я належу своєму записнику й олівцю»!

Нормальна людина, надто жінка, як правило, збунтується. Мовляв, як це так?.. Та щоб я... Та щоб...

Але що міг зробити з собою звичайний Гемінгвей, коли довкола – стільки привабливих речей і всі – найважливіші?..

Тож не дивно, що записник і олівець повсякчас перетягували до себе й Петра Нестеренка. А він і не опирався.

Благо, й домашні його розуміли.

Не заважали...

Тривалий час, працюючи в районних, обласних і всеукраїнських газетах, Петро Андрійович ніколи не забував про національно-патріотичну роботу: шукав героїв, вивчав архівні документи, записував спогади ветеранів, виступав у навчальних закладах, трудових колективах, розповідав про героїчну Україну, тих, хто захищав її землю від нацистських загарбників, про людей цікавої військової долі. Не минає уваги письменника й нинішня російсько-українська війна.

Ернест Гемінгвей ніби під'юджував: «Те, що письменник хоче сказати, він повинен не говорити, а писати».

Петро Нестеренко хоч і любить поговорити, але ж писати – ще більше!

Два десятиліття тому «Урядовий кур'єр», вітаючи свого автора з черговим ювілеєм, писав: «Багата чернігівська земля історичними подіями і видатними постатями. ... особливо приємно відзначити, що серед відомих чернігівців почесне місце займає наш товариш... Сільський хлопчина з багатодітної сім'ї колгоспників пройшов нелегкий шлях становлення і таки вибився в люди. У багатьох селах Чернігівської і Сумської областей досі пам'ятають сумлінного, принципового, зугарного висвітлити на шпальтах видання будь-яку тему журналіста Петра Нестеренка. Він був і редактором, і власкором колись головної газети «Радянська Україна». Кращі нариси про видатних людей, а також численні повісті, оповідання, новели побачили світ у його книжках...».

Отож тисячі нарисів, статей, репортажів, інтерв'ю у різних виданнях.

Контактність, витримка, вміння слухати, ненав'язливо вставляючи слушні запитання... А ще – натхненна працьовитість, яка, напевне, й дала можливість написати й випустити у світ чотири десятки книжок!

Уже й почав переписувати їх назви, з якими вони пішли до читачів, та вчасно зупинився, сказавши: «Ні, не годиться!.. Про творчу людину – і так сухо!». Ліпше скаламбурити за тими ж назвами – і цікавіше, й образніше, і куди привабливіше.

Хто б там що не говорив, а «Подвигу вогонь незгасний» не меркне. Недарма ж у небесах літають «Соколи». Бо «Не зароста травою пам'ять».

А втомиться душа, на виручку тут же приходять «Ковток джерельної води». Пригубиш – і потроюються сили. Повертається наснага.

Відомий сумський письменник Олексій Столбін відзначав уміння

Петра Нестеренка, пишучи про війну, доступно й багатогранно зображати «грізну обстановку тих літ, радість перемог і невимовний біль утрат», що безсумнівно вельми прислужується в патріотичному вихованні молоді.

Спалахнули «Заграви над Десною» – оживилося «Бентежне Придесення». Так і захотілося вигукнути:

«Не запізнися з коханням!» Агов! «Письменник, журналіст, дослідник!» Іще не завершився «Політ у безсмертя». Іще іскрить «Поклик». І неповторно звучать на всі околиці такі привабливі «Мінливі акорди молодості».

Хтось щемливо зітхнув: «І повернувся білим журавлем...» – і знову щедро поповнилися «Джерела натхнення». Та «З музою – до останку»! Якцо вже почав, то й далі ніхто й ніщо не завадить натхненно розкручувати оте окаяння «Колесо фортуни»... Хай хоч і в очах зарябіє... Хай будь-що... «Мов спалах блискавиці», воно не перестане випульсовувати довкіл іскри гордості, зчитуючи з небес «Відважних пілотів безсмертні імена», до святості яких все-таки пощастило доторкнутися серцем. Хай хоч і ненадовго. Хай хоч і на мить... Та все ж...

«У вирі життя – сумські ветерани»... І «Незабутні майстри слова»... І що головне – «Це був не міраж»... Усі оті вісім мирних десятиліть, які пощастило прожити... Від війни і до війни... Від нацистів до рашистів...

Казка?..

Феєрія?..

Але ж і в реальності вона! Тим більше – маючи в руках золоте перо, за допомогою якого (як і з жар-птицею) хіба ж таких висот можна сягати!

Заглиблюючись думками у війну з ненажерно-дикобразними рашистами, дедалі чіткіше згадуються Петрові розмови з батьком. Андрій Овксентійович немало нарозповідав допитливому синові про війну з гітлерівськими нацистами. Тепер є з чим порівняти, що дуже прислужується при роботі над книжкою про ту, далеку вже, війну з нагоди вісімдесятиріччя Перемоги в ній.

Як воно все переплетено! Як важливо! З одного витікає інше, воїстину – як велика ріка з маленького джерельця. За роботою – заслужені відзнаки: премії імені Леоніда Глібова, Пилипа Рудя, Миколи Теницького, нагороди від Сумських обласних адміністрації та ради.

Недарма ж на творчому вечорі Петра Нестеренка в Сумській обласній філармонії устами ведучої прозвучали зі сцени такі слова: «І в письменництві, і в журналістиці він має своє творче обличчя, вмів і в численних книжках, і в періодичних виданнях зачепити своїм пером струни. Струни – що десь глибоко в нашому серці».

Оці самі струни, які здаються всім найближчими, а отже, й найдоступнішими, насправді для митця залишаються ой як нелегко досяжними. Це ж скільки треба чужих почуттів перелопатити, щоб пройнятися ними, як своїми! Скільки словесної руди перегорнути, щоб підібрати найдоступніші, найвразливіші ознаки!

Два вищі навчальні заклади, у яких штурмував висоти науки, – це ще далеко не все, щоб стати читабельним письменником. Чи таким журналістом, прізвище якого шукали б читачі найперше, беручи до рук свіжий номер газети.

Скорочувало відстань до читача, мабуть, те, що й сам перещупав багачко роботи з юних літ, тож писав про людей праці не вигадуючи, а зі знанням справи.

І вже вкотре на власному досвіді переконувався в прозірливій правдивості Тараса Шевченка, який писав, що «у кожного своя доля і свій шлях широкий».

«Досить бачити Україну сумною», – мов живий, промовляє до нього Сергій Табала. А як же її не бачити, коли чи не з кожної народної пісні викрикує болісне: «Ой!» Пролітає крізь століття, та не меншає в своїй проникливості, а ще більше вражає. Бо доповнюється вже новітнім болем! Свіжими муками!

«Джерело натхнення» – не буденне джерело, з якого можна втамувати спрагу.

Спрагу душі водою не притлумиш. А от чарівним словом чи барвою, звуком чи почуттями – скільки завгодно! Саме такими щедрими на віддачу й постають зі сторінок його оповідей народна артистка України Євгенія Серебрякова, заслужений артист України Леонід Матвієнко, заслужений художник України Олег Прокопчук, заслужений діяч мистецтв України Валерій Козупиця...

Про конкретних людей писати значно відповідальніше, бо тут, у погоні за художніми образами, треба завжди пам'ятати: не переборщити б, не перебавити куті меду...

Такою ж, виваженою на терезах почуття міри, видалася книжка «З музою – до останку»: про письменників, журналістів, актора театру і кіно, фотохудожника, імена яких широко відомі в багатьох регіонах України.

Ніна Насальська, Анатолій Воропай, Володимир Безсмертний – журналісти, які, пройшовши війну з нацистами, до останку літ своїх не зраджували обраній професії уже в мирний час. Як і Віктор Савченко, Микола Єроха, Алла Синиця (Могильова), Григорій Хвостенко, Микола Мотренко, Микола Теницький... Не просто зафіксовано – відтворено цікаві сторінки вітчизняної журналістики, з яких постає перед

нами широка палітра війни і миру, вірність присязі й професійно-мобов'язку...

У сумській газеті «Ярмарок» вчителька-пенсіонерка Ганна Петренко писала:

«У творчих портретах (Петра Нестеренка) бачимо наших сучасників, які цінують інших людей, люблять свій український народ і в непрості часи в змозі витримати усі перипетії... Автор жив поряд із героєм своєї книжки. Сторінки спогадів наповнені такою силою, яка з кожним разом проявляється все з більшою напругою. І в наш важкий час, коли триває російсько-українська війна, автор намагається впевнено рухатися вперед, із оптимізмом дивитися у майбутнє нашого багатостраждального народу, ретельно стежити за подіями сучасності і самому вносити посильний вклад у Перемогу над ненависним російським сусідом. Важливо й те, що, уважно перечитавши нариси про маститих митців, і сам прагнеш бути людиною ініціативною, боротися за нове, світле, справедливе в сьогоднішньому житті, а в літературі та журналістиці – зокрема.

Кожен герой книжки – це люди, сповнені сильного почуття гуманності, добра, віри у завтрашній день. (Вони) люблять цей непростий світ тонко, делікатно й разом із тим – з оптимізмом. Цінність розповідей про них має не тільки естетичну значимість, а й національно-патріотичну...».

Наполегливість у праці, невтомне прагнення до самовдосконалення, висока самодисципліна, відповідальність перед читачами не проминули безслідно, а допомогли й самому авторові виробити стійкість у характері, твердість у відстоюванні позицій, що дуже важливо в служінні народові, рідній Україні, яку він безмежно любить і за долю якої так пристрасно переживає.

А виростав Петро Нестеренко із традицій Василя Стефаника й Архипа Тесленка, Михайла Коцюбинського і Степана Васильченка, Євгена Гуцала і Григора Тютюнника.

Прочитайте його повісті й оповідання... Пройміться хоча б назвами...

«Дичка на осонні», «Палата без номера», «Якилинина калина», «Ходики з трояндами», «Спрага любові», «Олексина мітка», «Тайга гартує сміливих», «Залишайся другом», «Ковток джерельної води»...

Увібравши в себе найкращі риси вітчизняної класики, Петро Андрийович прагне бути художником сучасним, таким, де безпомилково вгадується світобачення творчої людини нової доби, письменника-громадянина, для якого правдиве відтворення нашого життя є вод-

ночас палкою вірою в світле майбутнє України, в консолідуючу силу мистецтва.

Віч-на-віч ми познайомилися у жовтні 2011 року в Києві, куди приїхали як делегати VI з'їзду письменників України: він представляв Сумщину, а я – нашу рідну обом Чернігівщину.

А до того зналися з публікацій.

Тісніше здружив нас Олексій Прокопович Берест, уродженець села Горайстівка з-під Охтирки. Читав Нестеренкові публікації про видатного українця, ім'я якого тільки завжди підозріла в москowitzів національність спонукала владну руку викреслити з-поміж Героїв, які підняли прапор над рейхстагом у переможному 1945-му. Подарував тоді землякові свіжий свій роман у віршах «Берест», а він невдовзі відгукнувся на нього розлогою рецензією в сумській обласній газеті.

Поєднала нас іще й та радість, яку отримали ми від того, що правда нарешті восторжествувала: президент Віктор Ющенко присвоїв Олексієві Бересту високе звання Героя України!

Згадується відомий український письменник Іван Волошин: «Крапнеш на папір брехнею – папір почорніє, пустиш брехню з уст – втратиш себе в людях. А від людей усе на світ іде. В їхній вірі чи невірі, бажанні чи небажанні – і падіння, і злети держав, суспільства».

Про що б не брався писати Петро Нестеренко, старається не грішити «літературною косметикою». А навіщо причепурювати зайвиною, коли наше життя і без того заслуговує, щоб ним і захоплювалися, і наснажувалися, і незаперечно гордилися? І, що найважливіше, не ради хліба насущного, а заради наповнення душі тим світлом, яке освітлює дорогу так манливо-привабливо, щоб нею завжди хотілося йти. За будь-якої негоди! За будь-яких обставин!

Скрипить творче перо – не зношується. Що-що, а воно не знає літ. Як і душа.

Як писав видатний французький прозаїк-реаліст Гюстав Флобер, «Робота не може бути закінчена, вона може бути лише припинена». Звідси й надбання. Звідси й невичерпність. Зрештою, звідси й ті прагнення, які – як розщеплені атоми в ланцюговій реакції. У письменника проміжних зупинок немає, лише – кінцева. Можна лише від транспорту поміняти, та й то на льоту.

Та навіть коли незмінно пішки... Зате неодмінно – на всесосажних крилах мрій. Як на нестримному велосипеді у далекому дитинстві.

СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ НЕЗАБУТНЬОЇ КОЛЕГИ

Не маючи змоги вклонитися і покласти квіти на могилу Світлани Григорівни Іваницької (1964–2024), подякувати їй за багаторічну спільну працю, я наважилася на цю публікацію, яку можна розглядати як своєрідні спогади про покійну історикиню, роздуми про несправедливість долі. Саме це слово – несправедливість – першим прийшло в голову, коли вранці 16 квітня цього року мені повідомили трагічну новину: С. Іваницька загинула в автомобільній катастрофі. Вона була на 15 років молодшою за мене, сповненою творчих наукових і життєвих планів, мала прекрасну родину... Навіть у кошмарному сні не могло привидіться, що мені випаде готувати некролог і посмертні згадки про цю непересічну людину.

Світлана Григорівна Іваницька народилася і вищу освіту здобула в Запоріжжі, навчалася в аспірантурі інституту історії Академії наук у Москві, у 1994 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Українська Демократично-Радикальна партія: витоки, організація, програма, тактика (90-ті роки XIX – 1908 р.)». Повернувшись до рідного міста, вона працювала викладачем в одному із місцевих інститутів.

Ми познайомилися заочно, десь близько десяти років тому. У 2008 р. у Чернігові вийшла друком моя книжка «Батько Шраг». Текст її один з рецензентів видання, шеф-редактор журналу «Сіверянський літопис» С. О. Павленко виставив у інтернеті. С. Іваницька постійно переглядала відповідну інформацію, а прізвище Іллі Шрага було їй добре відоме, бо він входив до кола історичних осіб, діяльність яких вона досліджувала. Коли в одному із запорізьких видавництв вийшла перша монографія історикині ¹, вона надіслала мені примірник. Робота сподобалася,

¹ Іваницька С. Г. Українська ліберально-демократична партійна еліта: колективний портрет (кінець XIX – початок XX століття). Запоріжжя: Просвіта, 2011. 452 с.

я підготувала позитивну рецензію, яка з'явилася у збірнику наукових праць Запорізького університету². Згодом авторка мені написала, що це була перша рецензія на її працю.

Як я тепер розумію, нашому зближенню, попри деякі особливості вдач кожної, відсутність особистих контактів, посприяла любов до історичної науки, а саме захоплення подіями й постатями другої половини XIX – середини XX ст. Це той період вітчизняної історії, яку в багатьох випадках доводилося вивчати з чистої сторінки: стільки в ньому було неправди, навіть цинічної брехні, в кращому випадку, спотворень і недомовок. Не буду вдаватися до розлогого опису того, чому склалася така неприваблива картина: коли правляча партія накладає вето на свободу думки, а наукові дискусії зводяться до одностайного прославляння вождів та цькування інакодумаючих, тоді спостерігається застій у будь-якій сфері наукових знань, а в історіографії й поготів. Річ у тім, що період, означений вище, був добою інтенсивного формування української нації. Більшовикам же йшлося про те, щоб не просто сповільнити, а зупинити, перервати цей процес, тримаючи українців на рівні напівграмотних покірних трудяг. Євген Грицак – один з провідних сучасних українських істориків – дуже влучно визначив різницю між «народом» і «нацією»: «Народ існує сам собою – так, як ростуть трава чи дерева. Натомість націй у природі не існує. Їх треба плекати, як плекають газони чи сади [...] Центральними фігурами в перетворенні народів на нації є “садівники” особливої породи – поети, письменники, літературні критики, історики, географи, філологи та інші “високочолі” представники еліт»³. Відтак, запроторуючи їх у концентраційні табори, розстрілюючи по Биківнях чи Сандармохах, московські правителі ставили, як їм здавалося, надійну перешкоду на шляху формування української нації. Не вийшло! Недаремно нині все частіше пишуть про Столітню війну українців проти імперського гніту. Програвши російському більшовизму в роки Першої Української революції, український народ спромігся пережити Голодомор, хвилю шалених репресій 1930-х, Другу світову війну, добу «розвинутого соціалізму» і проголосити незалежну державу, яку героїчно захищає від непрошених «визволителів» у геть непростих умовах.

Через ці перепони навіть про очільників українського національно-

² Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя: ЗНУ, 2011. Вип. XXX. С. 293–295.

³ Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2021. С. 39.

визвольного руху знали небагато, тим паче, що їхню діяльність оцінювали вкрай негативно. Що вже тоді говорити про діячів другого плану, регіонального рівня: у школах їхніх імен не згадували, правдивих біографій, не кажучи вже про творчий та науковий доробок, не друкували. Змінювати ситуацію, тобто відновлювати історичну справедливість, запроваджуючи не лише до наукового обігу, але й пропагуючи в ЗМІ напів-, а то й повністю забуті імена, доводилося під хор незгідних, котрі вимагали «припинити переписувати історію», бо її, бачте, вже створили такі «видатні» історики як Сталін.

Першою нашою спільною працею з С. Іваницькою стала публікація в одному з київських наукових збірників листування П. Стебницького з І. Шрагом⁴. У ході підготовки цього сегменту епістолярної спадщини в упорядниць визріла думка видрукувати листи М. Могилянського та його матері М. Могилянської до І. Шрага. У фондах Чернігівського обласного архіву та провідних музеїв Чернігова було виявлено 28 листів Михайла Михайловича та 7 Марії Миколаївни Могилянських, адресованих Іллі Людвиговичу Шрагу, за період з 1907 по 1917 р. включно. Збірник побачив світ у 2014 р.⁵

Світлана Григорівна, звичайно, добре знала і доробок, і політичні погляди та громадську діяльність М. Могилянського, і його ставлення до «українського питання». В електронному листі від 18 лютого 2013 р. вона писала авторці цих рядків: «Постать М. Могилянського мене дуже дійсно зацікавила (цікавила й раніше, але коли взялася за вивчення чернігівських кадетів та біографії Богдана Кістяківського, то – особливо). З останнім у них є дещо спільне – ідеалізм, кадетство, українофільство, труднощі з однимумцями, життєва непрактичність та т. п. Після прочитання мемуарів Полонської-Василенко дізналася більше й про його матір, і про його родину. Гарна стаття про нього Наталі Шумило (1990 р., «Літ[ературна] панорама»), думаю, Ви читали». А оскільки 2013 рік був роком 140-річчя від дня народження Михайла Могилянського (1873–1942), то в цієї енергійної й ініціативної жінки з'явилася амбітна ідея, привернути значно більше уваги до постаті ювіляра, оприлюднивши добірку інформативних матеріалів про нього у популярному київському журналі. Пропозиція отримала схвалення

⁴ Петро Стебницький та Ілля Шраг в епістолярному спілкуванні: 1916-й / Упоряд. С. Г. Іваницька та Т. П. Демченко // Пам'ятки: Археографічний щорічник / Держ. архів. Служба України, УНДІАСД; редкол. С. Г. Кулешов (гол. ред.) та ін. Київ, 2012. Т. 13. С. 57–84.

⁵ Листи Михайла та Марії Могилянських до Іллі Шрага (1907–1917 рр.) / Упоряд. Т. П. Демченко, С. Г. Іваницької. Чернігів: Просвіта, 2014. 144 с.

редактора часопису «Пам'ятки України» І. Гирича. Ігор Борисович запропонував підготувати матеріали до вересневого номера «Пам'яток». Ми з ентузіазмом взялися до справи, запросили до участі в проєкті істориків, бібліотечних та музейних працівників з Києва, Чернігова, Дніпра, встигли вчасно подати матеріали. До журналу, обкладинку якого прикрашала репродукція портрета М. Могилянського роботи Михайла Жука, увійшло 12 публікацій, в яких належним чином розкривалася ювілейна тематика. Крім постаті та доробку ювіляра, автори приділили належну увагу і його сім'ї. Рубрика «Могилянські – славетна українська родина» – це данина пам'яті двом талановитим українським поетам сестрі й брату Лідії (Ладі) та Дмитра Могилянських – старших дітей Михайла Могилянського, які стали жертвами сталінського терору. Хотілося б відзначити й зі смаком підібрані ілюстрації до видання – «Місця пам'яті М. Могилянського» та світлини родини Могилянських, чи не перший «Бібліографічний покажчик» творів ювіляра та літератури про нього.

Номер, присвячений Могилянським, викликав зацікавлення. В електронному листі від 21 жовтня 2013 р. Світлана Григорівна повідомила інформацію, яка нікого не може залишити байдужим: «Ще одна цитата з листа І. Гирича, [він] пише, що в НАУКМА дуже високо оцінили наш проєкт про М. Могилянського: “Мені про Ваш номер казав В. Панченко з Могилянки, що був дуже здивований його рівнем матеріалів і спеціально мені дзвонив висловити захоплення”». Ще більш емоційною була реакція правнучки М. Могилянського, онуки його старшої доньки Ладі, Ірини Єфімової. Вона та її сестра Єлизавета Шнайдер у липні–серпні 2012 р. приїздили до України з Канади, де їхні батьки поселилися наприкінці 1940-х рр., відвідали й Чернігів. Цитую листа цієї пані мовою оригіналу: «ПРИШЛИ!!! Ваши чудесные, красивые, трогательные, неоцененные журналы пришли! И я первый раз в жизни увидела Ярика. Он был мамин самый близкий друг – почти братик – когда они были детки, и она его вспоминала и нам про него рассказывала до ее смерти. И теперь, с этой фотографии я наконец могу их всех представить вместе. Я всю жизнь этого ждала. Спасибо!! От всех нас!!!». Думаю, що варто зробити деякі пояснення до цієї зворушливої подяки. Вищеназвані пані – онуки Ладі Могилянської та Віктора Коновала. Їхній дідусь був заарештований у 1929 р., відправлений на заслання до Сибіру, помер в дорозі, бабуся розстріляна у 1937 р. Мати – Інна – єдина дитина цього нещасливого подружжя, яку бабуся вивезла до Харкова, виїхала за межі СРСР за часів німецької окупації України. Блукаючи по розореній вщент Європі, дівчина познайомила-

ся з таким же вигнанцем – уродженцем Ленінграда, росіянином з естонським корінням Олександром Єфімовим. Вони побралися у 1947 р. і згодом завдяки допомозі однієї з установ Червоного Хреста емігрували до Канади. Ярик (Ярема) (1923–1941) – єдиний син Дмитра Могиланського – двоюрідний брат Інни, і відтак дядько Єлизавети й Ірини. Він пропав безвісти в роки Другої світової війни, захищаючи підступи до Москви. Цю інформацію я записала з розповіді сестер у затишному залі відділу краєзнавства Чернігівської обласної бібліотеки, децо для довідки запозичила з інших джерел. Свого листа Світлана Григорівна закінчила словами, з якими я повністю погодилася: «Думаю, це й є винагорода для авторів, редакторів, видавців... Жаль, що наш проєкт закінчився... Але треба продовжувати інший – видати листи М. Могиланського до Шрага».

Щоб завершити цей сюжет, опишу, як чернігівські історики відзначили 140-річчя свого земляка та вихід друком присвяченого цій даті журналу «Пам'ятки України». Засідання відбулося 4 грудня 2013 р. у приміщенні Інституту історії, етнології і правознавства імені О. М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. До програми увійшло 9 виступів, не приїхав з Києва лише С. М. Кривенко. Дозволю собі навести кілька фрагментів з відправленого 5 грудня власного електронного листа до С. Іваницької про те, як проходило урочисте засідання: «Пишу Вам під свіжим враженням від щойно проведеної презентації журналу «ПУ» і «круглого столу». З Києва приїхали І. Гирич разом з молодим дослідником Григорієм Стариковим, Світлана Миколаївна Ляшко і Тарас Єрмашов. Саме в такій послідовності – Ігоря Борисовича з його супутником я зустріла, а С. Ляшко прогавила – добре, що вона не раз була в Чернігові й сама дійшла. Та власне і заблукати неможливо, бо наш навчальний корпус – прямо навпроти зупинки. Прийшли працівники музеїв, обласної бібліотеки, були колеги й студенти магістратури. Відкрив захід наш директор О. Б. Коваленко і перший проректор університету В. О. Дятлов (він історик, спеціаліст з нової історії Європи). Потім І. Гирич говорив конкретно про дане число журналу і взагалі про видання. Після переглянули Вашу презентацію. Чесно признаюсь, її відкривали у вівторок з проблемами, але сьогодні – не було жодної накладки, все пройшло у найкращому вигляді. Ваша робота усім сподобалася: змістовна, цікава і доречна. Наш директор підкреслив, що презентацію підготували Ви, надіславши її із Запоріжжя.

Виступали на «круглому столі» відомі Вам з підготовки журналу – Т. Журавльова, О. Єрмоленко, С. Ляшко, Т. Єрмашов і я (виступала

останньою). Обидва Борисовичі (О. Коваленко й І. Гирич) зацікавилися вибраною бібліографією М. Могилянського, вміщеною у часописі. Наш директор запитав, настільки реально підготувати повну бібліографію М. Могилянського. Ми з С. Ляшко сказали, що це дуже складно, майже неможливо, з огляду на недоступність російських видань і розкиданості його газетних публікацій по численних виданнях. Зійшлися на тому, що варто оприлюднити хоча б чернігівський доробок. Вашу участь в підготовці видання всі оцінили як роботу справжнього ініціатора підготовки журналу. Крім С. Ляшко, Вас ніхто не бачив, але всі захоплювалися Вашим організаторським талантом, відданістю історичній науці й і рідкісною здатністю надихати людей на добрі справи.

Т. Єрмашов привіз трохи журналів, їх зразу ж розхапали, він не добувся 5 штук 9-го номера. Очевидно, не всі зрозуміли, що журнали треба купувати. Я пропонувала йому гроші, але він не взяв, сказав, що уладнає проблему з І. Гиричем. Тарас передав і мені «Пам'ятки» (№ 13). Гарне видання, як шкода, що воно навіть до обласних бібліотек не доходить. Світлана Миколаївна подарувала нашій бібліотеці свою книжку: «Українські біографічні довідкові видання ХІХ–ХХ століття...», яка недавно вийшла в одному з київських видавництв. Я вирішила, що спочатку я її сама прочитаю, а потім віддам до бібліотеки. І. Гирич привіз свій путівник по Києву, мені його придбав Т. Єрмашов – прекрасне видання.

Якщо Т. Єрмашов повідомить Вам, що йому треба заплатити за журнали, будь-ласка, напишіть мені, а знаю його адресу і вишлю йому гроші. У моїх колег від презентації і «круглого столу» – найкращі враження. Тарас усердно всіх фотографував, думаю, вишле знімки.

Я подарувала два перших шрагівських збірники І. Гиричу, сказала, що тут є й праця С. Іваницької». Як бачите, у цьому листі-звіті дуже часто згадується Світлана Григорівна. Вона зробила виступ по скайпу, презентацію надіслала раніше.

Перший успіх надихнув нас на подальшу співпрацю. Після виходу «Листів Могилянських до Шрага» ми спільно підготували до друку ще кілька різножанрових публікацій: всього з 2012 р. близько 30. Світлана Григорівна зарадила мене своїм неабияким захопленням статтю С. Єфремова. Я посилено допомогала їй у роботі над упорядкуванням єфремівських публікацій у «Книгарі»⁶. І зовсім розгубилася, коли вона

⁶ Єфремов С. Публіцистика в «Книгарі» доби війни та революції (1917–1920) / Упоряд., вст. ст., прим. С. Г. Іваницька, Т. П. Демченко. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2018. 304 с.

запропонувала ще більш амбітний проєкт: написати книжку про цього ж діяча для серії «Політичні портрети», яку започаткувало київське «Парламентське видавництво». Але Світлана Григорівна вміла переконувати, крім того, я розуміла, що людині, яка одночасно працює над докторською дисертацією, має значне академічне навантаження, досить важко вивчати ще й біографічні матеріали С. Єфремова й писати книжку. Зрештою, ми поділили життєвий шлях героя майбутньої книжки на періоди, та й приступили до вивчення відповідних джерел та літератури, а потім і створення «політичного портрета». Книжка вийшла у 2020 р.⁷

Мені ж, у свою чергу, пощастило зацікавити Світлану Григорівну історією Чернігово-Сіверщини та долею її діячів. Чимало наших спільних статей історико-біографічного характеру про маловідомих постатей з'явилися у чернігівських виданнях: журналах «Сіверянський літопис», «Літературний Чернігів», збірниках «Розумовські зустрічі», «Шрагівські читання», сумських виданнях. Особливо хочеться відзначити нашу співпрацю з редакцією започаткованого в 1996 р. збірника наукових праць Інституту біографічних досліджень «Українська біографістика». За майже 30 років його існування автори видання спромоглися суттєво зменшити число невідомих та напівзабутих імен українських діячів, наповнити новою інформацією сторінки життя та творчості, здавалося, й добре вивчених осіб. Світлана Григорівна по праву належить до них. Спільними зусиллями ми підготували нарис про письменника й журналіста Анатолія Галана (1901–1987)⁸. Само собою, до Ярослава Галана він жодного стосунку не має. З кількох варіантів біографічних даних письменника, між якими є певні розбіжності, ми вибрали той, який, на нашу думку, видається найбільш правдоподібним. Народився Анатолій Васильович Калиновський (це його справжнє прізвище, а Галан – псевдонім) 22 серпня 1901 р. у Чернігівській губернії, в с. Землянка Глухівського повіту (нині входить до Березівської сільської територіальної громади Шосткинського району Сумської області) в родині сільського священика. Відразу зауважимо, писати свою автобіографію за кордоном він відмовився, щоби не наражати на пере-

⁷ Іваницька С. Г., Демченко Т. П. Сергій Єфремов: «Це життя було одним суцільним подвигом неустанної праці». Київ: Парламент. вид-во, 2020. 568 с. – Серія «Політичні портрети».

⁸ Демченко Т. П., Іваницька С. Г. Переживання радянського в мемуарно-документальній прозі Анатолія Галана (Калиновського): прочитання кризь оптику поколінневих і часових комунікацій // Українська біографістика: Збірн. наук. праць / НАН України, НБУВ. Київ, 2022. Вип. 23. С. 100–121.

слідування рідних, які залишилися в СРСР⁹. У своїх спогадах та листуванні А. Галан згадував про них побіжно, жодного разу не назвавши імен та місць проживання родичів, – іншими словами, поводився так, як переважна більшість українців діаспори. Відомо, що середню освіту майбутній письменник здобув у Новгород-Сіверській духовній семінарії. Він писав, що навчався і в Чернігівській семінарії, але до вищого навчального закладу – Ніжинського інституту народної освіти його не прийняли... через соціальне походження. Юнак подався до Харкова, працював у різних редакціях коректором, секретарем, літредактором; а в 1929 р. таки закінчив заочно Ніжинський ІНО. Це відкрило йому шлях до роботи журналістом і зрештою дало можливість реалізувати заповітну мрію – стати письменником.

Ми з Світланою Григорівною скористалися добіркою публікацій Анатолія Галана, які стали доступними на сайті «Діаспоріана», щоб, з одного боку, привернути увагу сучасників до творчості цього забутого письменника, а з іншого, показати, яким було справжнє життя у радянській Україні за сталінщини.

Остання праця, яку Світлана Григорівна відправила до редакції «Української біографістики» 11 квітня, за кілька днів до свого передчасного відходу в засвіти, називалася «“День Янгола Любові”: Наталя Романович-Ткаченко та Любов Яновська за доби глобальних трансформацій». Заголовок придумала теж вона. Це зворушливий епізод з життя двох не надто відомих, але цікавих українських письменниць, які за життя щиро дружили. Певною мірою їх можна вважати жертвами отих сумнозвісних більшовицьких «трансформацій»: обидві померли у 1933 р. Збірник з цією публікацією має вийти друком до кінця року.

Нині, коли біль від втрати ще свіжий, дуже важко писати про Світлану Григорівну, але потрібно, бо пам'ять – річ химерна. Часто трапляється, що й найважливіші знання зникають безслідно, а про подробиці й говорити не варто: з часом вони бліднуть, блякнуть, зрештою, щезають. А науковий доробок С. Іваницької заслуговує на те, щоб про нього знали, досліджували його, пропагували, використовували в науковій роботі, публіцистиці тощо. Її внесок у вивчення історії та персоналій Чернігово-Сіверщини яскравий тому доказ.

Для авторки цих рядків спілкування з Світланою Григорівною до останніх днів буде подарунком долі, прикладом щирості й тривалості людських стосунків, взаєморозуміння і взаємодопомоги колег, коли вони наполегливо працюють заради спільної мети.

Тамара ДЕМЧЕНКО

⁹ Листи Анатолія Калиновського до Дмитра Нитченка // Березіль. 2013. № 3-4. С. 183–184.

«А СОНЕЧКО З ЛАСКОЮ МАМИ ДАРУЄ ОСІННЄ ТЕПЛО...»

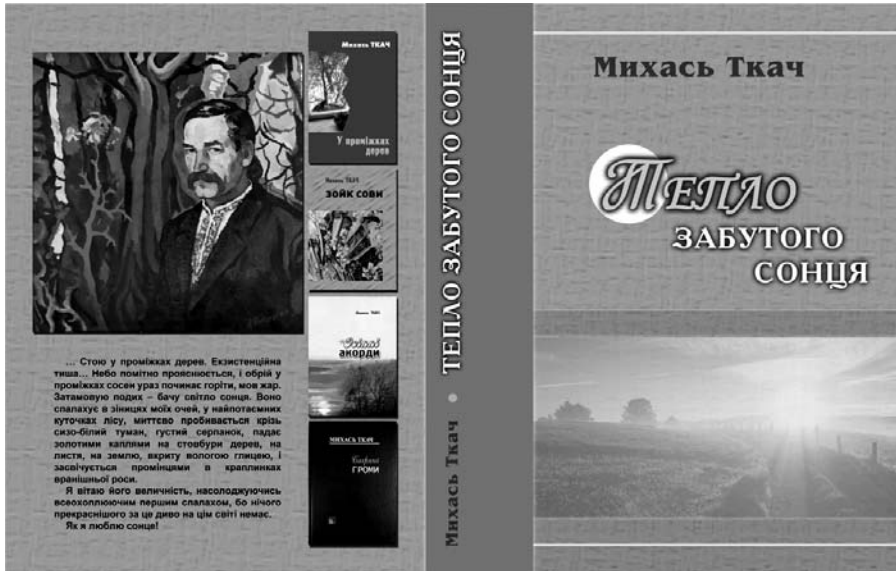
Ткач М. М. Тепло забутого сонця. Оповідання, новели, повість, публіцистика, критичні статті та відгуки літературознавців на твори М. Ткача. Чернігів: Десна Поліграф, 224. 288 с.

На початку року Михась Ткач опублікував нову книжку. Здається, міг би собі дозволити знаний письменник хоча б якийсь перепочинок, тим паче, що регулярно видання лише журналу «Літературний Чернігів» під час війни з повітряними тривогами, реальними ракетними обстрілами й відключеннями світла – доволі непроста справа. Незважаючи на це, книжка побачила світ. Жартівлива порада Тараса Шевченка в одному з листів до брата Микити – «нічого байдики бити, треба трішки й полежати...» не для нього, адже справжнє покликання митця – творити, а не спочивати на лаврах.

Дитинство Михася Ткача, як і цілого покоління його ровесників, було вкрадене війною. В автобіографічній повісті «Чужинці» письменник поділився спогадами про те, що вперше побачив німецьких завойовників 19 вересня 1941 року, саме в день свого народження, коли йому виповнилося лише чотири роки. Чужинці із заходу йшли і йшли через село, їхали на машинах. Михасик «вискочив на город, зняв штаниці і спрямував голу попу вбік вулиці. Німці помітили мене, то почали показувати один одному та реготати. Наразі котрийсь зняв із плеча автомата. І це помітила у вікно мати. Вона миттєво вискочила, вхопила мене і занесла до хати».

Далася взнаки генетика. Як колись запорозькі козаки, почеплені за гак, сміялися над своїми ворогами у Цар-граді чи писали дошкульного листа турецькому султану у себе на Запорозькій Січі, так і маленький хлопчик зреагував на появу німецьких завойовників.

Новітні чужинці прийшли з північного сходу, прагнули оточити Чернігів, знищити його захисників. На початку березня 2022-го московити

вже стояли на околицях міста. Один із ворожих снарядів поцілів у будинок, у якому живе письменник. Осколками повибивало шибки в його квартирі, понівечило балконні двері і раму. На щастя, ангел-охоронець і цього разу врятував життя Михасеві Ткачу.

Як показав час, територіальні претензії пугінських ординців виявилися менш підступними, ніж їхні експансіоністські зазіхання на нашу духовну територію – чужинці ставлять за мету «денацифікувати» кожного, хто вважає, що Україна має бути українською.

З огляду на сказане, книжку «Тепло забутого сонця» варто сприймати як особистий внесок М. Ткача у нашу спільну боротьбу з підступним ворогом. Видання містить низку оповідань і новел про матір, наше три-вогне сьогодення, про російсько-українську війну, повість «Очі зеленого гаю», публіцистику митця, критичні статті про його творчість і відгуки літературознавців.

Назву книжки дав перефразований заголовок новели «Світло забутого сонця». Цю назву концептуально узагальнив і образно відтворив на обкладинці М. Ткач у живописному малюнку: сліпучо-білий диск сонця, що сходить над диким полем, польова дорога, яка веде за обрій назустріч небесному світилу, дерева на горизонті на тлі безмежного високого неба.

Композиційно в основі новели «Світло забутого сонця» лежить монолог-сповідь ліричного героя, alter ego автора. Оповідачеві наснився мамин лист (а це віщує дорогу додому). Все, що не сказав матері за її

життя – як любив її щиро, як інколи дешицю приховував від неї, бо хотів, щоб вона вірила в його нелегке щастя, що прагне у слові сягнути маминої простоти, – зривається з вуст наратора біля її могили, ніби біля рідного дому. *«Світ мені цей такий милий – і небо високе, де плывуть бузкової хмарини, і сонце ласкаве, що дивиться мені лагідно в очі, як мати»*. Світло, тепло забутого сонця – це втілення вічної туги письменника за матір'ю.

Варто зауважити, що подібне ставлення до матерів було типовим для покоління дітей війни, чії батьки не повернулися з фронту. Так, відомий український поет Петро Засенко у вірші «На свято до мами» висловив свою тугу за матір'ю у таких рядках: *«Біжать осокори рядами / Обабіч дороги в село, / А сонечко з ласкою мами / Дарує осіннє тепло. / І холодно в світі без мами, / Хоч сонце теплом огорта»*.

Теми вдівства, жіночої та сирітської долі, материнського страдництва в книжці М. Ткача є пріоритетними. Ганна Марківна, мати письменника, від природи була наділена гарячковою волею і сильною вдачею, що допомогло їй, солдатській вдові, вижити і вберегти дітей на рідній землі під час німецької окупації 1941–43 рр. та в повоєнне голодне лихоліття, поставити на крило трьох синів-соколиків. Чи не фантастично, що згодом кожен із них спершу стверджувався будівничим, як батько Михайло Веремійович, відомий у Сахнівці тесля, який перед війною, за словами матері, пів села хат збудував. Але так сталося, що доля вивела Михайла (Михася) і Миколу, наймолодшого з братів, на професійну письменницьку стезю. Найстарший – Андрій іще юнаком у пошуках кращого життя «завербувався», як тоді говорили, на Північ, «щоб згодом побудувати на рідній землі собі оселю – втілити споконвічну мрію українців, що не втратила актуальності й до сьогодні» (М. Лелюк).

Однак Андрієві судилась інша доля: він залишився жити й працювати в Архангельську. Помер на чужині. Після його смерті брати Михайло та Микола упорядкували й видали його поетичну збірку «Сниться хатина під кленом мені» (2014), яка засвідчила справжній природний талант і самобутність Андрія Ткача. Отже, всі сини Ганни Марківни стали письменниками, знавцями людських душ, як і вона. У кожного з них глибокі й щирі почуття до матері були такими ж глибокими та щирими і до України, до свого народу.

Новела «Лебедині крила» теж присвячена темі материнського страдництва, усім матерям, які так само, як і Ганна Марківна, чекала приїзду Андрія з далекої чужини, чекають своїх дітей з фронту. Новела інтертекстуально перегукується з Шевченковою поезією «У нашім раї на землі...», зокрема в рядках про «щасливу» жінку, яка «гордіше самої цариці» йде вулицею з малим Івасем на руках, «І їй здається, все село /

Весь день дивилося на його, / Що тільки й дива там було, / А більше не було нічого».

Своєрідний гімн сонцю – символу життя на планеті автор вивів у новелі «Це було...». Справжній життєлюб і сонцепоклонник, митець зумів побачити красу в калюжі після дощу: *«На дорозі ворона видивляється в калюжу. Вода віддзеркалює її. Красиво! Нахилилась нижче, впала у воду. Купається, підставляє груди сонцю. Воно величне. Все радіє йому, кохається в його любові».*

Не залишать читача байдужими новели «Коли на твоїй землі війна», «Заповіт емігранта», «Я заберу твоє життя» та інші. Завершується цей діамантовий розсип оповідань і новел у книжці М. Ткача ліричною перлинкою «Дощ». Вона коротка, мов блискавка і така ж прекрасна й неповторна: *«Все довкола дихає свіжістю, легкою прохолодою. І кожна крапля, як сльоза, світиться на листі, і стільки в ній первозданності і недоторканної чистоти. Світ радіє, обновлюється, і душа твоя ніби чистішою і прозорішою стає у ці хвилини».*

Про дощ в українській літературі написано немало. Одразу спливають у свідомості рядки Михайла Коцюбинського: «Йдуть дощі. Холодні осінні тумани клубочаться угорі...» чи поезія Володимира Сосюри: «Дощ пройшов шовковою ходою...». Вони теж чудові по-своєму. Проте у Михася Ткача емоційна наснага інша. Його дощ цілющий і життєствердний – *«йде дощ – йде радість на землю...».*

Оповідання й новели, вміщені у виданні, – радше події, спалахи, пережиті й пропущені крізь серце й душу автора, створені на реальних фактах його власного життя, переконують читача в тому, що письменник насамперед є літописцем своєї доби.

«Очі зеленого гаю» – повість про кохання з гірким присмаком мигдалю. Всі прагнуть зустріти свою другу половинку, мріють про взаємне та щасливе кохання. Але воно приходить не до кожного і не завжди буває взаємним, тим паче – щасливим.

Так трапилося з героєм твору Андрієм, місцевим художником, ще достатньо молодим, хоча самотнім. Зеленоока красуня Ліда зустрілася на його шляху, проте невчасно, адже Андрій щойно пережив біду – до оселі не повернулася його дружина Катря. Звернення до правоохоронців нічого не дало. Спливло три роки. «Хто я нині? І не вдівець ніби, і не парубок. Нема для кого ні жити, ні працювати. А Лідина присутність допомогла б мені піднятися над самим собою. Вона зараз мені потрібна, як світло кожній живій істоті», – розмірковував Андрій. Утім, уже надто пізно. Ліда, очі якої «проймали його зеленим одсвітом, мов весняний гай», вийшла заміж за іншого.

Повість прикметна органічним синтезом різнобарвної кольорової палітри, щоправда перевага віддається зеленим тонам з огляду на колір очей красуні Ліди, грою світла й тіні, пластичних образів, що наближає художнє слово письменника до техніки акварелі – письма прозорою водяною фарбою у живописному мистецтві.

Публіцистика Михася Ткача представлена у книжці культурологічними статтями та нарисами, творчими портретами митців рідного краю, рецензіями на видання знаних літераторів, що народились на Придесні, і початківців. Зокрема, в нарисі «Видатний діяч українського народознавства» висвітлено маловідомі події з життя Опанаса Марковича, фольклориста й етнографа, невтомного збирача народнопоетичних перлин, який тривалий час жив і працював у Чернігові, помер у 45 років, похований на Іллінському цвинтарі (Болдині гори). Автор тактовно, але з опертям на факти переосмислює заідеологізовані раніше уявлення про сімейні стосунки О. Марковича з дружиною Марією – відомою письменницею, що виступала під псевдонімом Марко Вовчок.

«Десь на дні мого серця» – есе про корозію таланту Павла Тичини, трагізм існування геніального митця в умовах радянського тоталітаризму. Автор прагне відшукати істину, відчути, як між рядками партійних лозунгів, що все частіше виходили з-під пера поета, тужно озивалися сонячні кларнети, його «біль за Україну...».

Стаття «Поет доброти і мудрості» – теплий спогад про відомого земляка, поета Олексія Довгого, який став для автора книжки «хрещеним» батьком. Саме з легкої руки Олексія Прокоповича, на той час кореспондента Березнянської районної газети «Шляхом перемоги», в одному з травневих випусків за 1959 рік з'явився перший вірш М. Ткача під назвою «Весна»: *«Вона прийшла сьогодні рано – / ласкава, чиста, як сльоза. / Яскраве сонце і багряне / всміхнулось ніжно в небесах».*

У статті «Від пензля до пера» автор розповів про перипетії власного творчого шляху, про юнацьке захоплення малюванням і живописом, яке не пройшло марно. Завдяки малярству, розвинулось образне мислення митця, а, зрештою, в подальшому втілилося в слово.

Поглиблює письменник своє відчуття кровного зв'язку з рідним краєм у статті «Менщина – моє натхнення». Саме тут, у селі Сахнівка Менського району на Чернігівщині, на берегах голубоокої річки Снові, промайнуло дитинство автора. Тут, між яблунями, на гойдалці часу досі виколисується його поважно виважене слово.

«Світло душі української» – блискучий зразок письменницької рецензії як літературознавчого жанру. Написана вона пристрасно, на одному диханні після прочитання книжки поезій Олега Гончаренка

«Собор одкровенъ», у якій *«напрочуд зримо постають, ніби фрески в Соборі, два світи. Перший – світ істини, ідеалу і добра, дарований Богом у віровченні Христа – Святе Євангеліє, опоетизоване автором... Інший світ – сучасний, той, в якому живемо, який витворили самі, відступивши від Господніх заповідей...»*. Справжня поезія, на думку рецензента, як і пісня, стає часткою душі народу, якщо вона вистраждана поетом, пройшла крізь призму його серця.

«Життя прожите в любові до слова» – це творчий портрет наймолодшого брата Миколи Ткача, відомого в Україні поета, етнолог, професора, дослідника давньоруських святинь «Слово о полку Ігоревім» та «Остромирової Євангелії». *«Микола безмежно любив маму, якій присвятив безліч віршів, наше рідне село, неповторну природу, яка в тяжкі повоєнні роки наснажувала і духовно збагачувала його»*, – констатував автор.

Стаття «З любов'ю до науки» присвячена і моїй скромній персоні з нагоди недавнього – мого ж таки – 65-річчя. Оскільки скромність – це прямий шлях до невідомості та забуття, тому, гадаю, вона має бути такою, щоб усі її бачили. Щиро дякую Михайлові Михайловичу, моєму давньому й вірному другові, за тепле слово про мене, за те, що тепер усі будуть знати – скільки мені років.

Уміщено у книжці також рецензії «Зберегти душу в чистоті – то святе» на книжку поезій П. Свища «Розкривши душу», «Бузковий подих пробуджує весну» – на низку оповідань Аліни Шевченко та видання інших авторів.

У художньому оформленні книжки, здійсненому О. Єрмоленком, використані малюнки, як уже було зауважено, самого письменника. Відзначу добротну поліграфічну реалізацію видання, якісний папір, тверді обкладинки. Комп'ютерна верстка та оригінальний дизайн зі смаком виконані Валерієм Лозовим.

Сподіваюсь, нова книжка Михася Ткача, справжнього майстра з неповторним пером і добрим серцем, стане для спраглого читача надійною духовною опорою в боротьбі з російськими загарбниками за суверенну Україну. «Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці...»!

Володимир КУЗЬМЕНКО,
м. Київ

НЕ ЗАГУБИТИСЯ В ЧАСІ...

відгук

Юрій Роговий. Достигаючі хліба: тривірші-хоку / Юрій Роговий. Полтава: Дивосвіт, 2022. 112 с.

*Ні! Не спинити
тих хлібів дозрівання,
сіяних вчасно.
Юрій Роговий*

Хайку (хоку) – жанр японської поезії, трирядковий неримований вірш, що складається з 17 складів (5-7-5) і вирізняється простотою поетичної мови, свободою викладу. Всі ми знаємо, що хайку виник у Японії в XVI ст. Існувало кілька шкіл хоку. Одна з них – школа «Сьофу» («достеменна школа»), де найпомітнішою постаттю був Мацуо Басьо. Саме Мацуо Басьо створив три правила доброго написання хайку: *сабі* (зосередженість, спокійна радість самотності); *сіфі* (усвідомлення гармонії прекрасного); *наусомі* (глибина проникнення). Як на мене, Юрію Роговому вдається дотримуватися усіх трьох правил, хоча новочасні творці хоку дуже часто відходять від класичного написання віршів цього жанру.

Хоку як жанр інколи (хоча й нечасто) привертав увагу українських поетів, наприклад, Володимира Коломійця, Марії Ревакович та інших. Існує думка (не буду називати знайомих сучасних письменників, які її дотримуються), що хоку (хайку) як жанр не може природно та об'єктивно розвиватися на територіях чужого етносу, серед носіїв інших культур... Так це, а чи ні, спробую розібратися на сторінках свого відгуку на поетичну книжку ревного творця тривіршів, шанованого і відомого в українській літературі автора – Юрія Рогового.

Чому саме «дозріваючі хліба», або «хліби дозрівання»? Анотація до книжки пробує це пояснити: «...Це давня любов і поклоніння автора. Адже хліба – це першопричина всього живого на землі, її суть і значення... «Достигаючі» – це ті, які в стані «достигання-досягнення спілості»... Ми всі потроху до цього йдемо, як не печально це, можливо, звучить...».

У найпершому хоку книжки «Стиглість» Юрій Роговий наголошує:
Стигнути мусить

кожен. Лиш – по-своєму...

Тільки – помалу... (с. 4)

«Стигнути, дозрівати, мудрішати... Готуватися відійти у досконаліший вимір, лишивши по собі зерно істини...» – це особисто моє розуміння поетичних слів Юрія Рогового.

Поетичні образи **жита, пшениці, колосся, хлібів, врожаю, сівби, поля, стерні, борошна** – одні з провідних у збірці «Достигаючі хліба»:

Хліби із печі

пахнуть батьковим потом

та маминим теплом. (с. 4) –

так просто, здавалось би, навіть наївно, однак змістовно – коли за кількома словами стоїть цілий сюжет...

Борошно біле –

це ще далеко не ХЛІБ...

Тепла б людського. (с. 5) –

без любові і праці не буває результату. Ця поезія не лише про хліб... Навіть зовсім не про хліб – про мету та успіх (принаймні, це моє особисте розуміння цих рядків).

Зерно до зерна –

колосок майже завжди.

От народ зібрать... (с.6) –

метафоричний натяк на нашу сучасність.

Один колосок:

«Гляньте: я – суперстрункий!..»

Тільки – порожній. (с. 8) –

про людську гординю. (А загалом, автор дуже часто у своїх віршах висміює (натяками) людські моральні вади...).

Полум'я печі

мені очі не сліпить...

Там ХЛІБ печеться. (с.9) –

рідне, ностальгійно-дитинне, щемливо-людське...

– Заміна прийшла:

збирайте свій урожай,

бо НАМ вже сіять пора. (с.14) –
метафорично-образно про взаємозв'язок поколінь.

*Всі «зерноїдні»
крутять над полем моїм.
Невже останнє? (с.16) –*

рядки змушують замислитися, впасти в задуму (стан, подібний до духовного стану японців, коли вони споглядають світ)... Прочитання тут – багатогранне... Підтекстів – кілька...

*Шепіт колосся...
Чи мавки готують щось
для помсти комусь? (с.20) –*

істинне уміння чути голоси природи і малювати уявою невидимі для людського ока світи...

*Радіє зерно,
посипавшись з колосся...
Жаль, на каміння... (с.20) –*
біблійне, просте, однак життєве.

*Стерні колючі
ладні очі виколоть...
тим, хто їх бачить. (с.22) –*

віршовані рядки в кожного читача лишать різні роздуми й запитання; багаторівневе прочитання поетичних рядків і є лакмусом для означення Поезії як явища. Як на мене, тут присутня алегорія — яскрава, самобутня, художньо авторська, — алегорія про загальнолюдське...

*Чи згадує хто,
що солома ще вчора
хлібами була? (с.25) –*

про людську невдячність; тут місія слова – виховання моральності.

*Вляжеться сонце –
тоді ледь чутно стає,
як стигнуть хліба. (с.28) –*

подиву гідна спостережливість автора, проникнення у суть речей, вміння ходити на грані голосів, звуків і тиші, кольорів та запахів...

*Самотньо колос
у полі залишився...*

Все ж не порожній. (с.28) –

самотність не завжди порожня... Прочитання вірша – дворівневе:
1) будуть нові колоски – нові люди... 2) людина ніколи не буває самотньою, якщо вона талановита, – саме в самотності народжуються книжки, картини, мелодії тощо...

*Призналась лишень
одна паляниця житня,
що в полі росла. (с.30) –*

пам'ятаймо про свій родовід і предків-
ський корінь...

*«Зібратися б разом...» –
колос, зерна згубивши,
все згадує їх. (с.33) –
і читач уявляє батька й синів...*

*Мавка в пшеницях
синю волошку шука...*

*Тільки та – в житах. (с.38) –
ми інколи шукаємо не там...*

*Сніг незабаром
свіжозмелений вкриє
хліба озимі. (с.42) –*

зрима метафорична картинка. Геніально (з точки зору образності).
Читацькі асоціації: біле борошно зігриває майбутнє хлібне борошно...
Сніг «свіжозмелений» – чудове образне означення, що не лишає байдужим навіть найвибагливішого поетичного гурмана.

*Один у полі
сіє пшеницю завжди...*

Збирають – гуртом. (с.47) –

так просто і лаконічно про сенс і правду земного буття...

*Борошно пишне
на жита зерна брудні*

зверху дивиться. (с.56) –
про те, як ми, «генії», дивимося на своїх предків і на власні першовитоки...

Юрій Роговий напrawdę дотримується і ритмомелодики хоку, й усталених законів форми. Що цінно. Однак автор відходить від одного з кількох неписаних правил: хоку начебто не можна писати на теми політичні, релігійні і тему кохання... А Юрій Роговий пише про... війну. Пише про соціальні реалії (хай натяком, а проте пише...). Тобто це і є та відмінна риса тривіршів Юрія Рогового від власне японського хайку. І навіть якщо й дотримується пан Юрій усіх трьох «золотих правил», даних іще Мацуо Басьо, однак вірші Юрія Рогового набувають типово українського соціо-культурного забарвлення – за задумом, а то й наперекір задуму самого автора...

Тож зачитую кілька віршів Юрія Рогового, де звучать зовсім нехарактерні для хоку теми і мотиви:

Про те, що війна – / нагадала сирена... / Неходячому. (с.107).

Птахів чекаю./ Тепер кого у небі?/ Ракет паскудних. (с.107).

Щезнуть ракети, / як сніги торішні... / Бо як інакше? (с.110).

Не оминув пером Юрій Роговий і вічні **філософські теми**:

Ми бачимо те,

що показують очі...

А хто ж режисер? (с.17).

Собачий простір:

міра лишень ланцюга...

А в людини як?.. (с.67) –

питання вільної неволі (або ж невольної волі) людини, ув'язненої земним існуванням, яке, на жаль, завше має свої межі...

Сніжинка мала

тепла людського хоче...

Не зна – загине... (с.50) –

людська наївність – у невіданні...

Притрушений шлях,

яким завжди йду кудись...

Куди – не знаю... (с.51) –

про незнання, невідання життєвої дороги, а власне – її правди...

Є серед тривіршів Юрія Рогового і так би мовити *повчальні вірші*, які особисто мені чимось нагадують мораль байки – а чи лаконічністю форми, а чи своєрідною манерою висновкування. Ось деякі з них:

*Курдупель малий
по велету топчеться...
Так ніби вищий. (с.79) –
гірка життєва правда...*

*Всяк гіпопотам
має свою калюжу.
Бо як інакше? (с.70).*

*Радів кабачок,
що насіння повний...
Всміхнулась свиня. (с.25).*

*Лис як крадеться!..
Скреготнула сорока –
і все те – дарма. (с.44) –*

так, іноді все псує третя сторона; або про марноту і марність деяких наших справ; або «життя є життя...» Звісно, автор міг мати на увазі щось своє, особисте. Але поезія і справді має право називатися Поезією тоді, коли читається багаторівнево.

Інколи трактування тривіршів Юрія Рогового – надто багатогранне... Бо є серед поезій цієї книжки такі, тлумачачи які, хочеться поставити малі або великі знаки запитання (це, наприклад, поезії «Там», «Глядач», «Копачі» і подібні). Можливо, автор закладав єдиний сенс... Але... Вважаю, реципієнт інколи набагато довше мислить, аніж читає... Саме такий ефект (стимул до глибинних роздумів) несе в собі поезія Юрія Рогового. Зацитую хоча би такі вірші:

*Він тихо лежав, / як тисячі до нього... / А бачив усіх. (с.37).
Їх так багато – / як листя опалого. / Лячно й дивитись. (с.31).
Глибше копайте, / панове поети, бо... / Стернище зверху... (с.64) –*

кожен із нас буде тлумачити ці вірші трішечки по-своєму.. (І це прекрасно!). Особисто ж я у перших двох зі щойно мною зацитованих бачу мотиви смерті...

*«Скільки слів-в'язнів
у грубесних томищах!..»
На книги дивлюсь. (с.62) –*

і уявляю зриму картинку: слова-в'язні просяться на волю – у руки і свідомість читачів. Але в інших реципієнтів сприймання сенсів і їхнє тлумачення можуть бути зовсім інакшими.

Соціальні взаємовідносини у поезії Юрія Рогового вміло перенесені на предмети і явища природи. Такий прийом і дійсно мусить характеризувати справжнього поета, а автора хоку – особливо. Ось, наприклад, до вашої уваги такі тривірші:

*Зігнута гілка
розправляється не хоче...
Зна, що вкоротять. (с.61).*

*Стерні м'якими
бувають, коли п'яти
репані тверднуть. (с.72) –
загартованим життям і справді менше болять удари долі...*

Досхочу надивившись на марноту марнот життя земного (хоча й не позбавленого едемської краси, якщо споглядати чистими очима духовними), ліричний герой Юрія Рогового прагне осягнути вись – і в цьому своєму світлому прагненні начебто підноситься над земним:

*Нецікаво вже
дорогами земними...
Гайнути б небом. (с.11).*

*У небо дивлюсь.
Ластівку виглядаю,
казала ж: «Вернись!» (с.70) –*

здавалось би, так просто... А сенсів – два, навіть три... Кожен читач помітить те, що йому найближче.

У книжці «Достигаючі хліба» є вірші (хоча їх небагато), що вражають насамперед не глибиною думки, а талановитою образністю, яскравою і самобутньою:

*Місяць з-за хмари, / наче око циклопа, / мене сторожить. (с.80).
Літак за хмару / хвостом зачепивсь. Тепер... / волоче небом. (с.81).*

Подиву гідне природне уміння автора у звичайних, буденних, часто навіть матеріальних речах помічати глибокі сенси, відкривати нові підтексти. Коли ота споглядальна щирість і дитинна закоханість у красу довкола переростає раптом у роздуми старця-мудреця:

*Взяв старий блокнот:
номери телефонні
печуть пекельно. (с.52) –*
асоціації: спогади, розчарування, проминання часу і людей...

*Ящик поштовий
павутинням покрився...
Чорнила нема? (с. 34) –*
де третій рядок – докір людській байдужості.

А спроби **самоозначення** ліричного героя у книжці «Достигаючи хліба» чомусь (і на жаль) нерозривно пов'язані з **мотивом земного проминання** (що проходить червоною ниткою крізь усю канву збірки):

*Твердішаю я,
каменем уявивши себе –
смертного. (с.94) –*
отже, вірш скорше про гартування душі, не тіла...

*Надійде весна –
Я – як торішня трава –
зазеленію. (с.95)*

*Наче метелик,
у павутинні часу
все звільнення жду. (с.41).*

*Крук наді мною
крутився, вдивляючись...
Самота страшить. (с.86).*

Однак ліричний герой таки не здається на поталу ностальгії:

*Коли на мене
тіні насуваються,
сам сонцем стаю. (с.102) –*
своєрідний заклик: бути сонцем для інших...

Мотиви земного проминання, невпинного «часобігу» та очікування невідворотного повторюються у багатьох віршах. Наведу для прикладу лише найяскравіші з них:

Хочу вхопити /за хвоста його прямо... /Так стрілки жалять. (с.92).

Здається, ввіймав, /та чую – цокає десь... /Значить, таки йде. (с.83).

Здається часом, /що життя все в чеканні... /От тільки чого? (с.68).

Яскраво впадає в око те, що Юрій Роговий найчастіше асоціює себе (тобто ліричного героя) з предметами і явищами живої природи – таке собі буддистське поклоніння світові... Повторюся: тривірші (хоку) невластиві для нашої культури, наближають і автора, і читача саме до східноазійського сприймання життя (особливо характерного Країні Сонця), хоча й крізь призму національно-українського часопростору...

Кожна книжка, хочемо ми того, а чи ні, залишає в душі читача слід – іншими словами, своєрідний післясмак, характер якого так чи інакше більшою, а чи меншою мірою впливає на наступні погляди й дії реципієнта. Так ось: після прочитання поезії Юрія Рогового до душі повертається споглядальний спокій, а інколи навіть – нірванне заціпеніння в очікуванні чогось справжнього – Бога, сенсу, просвітлення (синонімічний ряд можна продовжувати)... А ще – спонука мислити – осягати думкою кожному, здавалось би, навіть незначну дрібницю матеріально-природного світу, який нас оточує. Отже, будемо мислити... Осягати думкою... Аби хоча б таким чином (наскільки це можливо) наблизитися до задуму Творця.

Загубитися

в часові можна, звісно...

Знайтися – важче. (89) –

Юрій Роговий, вірю, не загубиться в нашому суєтному часі, а таки знаходитиметься небайдужими сучасниками і навіть майбутніми поколіннями. Бо ж «не спинити тих хлібів дозрівання, сіяних вчасно...».

Юлія СІЛЬЧУК,

*учасниця НСПУ, Товариства письменників
і журналістів України імені І.Франка*

ДЕЩО ПРО МАЙСТРА ІЛЮЗІЙ

Тимошенко Олексій. Майстер ілюзій. Оповідання/Олексій Тимошенко. – Київ: yakaboo, 2024. – 216 с.

На початку весни 2024 року в столичному видавництві ТОВ «Якабу Публішинг» побачила світ перша книжка нашого земляка, ніжинського письменника **Олексія Тимошенка** *«Майстер ілюзій»*. Це збірка оповідань фантастичної прози, яка засвідчила про прихід у літературу непересічного майстра слова і карколомного фантастичного сюжету. Народження першої книжки для автора процес тривалий і неспішний, інколи він триває роки, а то й десятиліття... До своєї першої книжки Олексій Тимошенко йшов з початку 2000-х. Йшов неспіхом добираючи ретельно кожен сюжет для оповідань, виважено ставлячись до дій і вчинків своїх літературних героїв,

шліфуючи їхню мову і власний літературний стиль. Деякі з оповідань збірки пройшли вдале апробування на сприйняття читачем – були опубліковані у журналах «Дніпро», «Склянка часу», «Літературний Чернігів», альманасі «Нова проза» та ін. – інші ж твори нові, які автор вмістив до книжки вперше.

Якщо для поціновувачів художнього слова в Україні прізвище Олексія Тимошенка нове, то для пересічних ніжинців, а особливо для студентів та викладачів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, ця постать знакова. Усе його свідоме життя пов'язане з цим легендарним містом. Тут пройшло дитинство, юність, закінчив міську загальноосвітню середню школу №3, навчався у Гоголівсько-

му університеті. У 1998 році закінчив історико-філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного університету. Після завершення навчання працював учителем, психологом у Ніжинському відділі УМВС, викладачем, доцентом Ніжинської вищої школи. Закінчив аспірантуру та захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Нині – декан факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Людина шанована у місті й знана.

Шановний читачу, передбачаю твоє запитання: «Як же у цій круговерті часу і подій сформувався письменник-фантаст? Людина, котра мислить зовсім іншими часовими і просторовими категоріями...». Отож почнемо з витоків. Знаю Олексія Тимошенка ще зі студентської лави..., тобто з часу, коли молодий, допитливий юнак робив перші кроки на літературній ниві. Починав він із жартівливих текстів (монологів, а частіше діалогів) як учасник університетської студентської команди КВК «Повітове місто N». Цікава і самотутня була команда: Стас Каленіченко, Олексій Тимошенко, Сергій Зеленський, Сергій Фесенко, Володимир Борешнів, Ліля Назаренко. Та хіба ж усіх пригадаєш? Команда, яка виступала у Студентській лізі Української асоціації клубів КВК і здобувала там перемоги. Як актор-виконавець і автор текстів Олексій Тимошенко мав беззаперечний успіх. Саме звідти, на мою думку, бере початок його м'який, інтелігентний гумор, дотепний жарт, а ще доброзичлива іронія, яка згодом посяде чільне місце і у його фантастичних оповідках. На студентські роки припадають і перші проби пера на царині художньої прози. Починав він, як і більшість початківців, із реалістичних замальовок та начерків. Опублікувався в університетських літературних збірниках «Заспів», «Суцвіття». Уже як викладач вишу дебютував у колективному збірнику «З усіх трьохсот аудиторій», журналі «Літературний Черніїв» №3 за 2005 рік. Саме десь у цей період і відбувся його перехід від письма реалістичного до світоглядної манери фантастичного сприйняття і відображення дійсності. Він друкується у журналі «Дніпро», «РБЖ-Азимут», «Українському фантастичному оглядачі» (УФО); стає учасником літературного проекту «Зоряна фортеця» та інших конкурсів фантастичної прози. Починається його літературний шлях у інші життєві виміри...

Що ж нового презентувала нам перша книжка письменника? Вісімнадцять оповідань, які складають збірку «Майстер ілюзій», написані

протягом достатньо тривалого періоду і відображають творчий досвід автора, осмислення ним природи фантастичного в мистецтві та літературі. Це опис повсякденного життя людства у його різновимірних аспектах у межах певного часового проміжку чи сюжету. До честі автора хочу відзначити, що у Олексія Тимошенка доволі «зримає» Слово, яке дозволяє читачеві миттєво задіювати уяву. І це поєднання словесного і уявного дозволяє досягти певного художнього ефекту. Його оповідання доволі зримо проєктуються у читацькій уяві. Він уміло «маніпулює» сюжетом, часто змінюючи його по ходу оповіді. Звідси неочікувані контрасти та метаморфози. Як людина, що має ґрунтовну філологічну освіту, автор досконало володіє художнім словом і мистецтвом оповіді. Вміло будує діалоги, переконливий у своїх ліричних відступах та монологах. Як професійний психолог Олексій Тимошенко досить уміло вмотивовує поведінку героїв своїх оповідань, вони логічні та послідовні у своїх діях і вчинках. Навіть у найкритичніших ситуаціях не втрачають суто людських цінностей і моральних критеріїв. Уміння майстерно володіти мовою дозволяє автору будувати цікаві лексичні та стилістичні конструкції. Для прикладу: *«створітники натхненно, зі смаком червоного перцю, сперечалися»* (с.32). Автор оповідань уважний до використання художньої деталі. Введення її до сюжету оповіді дозволяє письменнику конкретизувати уявний вигаданий світ, зробити його більш спроектованим на наше сьогодення, а звідси і на ті проблеми, які постають перед сучасником. Автор переконливий у своїх дефініціях: *«Нічого у світі немає важливішого за сам світ»* (с.26).

Особисто мене у новій книжці письменника захопили оригінальністю побудови сюжету оповідання «Золота квітка», «Майстер ілюзій», «Життя і сміття», «Прикладна біомеханіка», «Хоробрий майстер». Вражають майстерністю художнього опису твори: «Унікальна технологія», «Куратор і вічність», «Так казав Хем». Вражає нова книжка і оригінальністю заголовків – «Пісні зеленої планети», «Сновидіння південного вітру», «Круговерть часу. Рік 2454». Оригінальний письменник і при творенні образів-символів: так покоління молоді творчої юні він нарікає *«дїтьми виноградної лози»*.

Коли читав книжку, піймав себе на думці: «Для якої вікової категорії читачів написаний цей текст?». Після прочитання дійшов висновку: «Для будь-якої, для широкого читацького загалу». Перша книжка автора вийшла надзвичайно доброю і по-людськи світлою. У родині

Олексія і Олександрі Тимошенків ростуть і виховуються три донечки. Старша – вже студентка, а молодшенька – дошкільня. А тому батьківської любові і сонця вистачає на всіх. Такий автор і у ставленні до свого читача. Старші, сивочолі читачі, віднайдуть для себе хвилюючі, серйозні проблеми існування цивілізацій; молодь – полине у світ «фантазі», а читачі молодшого шкільного віку втішать себе оповідками з дивосвіту казки. Ось така вона, перша художня книжка прози Олексія Тимошенка..

Ще кілька слів про оформлення книжки. У анотації до книжки видавництва “Yakaboo” зазначило: «Серія поєднає твори як вже відомих авторів, так і яскраві дебюти, бо тут всі – Серед Своїх... Творчість авторів, представлених у серії, поєднана із візуалами від українських художників, картини яких презентовано на обкладинках книг». Видавці дійшли висновку, що твори Олексія Тимошенка співзвучні з картинами українського художника Олександра Богомазова (1880-1930) – українського художника початку ХХ століття, яскравого представника українського авангарду, основний напрям його творчості – кубофутуризм. Його називали «українським Пікассо». Творчість О. Богомазова, як і багатьох представників українського авангарду, була заборонена, а його ім'я викреслено з історії нашої культури. Художник майже все своє життя прожив у Києві. Відомим знаковим твором у його доробку є картина «Трамвай. Львівська вулиця. Київ» (1914). Саме ця картина представлена на обкладинці книжки Олексія Тимошенка.

Отож насамкінець хочу привітати свого шановного колегу і товариша із удалим письменницьким дебютом. Побажати йому творчої снаги, а книжці короткого шляху до серця читача. З повагою

Олександр ЗАБАРНИЙ,
*письменник, доцент кафедри літератури,
методики її навчання та журналістики
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин*

ГЕНОЦИД МОСКОВІЇ – ЯК НЕЗАГОЙНА РАНА В УКРАЇНІ

Віктор Божок новою книжкою «Кремлівське голодоУБИВСТВО» про жахливе горе 32-33 років ніби увірвався і опалив, освітив величезними смолоскипами гірку подію нашої великої і відважної нації – Голодомор. Чому освітив? Бо наш народ частково призабув діяння і величезні злочини, які робили століттями нахабні, люто-хворобливі шовіністи і кровожери російського Кремля, невиліковна злочинно-хвороблива зграя. Нам ніколи не забути про неодноразові несподівані напади на наші землі цієї орди протягом багатьох століть і десятиліть. Ці ненависники і брідотні злочинці зі зброєю не терпіли хоробрих і дуже патріотичних українців, які в різні періоди мали високоорганізовані військові формування. Неодноразово перемагали армії і неосвічену орду, і мерзоту зі зброєю.

Наш народ не може забути не перші напади московитів на древні Чернігів і Конотоп, інші міста і землі України. Різанину і геноцид в Батурині, поголовне винищення дітей «петровськими героїчними військами», як московити писали. А винищення інтелігенції, селянства, українських лідерів визвольних змагань і рухів у двадцяті-тридцяті, сорокові і п'ятдесяті роки. І шістдесяті, і сімдесяті роки, коли кремлівські вожді і кадебістська слухняна братія засиляли до Сибіру наших патріотів. А операція «Захід», коли насильно вивозили тисячі безвинних українців тільки за те, що на західних землях Української держави було найбільше реальних борців за свободу і незалежність.

Неосвічений і злочинний вождь більшовиків Сталін і його кримінальна кремлівська братія страшенно не терпіли Україну, що вона не скорялася більшовицьким головорізам у двадцяті й тридцяті роки минулого століття. Чинила шалений спротив. Вони, ця кровожерлива мерзота, задумали про велику індустріалізацію більшовицької країни. А ні готової продукції, яку б могли експортувати, не було, валюти, золота теж. До зерна на Заході був інтерес. Проте найбільше його вирощували в Україні, але були неврожайні роки... У такі періоди тяжко жилося селянству, галопуюча бідність, багатенько малолітніх родин... Але це не цікавило головних злочинців московського Кремля. Була розруха після громадянської війни. Сталінська «організована банда»

в Україні безпощадно знищує тисячі міцних господарств селян-одноосібників, відбирає майно у них, худобу, як «ворогів народу» засилає до Сибіру, береться за організацію колгоспів. А результати з цієї недоугої організації – майже нульові. Бо гуртове – чортове... Тож велика гвардія більшовицьких невдах-шестірок Сталіна береться за масові злочинні наскоки на кожного селянина, насильно відбираючи мізерні запаси зерна, борошна, так пише про масові злочини центральною і місцевими владами дослідник сталінізму Олександр Гогун, якого цитує письменник. Не раз цей жорстокий лідер гучно говорив Леніну: «Можете бути впевнені, що не пошкодуємо нікого – ні себе, ні інших – а хліб все ж дамо». За спогадами Троцького, Ленін, безсумнівно, високо цінував відомі риси Сталіна: твердість характеру, чіткість, навіть нещадність і хитрість. У січні 1928 року, пише Олександр Гогун, Сталін, виступаючи у ряді районів Сибіру, накинувся на місцевий партактив: «Ви говорите, що план хлібозаготівель напружений, що він нездійснений. Чому нездійснений, звідки ви це взяли. Подивіться на куркульські господарства: там комори і сараї повні хліба, він лежить під навісами за браком місць зберігання. В куркульських господарствах є хлібні надлишки по 50-60 тисяч пудів на кожне господарство. Пропоную: вимагати від куркулів негайної здачі всіх надлишків хліба за державними цінами, а в разі відмови їх, підкоритися закону, притягати до судової відповідальності. Вилучати зерно силою». Про значення заготівель зерна не раз говорив головний узурпатор, а особливо про його вилучення з «допомогою натиску на куркуля»: «Хліб в наших нинішніх умовах є такий товар, який бере все і без якого не можна існувати. Хліб є валюта валют». І ось наприкінці 1929 року у газеті «Правда» друкується велика стаття «Рік великого перелому», в якій диктатор заувальовано пояснив своєму апарату і народу, що створюються колгоспи: «У нас... великі зернові господарства, які є разом з тим державними господарствами, не потребують для свого розвитку ні в максимумі прибутку, ні в середній нормі прибутку, а можуть обмежуватися мінімумом прибутку, а іноді обходяться і без всякого прибутку, що створює сприятливі умови для розвитку великого зернового господарства». Невдоволені заможні селяни, «куркулі», як їх називали. А отже, у «Відповіді товаришам колгоспникам» тиран дав зрозуміти, що назріли крайні заходи: «Ми терпіли цих кровопивць, павуків і вампірів, проводячи політику обмеження їх експлуаторських тенденцій... Тепер ми маємо можливість замінити з лишком їх господарство господарством наших колгоспів... Тому політика ліквідації куркульства як класу повинна проводитися з усією тією напо-

легливістю і послідовністю, на яку тільки здатні більшовики». А тому сталінськими прислужниками грабувалися «куркульські» господарства нахабно, планово, шляхом здирицтва, фізичної сили відбиралося зерно. Неслухняних судили, засилали до Сибіру. Та в народі наприкінці двадцятих років не схвалювали політику тиску на сільських виробників. І просував її ніхто інший як Сталін – головний розробник, здавалося б, підйому країни за рахунок експорту зернових та іншої сільгосппродукції. Щоб повніше зрозуміти великого диктатора СРСР, потрібно звернутися до квітневого об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП (б), де прийняли рішення про зверхіндустріалізацію, а насправді – мілітаризацію СРСР і форсовану колективізацію, що призвело до смерті мільйонів селян і зубожіння села на багато років уперед, робить акцент у своїй праці «Пленум голодовбивства» Олександр Гогун. Після серії заворушень, протестів тих, хто не хотів безкоштовно віддавати «валюту валют», свою землю, худобу і робочу силу державі у березні 1930 року, зазначає дослідник, у газеті «Правда» вийшла стаття «Запаморочення від успіху», в якій відповідальність звалювалася на окремих запопадливих виконавців на місцях. Проте, курс на тотальну колективізацію залишився незмінним. У серпні 1930 року Сталін не без радощів повідомив: «Заготівлі ростуть. Кожен день вивозимо 1 – 1,5 млн пудів. Я думаю, що цього мало. Треба б підняти норму щоденного вивозу 3-4 млн пудів. Мінімум». А вже у червні 1931 року на нараді співробітників ВРНГ і ЦКВ КП(б) він хвалився: «Ми подолали хлібні труднощі. Вивозимо за кордон таку кількість хліба, якого не вивозили ще за час існування Радянської влади». А за рік тиран зрозумів, до чого довів велику країну, зокрема й Україну. Це підтверджує його лист другій і третій особам держави – Молотову і Кагановичу 18 червня 1932 року: «На Україні, незважаючи на непоганий урожай, ряд урожайних районів опинилися в стані розорення і голодомору». А в цей період і роками раніше на Заході купувалися верстати і обладнання, особливо для крупних заводів, металургійних комбінатів, а тому і надалі викачувалося зерно з сіл, а найбільше з України. Він же і доводив, що вивезення зерна – першочергове завдання. А тому й дав указівки Молотову і Кагановичу: «Центром рішень наради секретарів повинна бути організація хлібозаготівель з обов'язковим виконанням плану на 100 відсотків. Головний удар потрібно направити проти українських демобілізаторів». У результаті «сталінського удару» пік штучної смертності в Україні припав на 1932-33 роки. Голод тривав і в першому півріччі 1934 року. Подібне було на Чернігівщині. У січні 1933 року у промові про підсумки першої п'ятирічки диктатор відзначив: «Партія прямо

говорила, що ця справа зажадає серйозних жертв і що ми повинні піти на ці жертви відкрито і свідомо, якщо хочемо досягти мети...».

На мій погляд, опублікована книжка Віктора Божка «Кремлівське голодоУБИВСТВО» – це як акцент, нагадування, що наша держава живе постійно з непередбачуваним маніяком і сусідом-вампіром, з тяжко-хворобливою, невиліковною і кровожерливою Московією. Це вчоргове підтвердилося – з чотирнадцятого року цей вампір пішов хитрою війною, а казав, що ніби це триває великий громадянський конфлікт на сході України. Нашу державу демілітаризували януковичі, різні запроданці, що займали високі посади у міністерствах. А з лютого 2022 року негідники, московські шовіністи, кремлівські нелюди кинули відбірну техніку і злочинно навостворені бригади, дивізії кровожерів і великомаштабних руйнівників-«асвабадітелів». Кремлівська мерзота вторглася на наші землі, а цей великий злочин назвала ласкаво – «асвабадітельная аперация». А правильніше б назвати – руйнація України, її інфраструктури, економіки московитами-заздрісниками, невиліковними убивцями.

Письменник відверто називає головних осіб тихих, замаскованих і кривавих голодоморівських і таємних операцій проти нашої держави, організаторів спланованого найкрупнішого геноциду в Україні та Європі. Це – відомий усьому світові диктатор і злочинець, кровожер, ненависник України Йосип Сталін, його холуї, вірні соратники-прислужники, секретарі ЦКВКП(б) Л. Каганович, П. Постишев, голова РНК СРСР В. Молотов, генеральний секретар більшовицької партії України С. Косіор, секретар ЦК більшовицької партії М. Хагаєвич, голова РНК В.Чубар. І кілька осіб із ЦК більшовицької партії України стали жертвами великого терору. Хоча публіцисти України і Росії, ряд істориків-дослідників у своїх публікаціях називають доказові факти, що П. Постишев всіляко допомагав Й. Сталіну у таємних операціях, вірив у нього. Але часом пізніше і Постишева сталінські прислужники, не поділивши влади, зробили «ворогом» народу. Той був підданий жорстоким репресіям.

У роки дев'яності минулого століття автор книжки бесідував на теми повстань і голодомору з видатним істориком, доктором наук Володимиром Сергійчуком. Він сказав: «Повстання українців, починаючи з 1918 року і в двадцяті роки – то яскравий період, замовчуваний злочинною радянською владою. Ні в яких навчальних посібниках радянського часу про них не згадувалося. А якщо і було написано – то два-три рядки, що загони червоноармійців знищили ворожі елементи. А про те, за що виступали повстанці, чому вони прагнули справедливо-

вості і діалогу, а потім зрозуміли, цього не станеться, взялися за зброю. По суті, тоді верховним головнокомандуючим був Йосип Сталін, а Ленін тяжко хворів, помер 1924 року. Тож вся влада перейшла до Сталіна. А той був дуже мстивий, жорстокий. Україна у нього перебувала на особливому рахунку. Він шукав різні варіанти, як їй помститися за ті повстання. І його ідея – скувати Україну, обкласти податками, довести дуже завищені норми у здачі зерна, сільгосппродукції. Знав тиран і узурпатор, що в Україні є багатенько заможних селян-одноосібників, яких потрібно задушити. Непосильні плани здачі зерна, сільгосппродукції дійсно доводилися. Вони й не могли їх виконати. Від них активісти і влада насильно відбирала майно. Коней, корів, іншу худобу передавали в організовані колгоспи, «куркулів» засиляли до Сибіру на каторжні роботи. Багато з них від недоїдання, холоду помирали у перші роки заслання. А в селах в Україні простих селян примушували йти до колгоспів. Сотні і тисячі відмовлялися. Є факти, коли в окремих регіонах України більшовики, застосовуючи зброю, заганяли до колгоспів. Бажаєш ти не бажаєш, а йди. У простих селян активісти відбирали останнє зерно, найменші його запаси. 1932 і 1933 в Україні були не всюди врожайними. І навіть те незначне, що збирали, його відбирали. У селах люди недоїдали, голодували. Навіть у перше півріччя 1934 року відчувався голод. Мільйони українців опинилися на кладовищах. Люди помирали на вулицях, городах або прямуючи на луки, в ліс, у поле, щоб відшукати там щось їстівне. Проте у документах ніде не зазначалося, що особа померла від голоду. Часто статистика померлих у селах занижувалася у 5 – 10 і більше разів. На думку багатьох істориків, письменників, які займалися дослідженням злочинів більшовиків-сталіністів періоду 1930 – 1939 років, зокрема Йосип Сталін і його кремлівська команда тих негідників, що вороже ставилися до України, – саме вони наслали на нашу республіку штучний, підло організований Голодомор 1932-1933 років. Часом пізніше ця злочинна кремлівська банда винищила передову інтелігенцію України – письменників, акторів, науковців, економістів, політичних і громадських лідерів. І на це є ряд документальних підтверджень». Трохи іншої думки був в 90-ті роки про Голодомор тридцятих років професор, доктор філологічних наук, володар звання «Людина Світу» Анатолій Погрібний. Автор книжки пише, коли він звернувся до цього дуже знаного дослідника і письменника, той одразу сказав, що Голодомор 32-33 років – це явний геноцид, сплановане з Кремля грубе, нахабне винищення українців. Не міг Сталін змиритися з тим, що українців наприкінці 20-х років у Радянському Союзі було більше на кілька мільйонів, ніж

росіян. Він був головним ненависником України. А тому з цих та інших причин за його вказівкою і здійснили не прямо, а хитро і штучно організований Голодомор. І мета його – винищувати відважну націю, залякувати її репресіями, щоб надалі стала слухняною для Кремля».

З різними матеріалами про тридцять роки довелося стикатися письменнику з Чернігівщини. Але про геноцид українського народу 1932-1933 років, зазначає у книжці, в державних архівах Чернігова і Києва дуже вагомим підтверджувальних документів, матеріалів не вдалося розшукати. Він пише, що влада і більшовицькі статисти використовували деякі хитрощі, факти, згадки про померлих 1932-1933 років. Чому – хитрощі? А тому, що ніде не згадується, мовляв, ці люди залишили світ від недоїдання, пухли від голоду. І ця статистика, підрахунки радянських статистів були обманливими, а точніше – брехливими. Наприклад, за державними даними тодішнього часу, а саме за 1933 рік, ось такий вигляд мала статистика померлих у населених пунктах Корюківського району. Наприклад, в Олександрівці пішло з життя 23 особи, у Забарівці – 25. Хитра статистика применшення померлих. А це ж ті села, які належали до числа більших у районі. Очевидці кажуть, що в 1933 році в Олександрівці померло щонайменше від 80 до 150 і навіть більше дорослих і дітей. Марія Тютюнник з Олександрівки повідомила, що займалася опитуванням жителів у 90-ті роки і в цьому селі в період 1932-34 років померло від голоду щонайменше 65 – 230 дорослих і діток, оскільки родини оббирали сталінські активісти. Про голодоморівські роки 1932–1934 обманювали у Забарівці, сказав наприкінці розмови зі мною історик і краєзнавець Микола Заборовський. «Тут у ті роки применшували число тих, хто залишив світ. За моїми підрахунками і опитуваннями старожилів від голодної смерті за два тяжких роки і включно 1934-ий померло близько 250 осіб по населених пунктах сільської ради. Від корінних жителів Забарівки, Кирилівки, Нової Буди, Заріцького та ближніх хуторів я дізнався, що і в 1934 році від недоїдання помирили селяни. Перше півріччя було теж проблемним». «Голодували і в нас у Верховіссі», – повідомив якомсь у розмові житель цього населеного пункту Микола Аніщенко. «Я бував у родинах і мені розповіли, що ряд сімей постійно недоїдало. Зерно і борошно у них не лишили сталінські холоуї – забрали силою. У частини з них зосталося трошки картоплі. Город засаджували не ціленькою бульбою, а очистками з неї, де були ростки. А за два-три дні і ті очистки бульби відривали голодаючі. Тобто їх у ґрунті не знаходили. Такі були гіркі історії, які підтверджують, що селяни голодували».

Знаним дослідником життя населених пунктів Корюківщини, їхньої історії, а також і Голодомору 32-33 років є науковий співробітник

Корюківського історичного музею Андрій Науменко, який частенько заїздами працював у державних архівах Чернігова і Києва, вивчав різноманітні документи, листи-свідчення очевидців того періоду. Тож сказав письменнику, що на півночі Чернігівщини Голодомор був у дещо менших масштабах, а в регіонах степової зони, на півдні і сході – у більших. Значна частина родин постраждалих – люди сільських місцевостей. І хоч Корюківщина – лісовий регіон, росли тут ягоди, гриби, проте ґрунти бідні дерново-підзолисті, піщані. Від того і люди переважно у селах жили бідно, врожаї зернових – малі. А селянам-одноосібникам у період 1932-33 років доводили завищені плани здачі зерна державі. Не вдавалося виконувати. Згодом їх зменшили, але й тоді для багатьох селян норми здачі сільгосппродукції були недосяжними. Їх примушували іти до колгоспів. Але не всі виявляли бажання їх поповнити. У перший період гірких тридцятих років взагалі бажаних було мало. Тож селянам-одноосібникам влада не вірила. Нею були організовані групи активістів, які у селах обходили підвірно. Насильно відбирали зерно, яке знаходили у хаті, сараї.

Дослідниками Голодомору були історик і письменник Володимир Трейтак та Володимир Шкварчук, які у вісімдесяті й дев'яності роки працювали в архівах України і знаходили матеріали, що в нашій державі від голодної смерті загинули мільйони ні в чому невинних людей, серед яких багато малюків. І вони стверджували, що у районах були і чесні керівники, які від обкомів партії більшовиків вимагали, щоб ті більше постачали продукції голодуючим. Але таких вищі партійні особи робили «ворогами», частину з них відсторонювали від роботи. А, до прикладу, на секретаря Корюківського райкому більшовиків Тимофія Кигима сфабрикували документи і на кілька років посадили до в'язниці.

Гіркі уроки голодоморів, які штучно робила груба і знахабніла більшовицька влада, не можуть бути забутими. Бо це реалізувалися хитрі і злочинні плани московського Кремля. І таких безпощадних планів, як пише письменник і дослідник у книжці, у московитів проти кожної республіки було багато. А найбільше – проти України і прибалтійських республік. Більшовицькі злочинці, хронічні шовіністи постійно переслідували їх, а борців-патріотів заганяли до тюрем, мордували і люто катували, винищували щедрий цвіт української хороброї нації. Тож книжка «Кремлівське голодоУБИВСТВО» – справді актуальне видання. Більшу частину накладу автор благодійно передав до шкільних закладів, у музеї, місцеві бібліотеки Чернігова і Києва, громадським організаціям. Вона стане у нагоді також студентам коледжів і вишів.

Григорій ЗАРІЦЬКИЙ

Лариса ТКАЧ

Лариса Ткач народилася на Чернігівщині.

Вірші почала писати, навчаючись у Велико-Загорівській середній школі. Друкувалася в «Збірнику творів Чернігівщини для дітей», у білоруському журналі «Палац», альманасі «Первоцвіт» (2, 3, 4 видання), неодноразово в журналі «Літературний Чернігів», «Барвінок», газетах «Ліхтарик», «Деснянська правда» та інших.

Авторка поетичних книжок: «Неслухняний дощик» (2003), «Ріки течія» (2003), «Прудкий зайчисько» (2006), «Свято весни» (2008), «Істи хочу і лежати» (2013), «Кришталева роса» (2015), «Мить життя» (2020), «Журавлиний клич» (2023).

Переможниця обласного літературного конкурсу «Краща книга року» – 2008, 2013, 2015.

Лауреатка обласної літературної премії ім. Михайла Коцюбинського, міжнародної літературної премії ім. Пантелеймона Куліша та обласної літературно-мистецької премії ім. Леоніда Глібова.

Членкиня Національної спілки письменників України.

ВСЕ НІЧКА ПРИСПАЛА

* * *

Заглядає весна в хату:

– Годі вже, борсуче, спати,

А борсук відповідає:

– Хто це спати заважає,

Рано я вставать не звик, –

Повернувся на інший бік.

А весна все дістає:

– Не впізнав хіба мене,

А чи я не до вподоби,

Чи не дужий від хвороби,

А чи лінощі напали?

Землю квіти вже прибрали.

А борсук з просоння їй:
– Люба весно, пожалій,
Не буди ти мене мила,
Встати я не маю сили,
Сон останній додивлюсь
І відразу сам проснусь.

* * *

Ой, пригода щойно сталась,
Як в дворі Мар'ян гуляв,
Тінь за ним додому гналась,
Хоч від неї як втікав.
Він до хати що є сили,
А вона за ним біжить,
Перегнать його хотіла,
На дорозі зупинить.
Та Мар'ян хутчіш втікає,
Хоч і тінь не відстає,
Лише в хаті покидає,
Дім – фортеця його є.

* * *

День Оресту здався довгим,
Притомив він добре ноги.
Вихідний у мами й тата,
Любить з ними він гуляти.
Побував сьогодні в лісі,
Зустрів білку на горісі,
Бачив зайця, з усіх ніг
Наполоханий пробіг.
Назбирав кошик грибочків,
Їв малину в холодочку,
Навіть грався сам з собою,
Перегукувавсь з луною.
І хоч втому ніс додому,
День приємний був малому.

* * *

Кицю Мурку щось дрімоти
Вже напали чи не всоте,
Мабуть, мишки їй все сняться,
Бо не хоче прокидатися.
Варя смикає за вухо:

– Ну ж прокинься, ось послухай,
Умивайся, не лінуйся,
Будем гратись, приготуйся.
Киця ж тільки позіхає:
– Не чіпай мене, благаю.
Ще не хочу я гуляти,
І вкладається знов спати.

* * *

Вислизнув тихенько з дому
У костюмчику новому
Наш Мар'ян у двір гуляти,
М'яча трохи поганяти.
Вдяг на виворіт штани,
Щоб лишилися вони
Не забруднені, новенькі,
Не сварила щоби ненька.
Покотив м'яча в ворота,
А Марко біжить навпроти,
Розминутись не зуміли –
Один одного вчепили.
Розірвав аж до колін
Найновіші штанці він.
Мар'ян слізки витирає:
– Мене мама покарає,
Як мені іти додому
Неохайному такому.
Ох, накрутить тепер вуха,
Що її я не послухав.
Отож слухайтеся маму,
Щоб не сталось, як з Мар'яном.

* * *

Любить Варя малювати:
Дім, сестрицю, маму й тата,
Змалювала й гусака,
Півня, качку ще й Рябка.
Замість ніжок чотирьох
Йому вистачить і двох,
Щоб не бігав він без діла,
Стерегти свій дім звеліла.

* * *

Котик сніг холодний їв,
Біля грубки тепер сів,
Горлечко в нього болить,
Ні поїсти, ні попить.
Котик слізки витирає,
В нього голосу немає.
Він охрип, ніхто не чує,
Ніхто кицьку не лікує.

* * *

До схід сонця котик встав,
Вмився, вуса розчесав,
Назбирав сухих листочків,
Зробив хатку для синочків.
А для дочок, а для дочок
Аж по вісім зшив сорочок.
Купив нову сковорідку,
Самовара, щоби швидко
Для дітей його маленьких
Готувала їсти ненька.

* * *

У Марка живіт болів,
Шоколад хлопчина їв.
Забагато для одного
Їсти стільки для малого.
Щоб животик не болів,
Поділитись треба ним.
Трішки мамі, трішки тату
Та сестричці ще і брату.
Отож знайте і ви діти,
Шоколад треба ділити.

МАЛЕНЬКА ВОРОНА

– У мене сила,
У мене крила, –
Вихвалялася ворона, –

Чорнобрива!
Ну а хвіст, як у орла.
Ще й до того додала:
– Хвіст неначе у жар-птиці,
Вже не те, що у синиці,
Ані носа, ні крила.
А сама яка мала!
Розпустила язика,
Дума птахів наляка,
Що вона велика птиця,
Над всіма вона цариця...
Глядь, летить собі орел,
Гамір враз птахів завмер,
З переляку більш ворона
Не промовила і слова.
Проковтнула язика,
От історія яка!
І ворона безязика
Не така вже і велика.

КОЛИСКОВА

Дитинко маленька,
Дитинко рідненька,
Баю-баю, засни.
Зайшло уже сонце
Давно за віконцем
Дивитись казкові сни.
Заснула хмаринка,
Притихла пташинка
У великім дубовім гаю,
Все нічка приспала,
Щоб ти засинала,
Спи, донечко, баю, баю.

м. Черніїв

Літературний
ЧЕРНІГІВ
Нам пишуть...

Лист від відомого поета, талановитого перекладача і перекладознавця, професійного дипломата, постійного нашого автора, що мешкає нині в США, Сергія І. Ткаченка

Дорогий пане Михасю, вітаю Вас!

Ви, напевне, вже в Україні. Сподіваюсь, що у Вас все гаразд, і що Ваша поїздка до Німеччини пройшла успішно. Дякую Вам за надіслане (перше за цей рік) число журналу, я його розіслав своїм знайомим науковцям – в Києві, в Польщі, Німеччині та Франції. Отримав уже один відгук – на мою статтю і на сам журнал – від знайомої поетки і науковиці Тетяни Добко, яка завідує департаментом Центральної наукової бібліотеки Академії наук України ім. Вернадського, а в даний час перебуває в Парижі, де співпрацює з Центральною науковою бібліотекою Франції. Пані Тетяна написала мені зокрема такі слова:

«Спершу про Вашу геніальну статтю, надруковану у рубриці «Скарби світової поезії». Прочитавши її, я подумала, що Ви (без перебільшення) є скарбом сучасного українського і світового перекладознавства. Ваші дослідницькі статті варто видати в окремому збірнику. Сподіваюсь, викладачі університетів використовують їх у навчальному процесі. Крім залучення значної джерельної бази, пошуку і глибокого вивчення перекладу, Ваші статті відзначаються нестандартним мисленням і творчим підходом. А стаття про переклад і музику взагалі – шедевр. Тому не дивно, що Ви виснажений. Така висока планка творчої діяльності забирає багато сил. Постарайтесь не перенапружуватись. Частіше гуляйте біля океану. Взагалі цей журнал («Літ. Чернігів», № 1, 2024) мені сподобався. Він як відкрита душа. Актуальний. Зворушливі вірші Миколи Ткача, писані ще 2014 року, сподобалась також публікація Наталії Бідненко. Я зловила себе на думці, що хотіла б мати цей журнал у друкованому вигляді. Колись, у далекі 70-80-ті роки, я читала журнали «Всесвіт», «Юність», «Огонек», «Новий мир» та інші, деякі навіть передплачувала у перебуванні роки. Вони були як ковток свіжого повітря. Нині «Літературний Чернігів» – саме такий журнал – сучасний, актуальний, душевний, багатоаспектний. Передавайте вітання редакторів!».

Так що, як бачите, пане Михасю, «Літературний Чернігів» читають і цінують.

Бажаю Вам усього найкращого!

З глибокою повагою Сергій ТКАЧЕНКО

Літературний
ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 2 (106) 2024 р.

Комп'ютерна верстка
Валерія Лозового

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

***На першій сторінці обкладинки –
Гетьман України Іван Мазепа. Володимир Ємець. Полотно, олія. 1992.***

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 28.06.2024 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 11,0. Обл.-вид. арк. 11,0
Папір офсетний. Зам. № 0012. Тираж 150 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14035, м. Чернігів, вул. Карпенка-Карого, 40
Тел. 066-2524507

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесь, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

